

GENDER EN TIJDSBESTEDING

VERSCHILLEN EN EVOLUTIE IN DE TIJDSBESTEDING
VAN BELGISCHE VROUWEN EN MANNEN
(2005, 1999 EN 1966)

INSTITUUT VOOR DE GELIJKHEID
VAN VROUWEN EN MANNEN

.be

COLOFON

Uitgever

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen
Ernest Blerotstraat 1
1070 Brussel
T 02 233 41 75 – F 02 233 40 32
gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be
www.igvm.belgium.be

Samensteller

Onderzoeksgroep TOR
Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2
1050 Brussel
www.vub.ac.be/TOR

Auteurs

Dr. Ignace Glorieux
Theun-Pieter Vantienoven

Eindredactie

Hildegard Van Hove

Verantwoordelijk uitgever

Michel Pasteel, directeur van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Lay-out en druk

Gevaert Graphics

Depotnummer

D/2009/10.043/8

GENDER EN TIJDSBESTEDING

VERSCHILLEN EN EVOLUTIE IN DE TIJDSBESTEDING
VAN BELGISCHE VROUWEN EN MANNEN
(2005, 1999 EN 1966)

I. Glorieux | T.P. van Tienoven

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	4
Inleiding	6
1 Tijdsbesteding van vrouwen en mannen	9
1.1 Een week tijd voor vrouwen en mannen	9
1.2 Tijd over de levensloop	14
1.3 Evoluties over tijd	16
2 Productieve tijd	19
2.1 Betaalde arbeid	19
2.2 Huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding	22
2.3 Werklast	30
2.4 Koppels	36
2.5 Deeltijds werken	39
2.6 Hulp bij huishoudelijk werk en kindercare	41
3 Reproductieve tijd	45
3.1 Eten & drinken en lichamelijke verzorging	45
3.2 Slapen & rusten en ontspannen & nietsdoen	49
3.3 Inhaalbeweging in het weekend?	52
4 Recreatieve tijd	53
4.1 Sociale participatie	53
4.2 Vrijwilligerswerk	56
4.3 Vrije tijd	58
4.4 Subjectieve tijdsdruk	62

5	Aansluitingstijd	67
5.1	Mobiliteit	67
5.2	Verplaatsingsdoel	70
6	Week versus weekend	73
6.1	Het ritme van de weekdag	73
6.2	Het ritme van de zaterdag	76
6.3	Het ritme van de zondag	78
6.4	Het ritme van de werklust	80
7	Tieners en tijd	83
7.1	Tijdsbesteding van tieners	83
7.2	Vrijtijdsbesteding van tieners	85
8	Besluit	89
8.1	Algemene verschillen	89
8.2	Verschillen tussen vrouwen en mannen naar sociale positie	91
8.3	Kenmerkende verschillen	94
	Lijst tabellen	96
	Lijst figuren	98
	Bibliografie	100

WOORD VOORAF

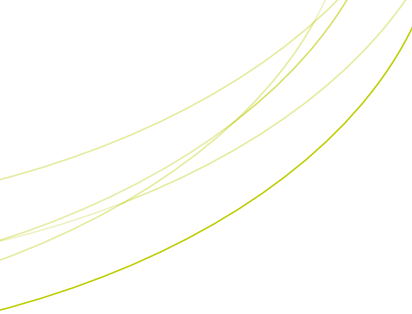
Je wordt als jongen of als meisje geboren, maar tegen de tijd dat je volwassen bent, heb je ook *geleerd* wat het betekent om man of vrouw te zijn – of beter wat dat zou moeten betekenen, want de invulling van ‘vrouwelijkheid’ en ‘mannelijkheid’ is nog altijd met heel wat normen omgeven. Wanneer we over ‘gender’ spreken, benadrukken we deze *sociale* dimensie van man of vrouw zijn. Er bestaan immers heel wat verschillen tussen vrouwen en mannen, die niet kunnen worden verklaard door het biologisch onderscheid tussen de seksen.

Door de ontwikkelingen van de laatste decennia lijken de leefwerelden van vrouwen en mannen steeds meer te zijn gaan samenvallen en het gedrag van vrouwen en mannen nog nauwelijks verschillend. Maar is dat wel het geval?

Een erg interessante invalshoek om deze verschillen in het dagelijkse leven van vrouwen en mannen te bestuderen is hun tijdsbesteding. De tijd die mensen aan een bepaalde taak, of bezigheid besteden, biedt immers een uniek inzicht in sekserollenpatronen, zelfs wanneer ze er zich niet echt van bewust zijn.

De gegevens van deze studie mogen dan op het eerste zicht soms banaal lijken - wat doet een mens zoal op een doorsnee dag: werken, de trein nemen, naar het toilet gaan, de krant lezen, eten maken, even in de zetel zitten en helemaal niets doen, een verhaaltje voorlezen voor het slapengaan, ... Maar verschillen in de gemiddelde tijdsbesteding van vrouwen en mannen zijn allesbehalve banaal. Uit deze gemiddelden kunnen immers patronen worden afgelezen, patronen die samenhangen met stereotiepe verwachtingen en taakverdelingen. Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen heeft als opdracht de gelijkheid in de samenleving te bevorderen. Mensen bewustmaken van deze stereotypen maakt daar een wezenlijk onderdeel van uit en dit onderzoek past dan ook binnen de kerntaken van het Instituut.

Verschillen in tijdsbesteding zijn vaak een symptoom van ongelijkheid en we vinden ze terug op tal van domeinen.

In de eerste plaats besteden vrouwen en mannen gemiddeld niet evenveel tijd aan hun beroepsarbeid. Meer gelijkheid op dit vlak is nochtans een noodzakelijke voorwaarde om te komen tot gelijke kansen op de arbeidsmarkt en, daarmee samenhangend, het doorbreken van het glazen plafond en het effectief wegwerken van de loonkloof. Goed en wel beschouwd, liggen verschillen in tijdsbesteding dus mee aan de oorzaak van tal van andere ongelijkheden.

De ongelijkheden op de arbeidsmarkt zijn niet enkel een maatschappelijk probleem, ze spelen ook een rol in de individuele levens van vrouwen en mannen. Een betaalde baan heeft vanzelfsprekend belangrijke financiële implicaties. Wat financiële onafhankelijkheid betreft, doen mannen het voorlopig nog altijd beter dan vrouwen.

Een tweede belangrijke ongelijkheid in tijdsbesteding situeert zich in de privésfeer. Uit de gegevens blijkt dat huishoudelijke taken en kindercare nog steeds vaker door vrouwen worden opgenomen.

Hetzelfde verhaal vinden we terug wanneer het over participatie aan het verenigingsleven gaat (bijvoorbeeld door een sociaal engagement, of door vrijwilligerswerk). Ook op dit vlak bestaan er nog altijd genderverschillen.

Tenslotte heeft iedereen recht op de nodige vrije tijd en ontspanning. Nochtans blijken ook hier sommigen 'meer gelijk' dan anderen: mannen hebben gemiddeld bijna een uur per dag meer vrije tijd dan vrouwen. Het is een oud spreekwoord dat het werk van vrouwen 'nooit gedaan' zou zijn. Vanzelfsprekend weigert het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen zich daarbij neer te leggen.

Hoe het ook zij, het is belangrijk al deze genderverschillen in tijdsbesteding te analyseren en goed te begrijpen om op die manier de nodige conclusies te trekken in verband met ongelijkheden en mogelijke discriminaties. Voor een gedetailleerd en realistisch beeld van de dagelijkse bezigheden van vrouwen en mannen zijn betrouwbare indicatoren onmisbaar.

De enige manier om gegevens over tijdsbesteding te verzamelen, zijn uitgebreide, diepgaande enquêtes. We zijn dan ook zeer verheugd met het Tijdsbudgetonderzoek (TBO) dat de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie in 2005 organiseerde, als uitbreiding op de Huishoudbudgetenquête. Het verschijnen van deze gegevens was een niet te missen gelegenheid om een meer diepgaande analyse te vragen van gender en tijdsbesteding. Deze taak werd waargenomen door de onderzoeksploeg TOR van de Vrije Universiteit van Brussel. In dit rapport leest u de neerslag van de resultaten ervan.

Wij wensen u dan ook veel leesplezier.

Michel Pasteel
Directeur van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

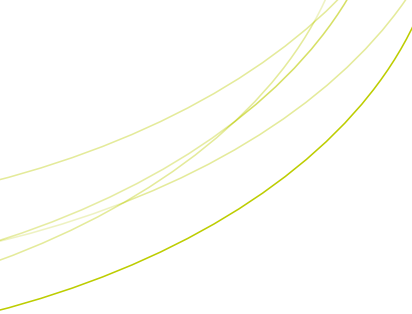

INLEIDING

We koesteren graag het beeld dat hedendaagse vrouwen en mannen zich hebben bevrijd uit hun traditionele keurslijf, dat de traditionele rollenpatronen met sterk verschillende gedragsvoorschriften voor vrouwen en mannen in grote mate verleden tijd zijn. Vrouwen hebben nu ook alle kansen om te studeren en carrière te maken en mannen helpen zonder schroom in het huishouden. Nieuwe mannen, zorgende vaders en lieve mama's die het moederschap combineren met een veeleisende carrière zijn de nieuwe cultuurhelden van onze tijd. Ze voeden het idee dat de gedragspatronen van vrouwen en mannen sterk naar elkaar zijn toegegroeid, dat de kloof tussen de leefwereld van vrouwen en mannen erg klein geworden is. Maar is dat ook zo?

Om een realistisch en genuanceerd beeld te krijgen van het handelen van vrouwen en mannen zijn tijdsbudgetgegevens erg geschikt. Bij tijdsbestedingsonderzoek noteren respondenten gedurende een bepaalde periode al hun handelingen nauwkeurig in een dagboekje. Op die manier krijgen we een gedetailleerde kijk op het dagelijks leven van vrouwen en mannen: hoe lang ze slapen, wie het ontbijt klaarmaakt, wie de kinderen naar school brengt, hoeveel en wanneer ze werken, wie kookt, strijkt en wast, wanneer en hoelang ze televisie kijken, ... Een grondige analyse van tijdsbestedingspatronen laat toe om na te gaan in welke mate en in welke zin de gedragspatronen van vrouwen en mannen van elkaar verschillen.

In dit rapport beschrijven en vergelijken we vrij gedetailleerd de tijdsbesteding van Belgische vrouwen en mannen. We doen dit op basis van het tijdsbestedingsonderzoek 2005 (TBO'05), dat werd uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) van de FOD Economie. Voor dit onderzoek hielden 6.400 Belgen vanaf 12 jaar uit 3.474 huishoudens gedurende 2 dagen hun tijdsbesteding in een dagboekje bij op een vooraf toegekende week- en weekenddag. Per huishouden werd er een gezinsvragenlijst ingevuld die peilde naar zaken als de aard van de woning, bezit van duurzame goederen, hulp in het huishouden, etcetera. Daarnaast vulde ieder lid van het gezin van 12 jaar of ouder een individuele vragenlijst in waarin werd gevraagd naar specifieke achtergrondkenmerken en vrijetijdsactiviteiten. Het veldwerk voor TBO'05 liep van januari 2005 tot de eerste week van januari 2006. De Onderzoeksgroep TOR (Tempus Omnia Revelat) van de Vrije Universiteit Brussel bewerkte de data. Voor een verdere toelichting bij het TBO'05 verwijzen we naar het technisch rapport (Glorieux, Mestdag & Minnen, 2008).

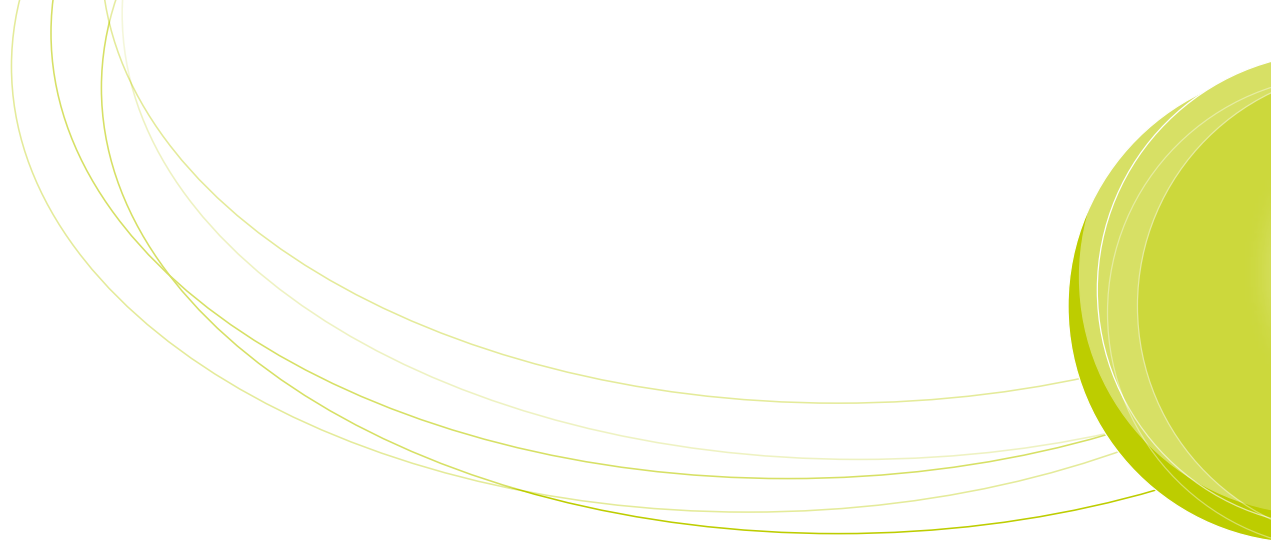
De gegevens van het TBO'05 zijn vergelijkbaar met het gelijkaardige tijdsbestedingsonderzoek uit 1999 (TBO'99). Het TBO'99 werd eveneens verzameld door ADSEI en verwerkt door de TOR en had betrekking op 8.382 Belgen uit 4.275 gezinnen (voor meer details, zie Glorieux & Vandeweyer, 2002). Vermits we ook beschikken over Belgische tijdsbestedingsgegevens uit 1966 kunnen we een aantal langetermijntrends bekijken. De gegevens uit 1966 (TBO'66) zijn verzameld in het kader van de 'Multinational Comparative Time-Budget Research' studie en bevat gegevens van 2.077 Belgen tussen 19 en 65 jaar (Javeau, 1970; Szalai, 1972).

Meer gedetailleerde cijfers en de gedetailleerde indeling van de activiteiten zijn terug te vinden via de website www.time-use.be.

Een selectie van de resultaten uit dit onderzoeksrapport wordt opgenomen in de volgende editie van 'Vrouwen en mannen in België. Genderstatistieken en genderindicatoren' van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

We zijn erg veel dank verschuldigd aan Hildegard Van Hove en Geraldine Reymenants van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen voor het nauwgezet nalezen van het manuscript, de vele kritische opmerkingen, maar vooral voor de constructieve samenwerking bij het tot het stand komen van dit rapport. Uiteraard blijven wij verantwoordelijk voor de analyses en de interpretaties ervan.

Ignace Glorieux & Theun-Pieter van Tienoven
Brussel, januari 2009.

1 TIJDSBESTEDING VAN VROUWEN EN MANNEN

De manier waarop we onze tijd besteden en indelen wordt in grote mate beïnvloed door sociale en culturele factoren. Wat en wanneer we iets doen, hoe lang iets duurt, de volgorde waarin we dingen doen en de regelmaat of het ritme van de activiteiten zijn uitdrukkingen van sociale waarden, houdingen, opvattingen, normen, posities, rollenpatronen en machtsverhoudingen. Dit maakt de studie van de tijdsbesteding een uitstekend uitgangspunt om een zicht te krijgen op de maatschappelijke krachten, in dit geval de dagdagelijkse taakverdeling tussen vrouwen en mannen. Door te bestuderen hoe het dagelijkse handelen van vrouwen en mannen verloopt – hoe ze het werk verdelen, hoe ze hun vrije tijd invullen, ... – kunnen we een inzicht krijgen in maatschappelijke dynamieken en evoluties.

In dit eerste hoofdstuk geven we een algemene beschrijving van hoe vrouwen en mannen in België hun tijd besteden. We bespreken de indeling van een gemiddelde week van vrouwen en mannen, hoe de gemiddelde levensloop er voor vrouwen en mannen uit ziet en hoe de tijdsbesteding van vrouwen en mannen is geëvolueerd over de jaren.

1.1

EEN WEEK TIJD VOOR VROUWEN EN MANNEN

Om de globale tijdsbesteding van vrouwen en mannen in België te analyseren hebben we de gedetailleerde tijdsregistratie teruggebracht tot 9 hoofdactiviteiten. Het gaat om handelingssferen die de meeste mensen in onze samenleving als dusdanig herkennen (zie tabel 1.1).

Tabel 1.2 geeft weer hoeveel tijd vrouwen en mannen vanaf 12 jaar besteden aan deze 9 hoofdactiviteiten, berekend voor een volledige 7-dagen week. Deze tabel bevat algemene gemiddelden voor de hele Belgische bevolking, zonder onderscheid tussen de verschillende bevolkingscategorieën. In tabel 1.2 geven we de tijdsbesteding weer als het gemiddelde, berekend over alle respondenten die deelnamen aan het onderzoek (d.i. duur per respondent). Dit betekent ondermeer dat we de werktijd berekenen als de gemiddelde werktijd voor de hele bevolking, zowel werkenden als niet-werkenden en dat de tijd besteed aan kinderopvang & opvoeding niet alleen betrekking heeft op ouders met kinderen thuis. De 'duur per respondent' geeft een erg synthetisch beeld van de tijdsbesteding van vrouwen en mannen in de Belgische bevolking.

Tabel 1.1: Activiteiten ingedeeld in 9 hoofdactiviteiten

		Voorbeelden (niet-exhaustief)
Productieve tijd		
1.	Betaald werk	werken op de werkplaats, betaald werken thuis, verplichtingen i.v.m. werkloosheid, solliciteren, pauzes op het werk, ...
2.	Huishoudelijk werk	koken, poetsen, wassen, klusjes, tuinieren, boodschappen doen, ...
3.	Kinderzorg & opvoeding	voeden, wassen, aankleden, voorlezen, helpen met huiswerk, spelletjes met kinderen, ...
4.	Opleiding	onderwijs, bijscholing, cursussen, vorming
Reproductieve tijd		
5.	Persoonlijke verzorging, eten & drinken	eten & drinken, lichamelijke verzorging, zich aan- en uitkleden, zich wassen, professionele verzorging ontvangen, ...
6.	Slapen en rusten	slapen, rusten, ontspannen, luieren, vrijen, ...
Recreatieve tijd		
7.	Sociale participatie	verenigingsleven, religieuze plechtigheden, vrijwilligerswerk, feest, bezoek, praten, telefoneren, ...
8.	Vrije tijd	hobby, sport, spel, recreatie, cultuur, uitgaan, media, ...
Aansluitingstijd		
9.	Verplaatsen	woon-werkverplaatsingen, verplaatsingen i.v.m. huishouden, verplaatsingen i.v.m. vrije tijd, ...

Toelichting: duur per respondent en duur per participant

In dit rapport vatten we de tijdsbesteding van vrouwen en mannen in de Belgische bevolking samen in twee parameters. De *duur per respondent* (zie bijvoorbeeld tabel 1.2) geeft de gemiddelde tijd weer die alle deelnemers aan het onderzoek samen aan een activiteit besteden. De duur per respondent wordt dus berekend over alle respondenten van het onderzoek, ook voor diegene die deze activiteit niet uitvoerden. De gemiddelde werktijd per respondent bijvoorbeeld, wordt berekend voor alle respondenten, zowel de werkenden als de niet-werkenden. Zo kunnen we uit tabel 1.2 afleiden dat vrouwen vanaf 12 jaar gemiddeld 11u02' aan betaalde arbeid besteden. Deze tijdsduur vat samen hoe een bevolkingsgroep (in dit geval vrouwen) zijn tijd gemiddeld besteedt.

De *duur per participant* (zie bijvoorbeeld tabel 4.4) geeft weer hoeveel tijd aan een activiteit besteed wordt door de respondenten die deze activiteit ook daadwerkelijk geregistreerd hebben (lees: gedaan hebben). We noemen hen de participanten. In tabel 4.4 zien we dat mannen die vrijwilligerswerk hebben verricht, hieraan gemiddeld 2u33' per weekdag besteed hebben, terwijl de duur per respondent veel lager ligt (voor mannen slechts 5 minuten per dag).

De duur per respondent geeft echter een goede schatting van hoeveel tijd er besteed wordt door alle vrouwen of alle mannen in België samen en zal daarom vaker gebruikt worden dan de duur per participant.

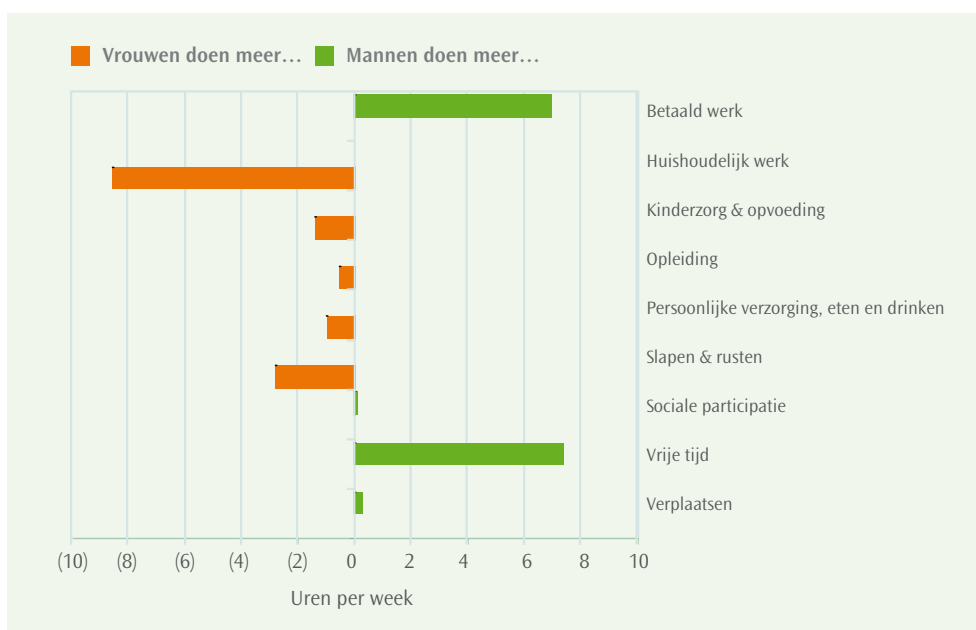
Tabel 1.2: Tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

	Duur per respondent (hh:mm)			
	Vrouwen (n=3.289)	Mannen (n=3.111)	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Betaald werk	11:02	18:04		7:02*
Huishoudelijk werk	22:34	13:59	8:35*	
Kinderzorg & opvoeding	2:17	0:54	1:23*	
Opleiding	4:43	4:13	0:30 ^{n.s.}	
Persoonlijke verzorging, eten & drinken	16:22	15:23	0:59*	
Slapen en rusten	64:45	61:56	2:49*	
Sociale participatie	10:43	10:49		0:06
Vrije tijd	25:49	32:14		6:25*
Verplaatsen	9:30	10:16		0:46*

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Zowel vrouwen als mannen besteden veruit de meeste tijd aan slapen en rusten. Voor vrouwen is dat bijna 65 uur per week, meer dan 9 uur per dag of ruim 39% van de totale beschikbare tijd per week. Mannen slapen en rusten gemiddeld een half uur minder per dag dan vrouwen (zie ook figuur 1.1).

Figuur 1.1: Verschillen in tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

Toelichting: wanneer zijn verschillen statistisch significant?

In bepaalde tabellen in dit rapport staan aanduidingen over de statistisch significante verschillen tussen vrouwen en mannen. In tabel 1.2 bijvoorbeeld wordt met een asterix (*) aangegeven dat vrouwen en mannen statistisch significant verschillen in de tijd die ze aan betaald werk besteden. In diezelfde tabel zien we dat vrouwen 30 minuten meer tijd per week besteden aan opleiding dan mannen, maar dat het verschil niet significant is (aangeduid met n.s.). Hoe komt dit?

De gerapporteerde gegevens zijn uiteindelijk schattingen voor een volledige bevolking, gemaakt op basis van een steekproef uit deze bevolking. Bij deze schattingen hoort altijd een zekere foutmarge. Dit is het 'betrouwbaarheidsinterval'. Vanuit een goede toevalssteekproef kunnen we, rekening houdend met de grootte van de steekproef, berekenen hoe groot dit betrouwbaarheidsinterval van de geschatte waarde is. Het betrouwbaarheidsinterval wordt berekend op basis van een vooropgestelde kans (in ons geval 95%) dat de waarde voor de hele bevolking binnen dit interval ligt. Als de grenzen van de betrouwbaarheidsintervallen van twee geschatte waarden elkaar overlappen, dan kun je niet met minstens 95% zekerheid stellen dat de geschatte verschillen ook wijzen op reële verschillen in de hele bevolking. We moeten dan besluiten dat het verschil statistisch niet significant is. In het andere geval zijn we wel vrij zeker (voor 95% of meer) dat de verschillen in de steekproef overeenkomen met reële verschillen in de bevolking.

Iets concreter: als we stellen dat het verschil in de duur voor opleiding tussen vrouwen (4u43') en mannen (4u13') statistisch niet significant (n.s.) is, dan betekent dit dat het betrouwbaarheidsinterval voor deze beide waarden zo breed is dat de schatting voor mannen bij een andere steekproef misschien wel een stuk lager zou liggen en de schatting voor de tijd besteed aan opleiding voor vrouwen bij een andere steekproef een stuk hoger zou zijn. Er is met andere woorden een redelijke kans van 5% of meer, dat bij een andere steekproef, of bij de totale bevolking de verschillen anders zouden zijn. Maar als we stellen dat een verschil statistisch significant of betekenisvol is, zoals bij het verschil in betaald werk tussen vrouwen en mannen, dan betekent dit dat er maar een kleine kans is – van 5% of minder ($p \leq 0.05$) – dat een andere steekproef tot andere resultaten zou leiden. Of dat de kans vrij klein is dat mannen en vrouwen in de totale bevolking niet van elkaar zouden verschillen op dit vlak.

Vrouwen en mannen spenderen bijna de helft van hun beschikbare tijd aan reproductieve tijd, of activiteiten die rechtstreeks verband houden met de reproductie van ons lichaam: slapen & rusten, persoonlijke verzorging en eten & drinken (zie figuur 1.2). Voor vrouwen maken die activiteiten 48,3% uit van de totale beschikbare tijd, voor mannen 46%. Dat is twee keer zoveel tijd als vrouwen en mannen besteden aan productieve tijd. Als we betaald werk, huishoudelijk werk, kinderopvoeding en opleiding samen als productieve tijd beschouwen, dan zijn vrouwen 40u36' of een kwart (24,2%) van de beschikbare tijd productief (zie figuur 1.2). Voor mannen is dit met 37u10' iets meer dan een vijfde (22,1%). Betaalde arbeid neemt bij mannen per week 7 uur meer tijd in beslag dan bij vrouwen. Daar staat tegenover dat huishoudelijk werk (+8u35') en kinderopvoeding & opvoeding (+1u23') bijna 10 uur meer tijd van vrouwen in beslag neemt. Het verschil tussen vrouwen en mannen in tijd besteed aan opleiding, is niet significant.

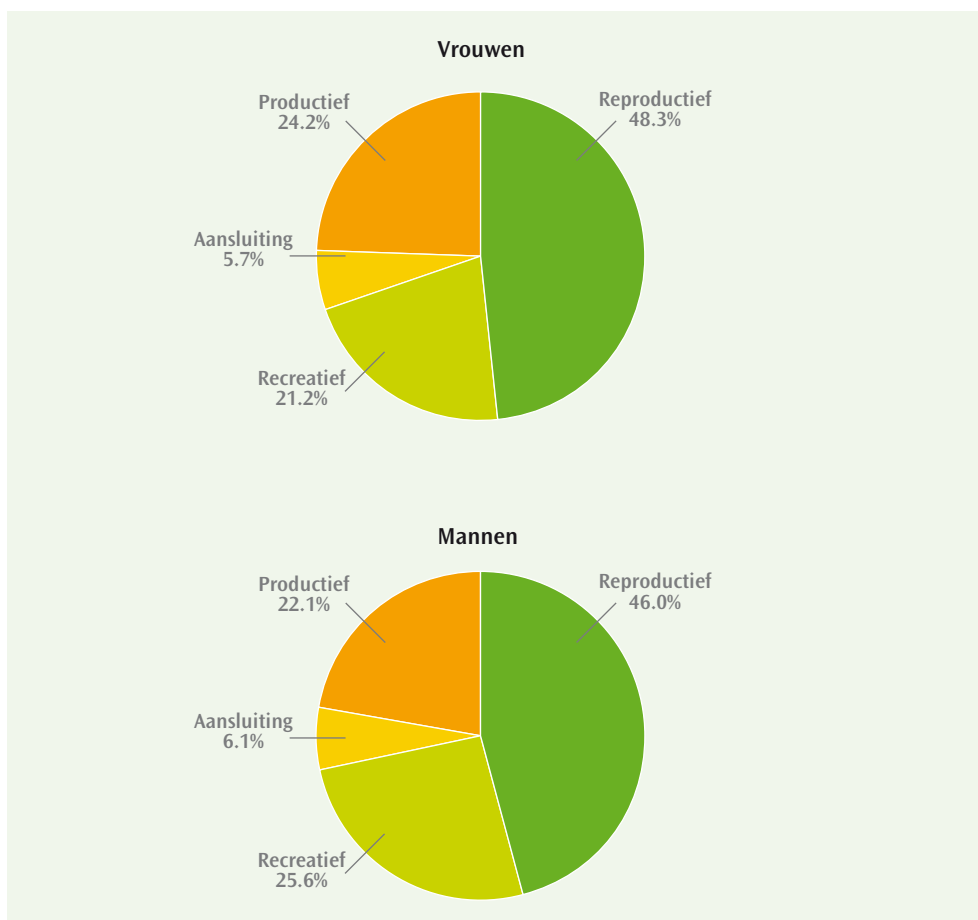
Beschouwen we sociale participatie (gewoon praten, telefoneren, op bezoek gaan, bezoek ontvangen, feesten, etcetera) en vrije tijd (hobby, sport, lezen, tv kijken, etcetera) samen als recreatieve tijd, dan zien

we precies het omgekeerde patroon als bij productieve tijd (zie figuur 1.2). In dat geval zijn het vrouwen die een vijfde van hun tijd (36u32') recreatief besteden, terwijl mannen hier een kwart van hun beschikbare tijd (43u03') aan spenderen. Het verschil wordt in zijn geheel veroorzaakt door de bijna 6,5 uur per week vrije tijd die mannen meer hebben dan vrouwen. Er is namelijk geen (significant) verschil tussen vrouwen en mannen in de tijd besteed aan sociale participatie. Per saldo besteden vrouwen meer tijd productief dan recreatief en mannen meer tijd recreatief dan productief.

Vrouwen zijn tot slot 9,5 uur per week onderweg en mannen nog drie kwartier langer. Deze verplaatsingen hebben vrijwel altijd een doel, zoals naar huis gaan om te eten of naar de sporthal om te sporten. Daarom noemen we deze tijd aansluitingstijd. Gemiddeld gaat hier voor vrouwen en mannen rond 6% van hun tijd aan op.

De totale duur per respondent in tabel 1.2 telt niet volledig op tot 168 uur (de totale beschikbare tijd per week). Dit komt vooral omdat korte activiteiten soms niet geregistreerd werden en ook omdat men soms 'vergat' bepaalde zaken te vermelden. Daardoor missen we bij vrouwen 15 minuten en bij mannen 12 minuten over een hele week. Deze onbepaalde tijd wordt verder in de analyses buiten beschouwing gelaten.

Figuur 1.2: Procentuele verdeling van de 4 soorten van tijd naar geslacht voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO '05 – n=6.400)

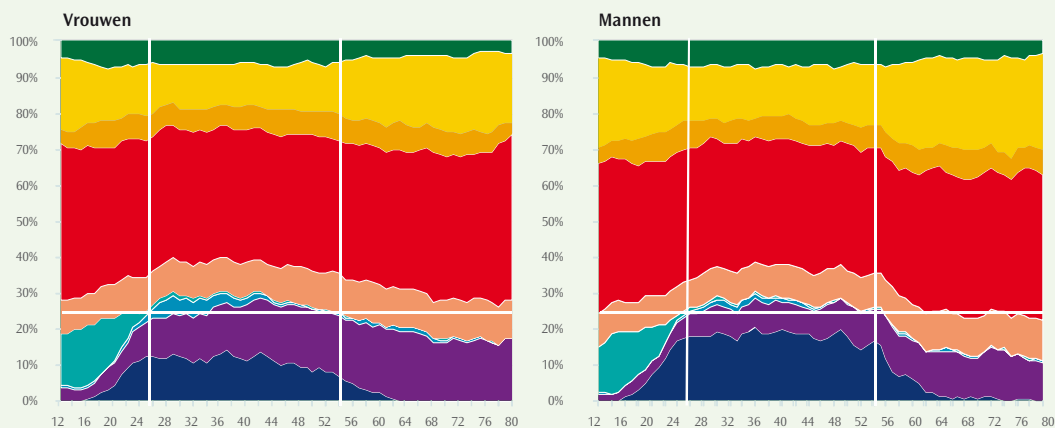
1.2 TIJD OVER DE LEVENSLIOP

Figuur 1.3 geeft de tijdsbesteding van vrouwen en mannen weer van 12 tot 80 jaar. De steekproef omvat te weinig waarnemingen van vrouwen en mannen ouder dan 80 om een realistisch beeld per levensjaar te geven. De witte, verticale lijnen komen overeen met de 'drukke leeftijd' (25 tot 55 jaar). Dit is de leeftijd waarop men het meeste loonarbeid verricht, de kindzorg het hoogst is, er relatief weinig vrije tijd is en het minst geslapen wordt. De witte horizontale lijn komt overeen met 25 procent van de beschikbare tijd.

Vóór de drukke leeftijd neemt opleiding (lichtblauw) en vrije tijd (geel) na slapen (rood) de meeste tijd in beslag. Opleiding is voor vrouwen en mannen gelijk, terwijl het aandeel vrije tijd bij mannen iets hoger ligt. De oorzaak hiervan is dat vrouwen vanaf hun 12de levensjaar al direct meer huishoudelijk werk (paars) verrichten dan mannen. Mannen daarentegen beginnen eerder met betaalde arbeid (donkerblauw) en blijven dit vanaf hun 16de levensjaar meer doen dan vrouwen.

Bij aanvang van de drukke leeftijd zijn er waarneembare verschillen tussen vrouwen en mannen. Vanaf deze leeftijd speelt gezinsuitbreiding een rol en dit legt vooral een beslag op de tijd van vrouwen. Kinderzorg (blauw) is tot hun 42ste levensjaar veel meer aanwezig bij vrouwen dan bij mannen. Ook de traditionele rolverdeling is terug te vinden in deze grafiek. Mannen doen tijdens de drukke leeftijd meer betaalde arbeid dan vrouwen, terwijl vrouwen meer huishoudelijk werk doen. Tijdens deze levensfase zijn zowel vrouwen als mannen het meest onderweg (donkergroen) en gaat de toegenomen werklast voor beiden ten koste van hun vrije tijd. Het valt op dat de productieve tijd (alle blauwtinten samen) enkel in de drukke levensfase iets meer dan 25 procent van de beschikbare tijd beslaat.

Figuur 1.3: Tijdsbesteding gedurende de levensloop naar geslacht voor de Belgische bevolking van 12 tot 80 jaar (TBO'05 – n=3.250)

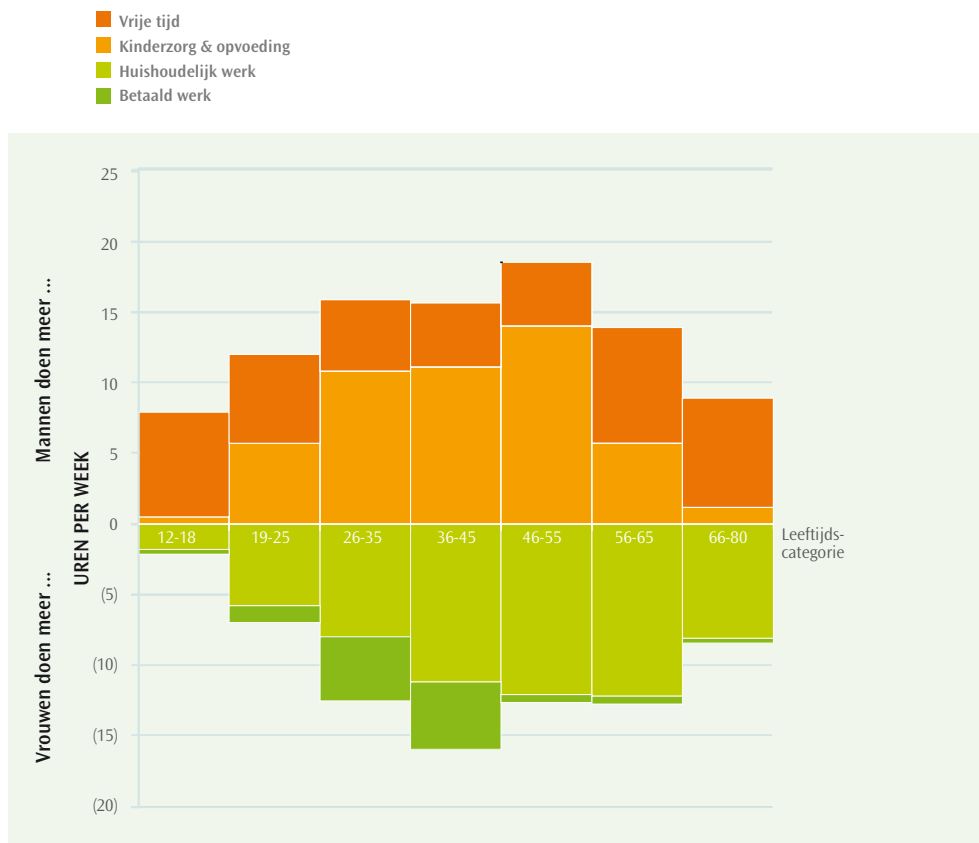

De levensloop van vrouwen en mannen in de grafiek beslaat een periode van 68 jaar (12 tot 80 jaar). Tijdens deze periode besteden vrouwen 30 jaar lang (22 tot 52 jaar) meer dan 10% van hun tijd per week aan betaalde arbeid. Mannen daarentegen besteden ruim 30 jaar lang (24 tot 55 jaar) 15% of meer van hun beschikbare tijd per week hieraan. Daar staat dan weer tegenover dat vrouwen vanaf hun 39ste levensjaar gemiddeld 15% of meer van hun beschikbare tijd per week aan huishoudelijk werk besteden. Voor mannen geldt echter dat zij pas vanaf hun 50ste levensjaar meer dan 10% van hun beschikbare tijd hieraan gaan besteden.

Na de drukke leeftijd gaan vrouwen en mannen minder werken. Een groot deel van de vrijgekomen tijd wordt nu als vrije tijd besteed. Voor mannen neemt de vrije tijd meer toe dan voor vrouwen, omdat vrouwen een deel van de vrijgekomen tijd aan huishoudelijk werk besteden.

De verschillen tussen vrouwen en mannen die al zijn aangehaald, zijn hardnekkig door de levensloop heen. Dat blijkt ook uit figuur 1.4 waar de verschillen in de tijd besteed aan vrije tijd, kindercare & opvoeding, huishoudelijk werk en betaalde arbeid tussen vrouwen en mannen vergeleken worden over verschillende leeftijdscategorieën. Vrouwen blijven vrijwel hun hele leven meer tijd aan gezinsarbeid besteden dan mannen. Kinderzorg speelt maar in een relatief korte periode van het leven een grote rol (26 tot 45 jaar). De figuur laat duidelijk zien dat vrouwen, wanneer de zorg voor de kinderen wegvalt, meer huishoudelijk werk doen. Mannen blijven meer betaald werk verrichten dan vrouwen, maar hebben ook in alle levensfasen meer vrije tijd dan vrouwen.

Figuur 1.4: Verschillen in tijdsbesteding gedurende de levensloop van vrouwen en mannen voor de Belgische bevolking van 12 tot 80 jaar (TBO'05 – n=6.349)

1.3

EVOLUTIES OVER TIJD

Tabel 1.3 geeft de tijdsbesteding voor vrouwen en mannen weer in 1966, 1999 en 2005. Om de tijdsbesteding vergelijkbaar te maken met de gegevens uit 1966, betreft het hier enkel vrouwen en mannen van 19 tot 65 jaar. In de 6 jaar tussen 1999 en 2005 zijn er weinig grote veranderingen. Vrouwen en mannen besteden nu minder tijd aan eten & drinken, mannen hebben per week 2 uur meer vrije tijd en vrouwen zijn een uur meer onderweg dan in 1999.

De verschillen met 40 jaar geleden zijn veel groter. Mannen verrichten in vergelijking met 1966 aanzienlijk minder betaald werk en zelfs vrouwen doen minder betaald werk dan 40 jaar geleden. Dat is opvallend, want in die periode zijn vrouwen massaal toegetreden tot de arbeidsmarkt. Er is een aantal mogelijke verklaringen hiervoor. Als vrouwen vroeger werkten, dan was dat vrijwel altijd voltijds. Nu werken veel vrouwen deeltijds. Daarnaast zijn de werkweken de afgelopen decennia gevoelig ingekort, zijn er meer vakantiedagen, treden vrouwen (en mannen) later toe tot de arbeidsmarkt en verlaten deze ook weer eerder.

De tijd besteed aan huishoudelijk werk is tussen 1966 en 2005 bij vrouwen met 1/3de afgenomen en bij mannen verdubbeld. Vrije tijd en sociale participatie zijn voor vrouwen en mannen toegenomen. Opvallend is de meer dan verdubbeling van de verplaatsingstijd van vrouwen. Vrouwen zijn de laatste 40 jaar hun tijd meer buitenshuis gaan besteden.

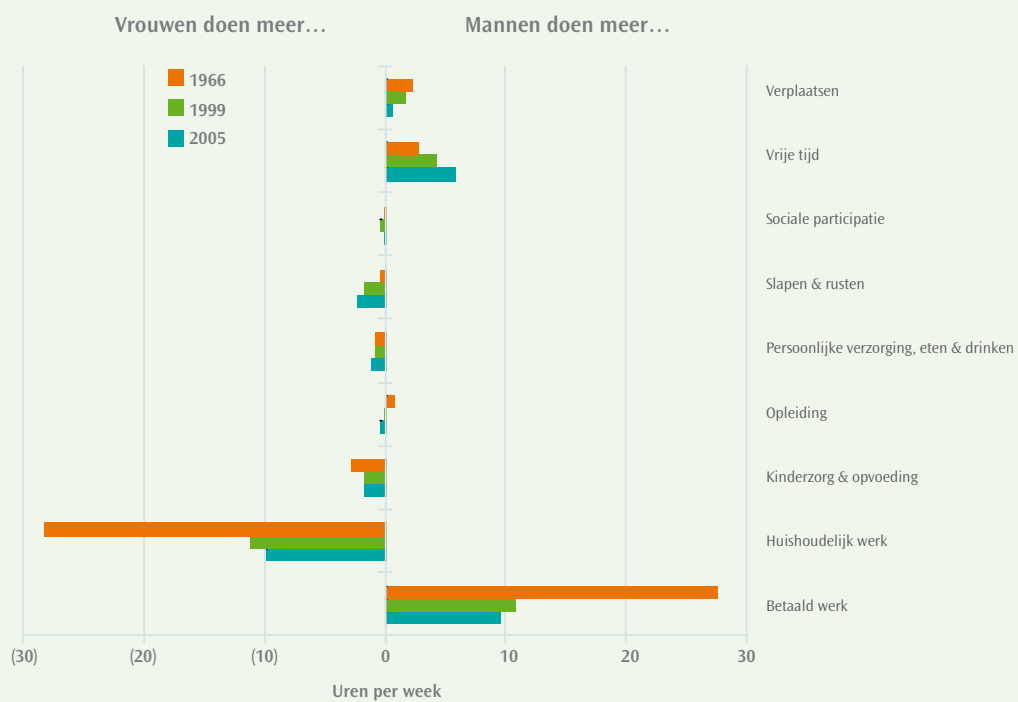
Tabel 1.3: Evolutie in tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten naar geslacht voor de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar (TBO'66 – n=2.076; TBO'99 – n=6.010; TBO'05 – n=4.496)

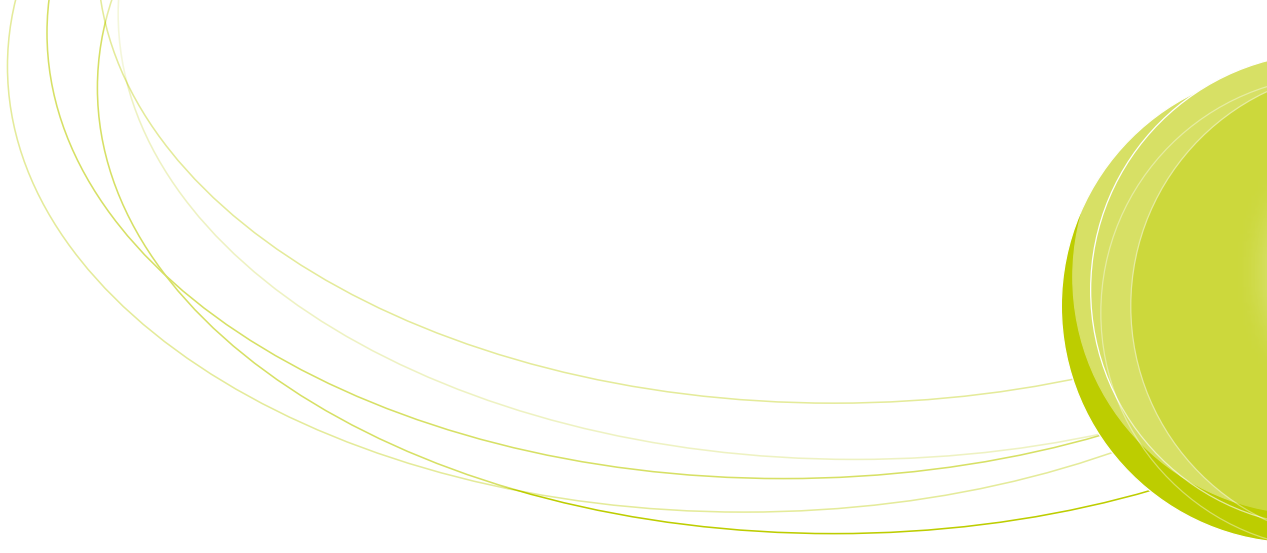
	Duur per respondent (hh:mm)					
	TBO'66		TBO'99		TBO'05	
	Vrouwen (n=1.051)	Mannen (n=1.025)	Vrouwen (n=3.071)	Mannen (n=2.939)	Vrouwen (n=2.309)	Mannen (n=2.187)
Betaald werk	16:20	43:48	15:28	26:13	15:27	25:02
Huishoudelijk werk	34:49	6:29	25:02	13:46	23:47	13:52
Kinderzorg & opvoeding	3:46	0:52	3:06	1:12	2:54	1:07
Opleiding	1:32	2:11	2:31	2:22	2:30	2:03
Persoonlijke verzorging, eten & drinken	17:22	16:22	16:41	15:39	16:18	14:59
Slapen & rusten	61:42	61:13	62:01	60:14	62:32	60:11
Sociale participatie	7:11	6:59	10:56	10:28	11:01	10:52
Vrije tijd	19:31	22:11	22:35	26:48	22:55	28:42
Verplaatsen	5:17	7:26	9:35	11:13	10:22	11:00

	Duur per respondent (hh:mm)					
	Verschillen TBO'66		Verschillen TBO'99		Verschillen TBO'05	
	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Betaald werk		27:28		10:45		9:35
Huishoudelijk werk	28:20		11:16		9:55	
Kinderzorg & opvoeding	2:54		1:54		1:47	
Opleiding		0:39		0:09	0:27	
Persoonlijke verzorging, eten & drinken	1:00		1:02		1:19	
Slapen & rusten	0:29		1:47		2:21	
Sociale participatie	0:12		0:28		0:09	
Vrije tijd		2:40		4:13		5:47
Verplaatsen		2:09		1:38		0:38

Figuur 1.5 geeft de verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen weer voor 1966, 1999 en 2005. De verschillen tussen vrouwen en mannen waren 40 jaar geleden sterker aanwezig dan in 1999 en 2005. De interpretatie vergt een kleine kanttekening. De afname in het verschil in betaald werk, is enkel toe te schrijven aan het feit dat mannen hier veel minder tijd aan besteden. De afname in het verschil in tijd besteed aan huishoudelijk werk komt langs twee kanten. Enerzijds steken vrouwen er nu minder tijd in, anderzijds zijn mannen er juist meer tijd in gaan steken. Opvallend is tot slot dat het verschil in vrije tijd tussen vrouwen en mannen groter is geworden.

Figuur 1.5: Evolutie van verschillen in tijdsbesteding tussen mannen en vrouwen voor de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar (TBO'66 – n=2.076; TBO'99 – n=6.010; TBO'05 – n=4.496)

2 PRODUCTIEVE TIJD

Voor veel mensen is hun opleiding en later hun job en hun huishouden gedurende een aanzienlijk deel van hun leven de belangrijkste tijdsbesteding. Met name betaalde arbeid legt een groot beslag op de tijdsbesteding en het – veelal – verplichte karakter leidt er toe dat het de andere tijdsbesteding in grote mate structureert. Hetzelfde geldt in zekere zin voor huishoudelijk werk. Immers, er moet nu eenmaal gekookt en afgewassen worden en we zullen toch ook onze kleding moeten wassen. Iemands vrije tijd wordt vaak berekend als de tijd die overblijft na de tijd besteed aan betaalde arbeid en gezinsarbeid. De verdeling van betaalde arbeid en gezinsarbeid wordt nog altijd verondersteld sterk gegendered te zijn. Er zouden met andere woorden nog sterk verschillende verwachtingspatronen leven ten opzichte van vrouwen en mannen. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op betaalde arbeid en gezinsarbeid (i.e. huishoudelijk werk en kinderopvang & opvoeding). Hoe staat het met het traditionele beeld van de man die voor brood op de plank moet zorgen en de vrouw die het huishouden hoort te runnen? Wat is het effect van de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen en in het bijzonder het deeltijds werken van vrouwen op de verdeling van betaalde arbeid en gezinsarbeid? Verdringt het opkomende tweeverdienersgezin inderdaad steeds meer het kostwinnersgezin (Glorieux, 1995)? En tot slot: zorgt hulp bij huishoudelijke taken voor een meer egalitaire verdeling?

2.1

BETAALDE ARBEID

Het overzicht in het vorige hoofdstuk is erg algemeen en synthetisch. De gemiddelde Belgische vrouw en man bestaan uiteraard niet en de gemiddelde tijdsbesteding is dus eigenlijk een samenvatting van vrouwen en mannen van erg verschillende leeftijden in erg verschillende sociale situaties. Het is evident dat een doorsneeweek van een jonge werkende moeder op vele vlakken verschilt van die van een gepensioneerde weduwe. Tabel 2.1 toont de tijd die gemiddeld per week wordt besteed aan betaalde arbeid door vrouwen en mannen naar leeftijd, opleiding, arbeidssituatie en de leeftijd van het jongste kind. We zien dat genderverschillen duidelijk variëren naargelang de sociale posities die de tijdsbesteding verregaand beïnvloeden.

Mannen besteden in vrijwel alle sociale categorieën meer tijd aan betaalde arbeid dan vrouwen. Als we rekening houden met de verschillende leeftijdscategorieën dan zien we dat zowel vrouwen als mannen tussen de 26 en 55 jaar gemiddeld het meeste tijd besteden aan betaalde arbeid. De verschillen in tijd die vrouwen en mannen per week aan betaalde arbeid besteden, zijn voor deze levensfase ook het grootst. Mannen tussen de 26 en 55 jaar besteden ongeveer 12 uur per week meer aan betaalde arbeid dan vrouwen in deze leeftijdscategorie. Dit grote verschil is deels te verklaren door het feit dat dit ook de leeftijd is waarop vrouwen kinderen (kunnen) krijgen.

Wanneer vrouwen en mannen hoger opgeleid zijn, besteden ze meer tijd aan betaalde arbeid. Een hoger opleidingsniveau leidt er eveneens toe dat de verschillen in de tijd die vrouwen en mannen besteden aan betaalde arbeid minder groot worden. Vrouwen met maximaal een diploma lager secundair onderwijs besteden maar liefst 11 uur minder aan betaalde arbeid dan mannen met hetzelfde opleidingsniveau, terwijl het verschil tussen de hoogst opgeleide vrouwen en mannen 'slechts' 3,5 uur bedraagt.

In een voltijdse arbeidsbetrekking besteden vrouwen gemiddeld bijna 31 uur per week aan betaalde arbeid, terwijl voltijds werkende mannen hieraan gemiddeld bijna 35 uur per week besteden. Deeltijds werkende vrouwen besteden ongeveer 19,5 uur per week aan betaalde arbeid.¹

De grootste verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijd besteed aan betaalde arbeid vinden we wanneer we rekening houden met het al dan niet hebben van kinderen. In een gezinssituatie zonder kinderen of met kinderen ouder dan 25 jaar, is het verschil in betaalde arbeid tussen vrouwen en mannen (3u58') bijna vijf keer kleiner dan in een gezinssituatie met jonge kinderen. Vooral in gezinnen met jonge kinderen blijkt de taakverdeling in de praktijk dus in de richting van de traditionele rollenpatronen te gaan.

¹ Het gaat hier voor alle duidelijkheid om het gemiddelde van de feitelijk gepresteerde arbeidsuren op jaarbasis. Dit kan natuurlijk afwijken van de gewoonlijke arbeidsduur van een werkweek door overuren, maar ook door vakantiedagen, loopbaanonderbreking, of ziekteverlof.

Tabel 2.1: Tijd per week besteed aan betaalde arbeid voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Betaalde arbeid (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Mannen doen meer ^a
Iedereen	3.289	3.111	11:02	18:04	7:02*
Leeftijd					
<19 jaar	355	345	1:20	1:38	0:18 ^{n.s.}
19-25 jaar	324	340	13:35	19:07	6:28*
26-40 jaar	739	634	20:33	31:57	11:24*
41-55 jaar	865	820	16:58	29:36	12:38*
56-70 jaar	664	647	2:14	6:29	4:15*
>70 jaar	342	324	0:08	1:16	1:08*
Opleiding					
Schoolgaand/studerend	518	483	2:53	2:53	0:00 ^{n.s.}
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	5:01	16:02	11:01*
Hoger secundair onderwijs	749	843	15:35	23:51	8:16*
Hobu/universiteit	688	612	22:42	26:08	3:26*
Arbeidssituatie					
Niet-werkend	1.993	1.546	1:19	1:53	0:44*
Deeltijds werkend ^b	543	88	19:25	-	-
Voltijds werkend ^c	752	1.461	30:44	34:59	4:15*
Leeftijd jongste kind					
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	8:40	12:38	3:58*
<7 jaar	349	313	15:38	28:55	13:17*
>7 en <25 jaar	698	621	16:50	31:50	15:00*

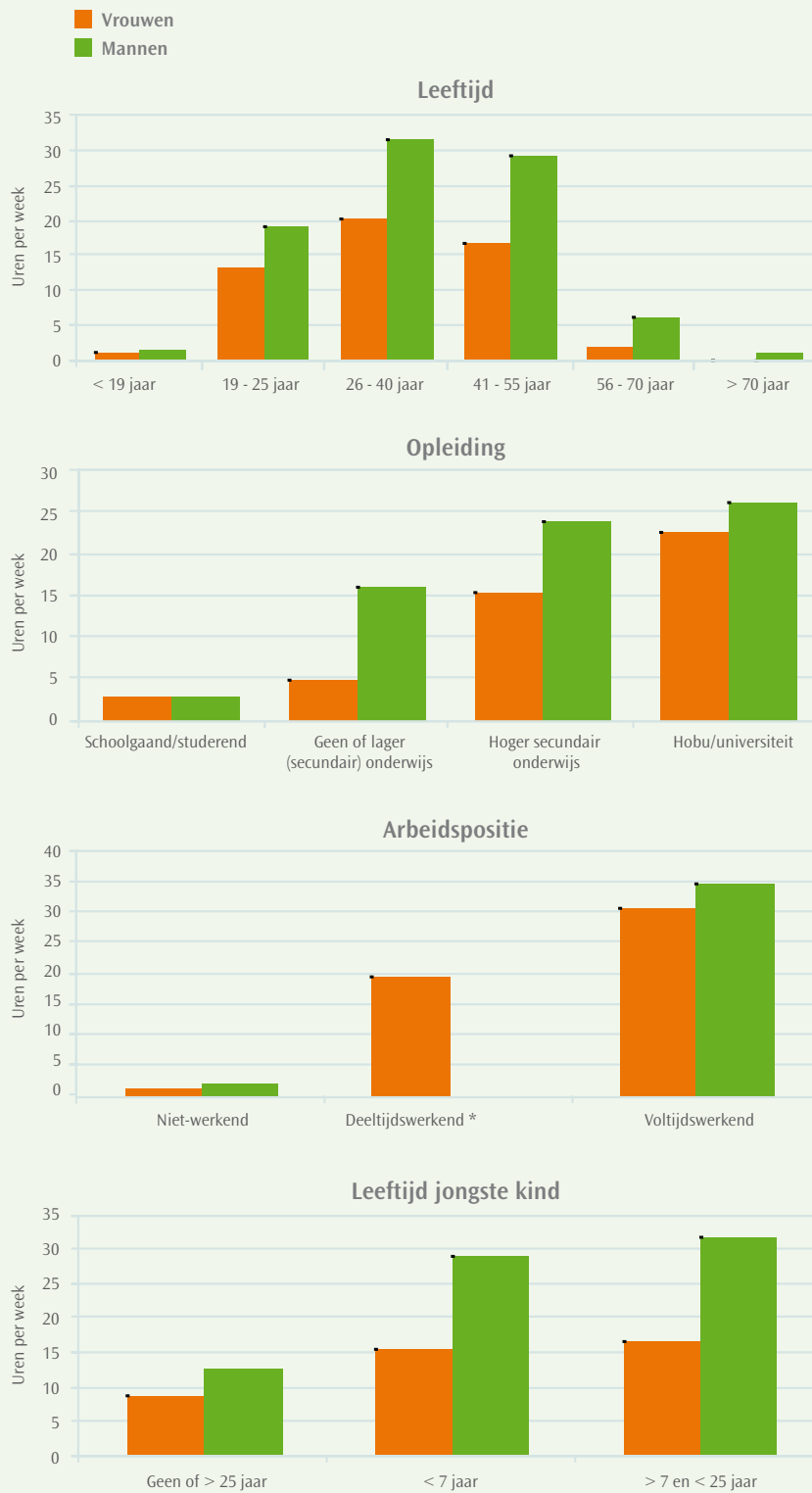
a Mannen besteden binnen alle sociale categorieën evenveel of meer tijd aan betaalde arbeid dan vrouwen.

b De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

c Door de manier van bevragen betreft het hier niet de gewoonlijke arbeidsuur, maar de reëel gepresteerde arbeidsduur. Gemiddeld ligt die lager doordat er mensen met (ziekte)verlof zijn geweest, etcetera.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 2.1: Tijd besteed aan betaalde arbeid voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

2.2

Huishoudelijk werk en kindzorg & opvoeding

In het voorgaande hoofdstuk stelden we al vast dat vrouwen de tijd die mannen gemiddeld meer aan betaalde arbeid besteden, meer aan huishoudelijk werk en kindzorg & opvoeding besteden. Dit geldt ook als we rekening houden met verschillende achtergrondkenmerken. De tijd die vrouwen meer besteden aan onbetaalde arbeid (huishoudelijk werk en kindzorg & opvoeding samen) komt voor de verschillende maatschappelijke posities vrij vaak overeen met de tijd die mannen in diezelfde posities meer besteden aan betaalde arbeid (zie tabel 2.2 en 2.3).

Tot het 70ste levensjaar neemt de tijd die gespendeerd wordt aan huishoudelijk werk voor zowel vrouwen als mannen toe. Met dien verstande dat vrouwen van jongs af aan meer huishoudelijk werk doen en de tijd die zij daaraan besteden meer toeneemt over de leeftijd dan bij mannen, met andere woorden de verschillen tussen vrouwen en mannen worden in eerste instantie alleen maar groter.

Tabel 2.2: Tijd per week besteed aan huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Huishoudelijk werk (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Iedereen	3.289	3.111	22:34	13:59	8:35*
Leeftijd					
<19 jaar	355	345	6:22	4:23	1:59*
19-25 jaar	324	340	12:39	7:16	5:23*
26-40 jaar	739	634	21:16	12:43	8:33*
41-55 jaar	865	820	26:58	14:43	12:15*
56-70 jaar	664	647	30:02	19:34	10:28*
>70 jaar	342	324	25:54	20:42	5:13*
Opleiding					
Schoolgaand/studerend	518	483	7:44	5:03	2:41*
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	28:01	17:02	10:59*
Hoger secundair onderwijs	749	843	24:21	14:27	9:54*
Hobu/universiteit	688	612	21:22	14:21	7:01*
Arbeidssituatie					
Niet-werkend	1.993	1.546	23:52	15:19	8:43*
Deeltijds werkend ^b	543	88	24:43	-	-
Voltijds werkend	752	1.461	17:35	12:41	4:54*
Leeftijd jongste kind					
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	20:46	13:52	7:06*
<7 jaar	349	313	23:22	13:31	9:51*
>7 en <25 jaar	698	621	28:34	14:46	13:48*

a Vrouwen besteden binnen alle sociale categorieën evenveel of meer tijd aan huishoudelijk werk dan mannen.

b De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

De verschillen zijn kleiner naarmate vrouwen en mannen hoger opgeleid zijn. Een mogelijke verklaring is dat de normen en waarden van hoger opgeleiden door socialisatie meer op gendergelijkheid gericht zijn dan bij lager opgeleiden het geval is. Een andere mogelijke verklaring ligt in het feit dat hoger opgeleide vrouwen meer betaalde arbeid verrichten en minder tijd overhouden voor huishoudelijk werk. Bovendien verdienen voltijds werkende hoger opgeleiden doorgaans ook meer. Zeker voor tweeverdieners wordt het dan makkelijker om huishoudelijke taken uit te besteden.

We constateerden in de vorige paragraaf dat een voltijdse werkweek van vrouwen iets meer dan 4 uur korter is dan die van mannen. In tabel 2.2 zien we dat voltijds werkende vrouwen bijna 5 uur meer besteden aan huishoudelijk werk dan mannen.

Tabel 2.3: Tijd per week besteed aan kinderopvang & opvoeding voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Kinderzorg & opvoeding (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Iedereen	3.289	3.111	2:17	0:54	1:23*
Leeftijd					
<19 jaar	355	345	0:34	0:17	0:17 ^{n.s.}
19-25 jaar	324	340	1:26	0:22	1:04*
26-40 jaar	739	634	6:00	2:11	3:49*
41-55 jaar	865	820	1:24	0:39	0:45*
56-70 jaar	664	647	1:33	0:51	0:42*
>70 jaar	342	324	0:29	0:17	0:12 ^{n.s.}
Opleiding					
Schoolgaand/studerend	518	483	0:30	0:14	0:16*
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	2:04	0:54	1:10*
Hoger secundair onderwijs	749	843	2:40	1:00	0:20*
Hobu/universiteit	688	612	3:16	1:15	2:01*
Arbeidssituatie					
Niet-werkend	1.993	1.546	2:00	0:37	1:23*
Deeltijds werkend ^b	543	88	2:54	-	-
Voltijds werkend	752	1.461	2:34	1:08	1:26*
Leeftijd jongste kind					
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	0:51	0:25	0:26*
<7 jaar	349	313	12:50	4:58	7:52*
>7 en <25 jaar	698	621	1:38	0:31	1:07*

a Vrouwen besteden binnen alle sociale categorieën evenveel of meer tijd aan kinderopvang & opvoeding dan mannen.

b De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Kinderen leggen een groot beslag op de tijd van vrouwen. Vrouwen met jonge kinderen besteden meer dan 12,5 uur per week aan kinderopvang & opvoeding. Ook de tijd besteed aan huishoudelijk werk neemt aanzienlijk toe voor vrouwen met kinderen in vergelijking met vrouwen zonder kinderen. Bij mannen daarentegen is die toename veel kleiner. Mannen met jonge kinderen besteden gemiddeld 5 uur per

week aan kindercare & opvoeding en de tijd besteed aan huishoudelijk werk neemt niet toe. Tot slot zien we dat naarmate de kinderen ouder worden, bij vrouwen de afname van tijd besteed aan kindercare & opvoeding samengaat met een toename in de tijd besteed aan huishoudelijk werk.

Figuur 2.2 geeft de verschillen in huishoudelijk werk nog eens grafisch weer. Figuur 2.3 doet dit voor kindercare & opvoeding. Uit deze figuren blijkt duidelijk dat de zorg voor de kinderen en hun opvoeding in grote mate bij de vrouwen ligt, ongeacht de verschillende maatschappelijke posities waarmee we rekening houden. Hetzelfde geldt voor huishoudelijk werk.

In tabel 2.4 gaan we dieper in op de verschillende taken binnen huishoudelijk werk. Hieruit blijkt dat de verdeling van huishoudelijk werk nog steeds vrij seksestereotiep gebeurt.

Tabel 2.4: Huishoudelijk werk naar geslacht voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 19 jaar (TBO'05 – n=5.700)

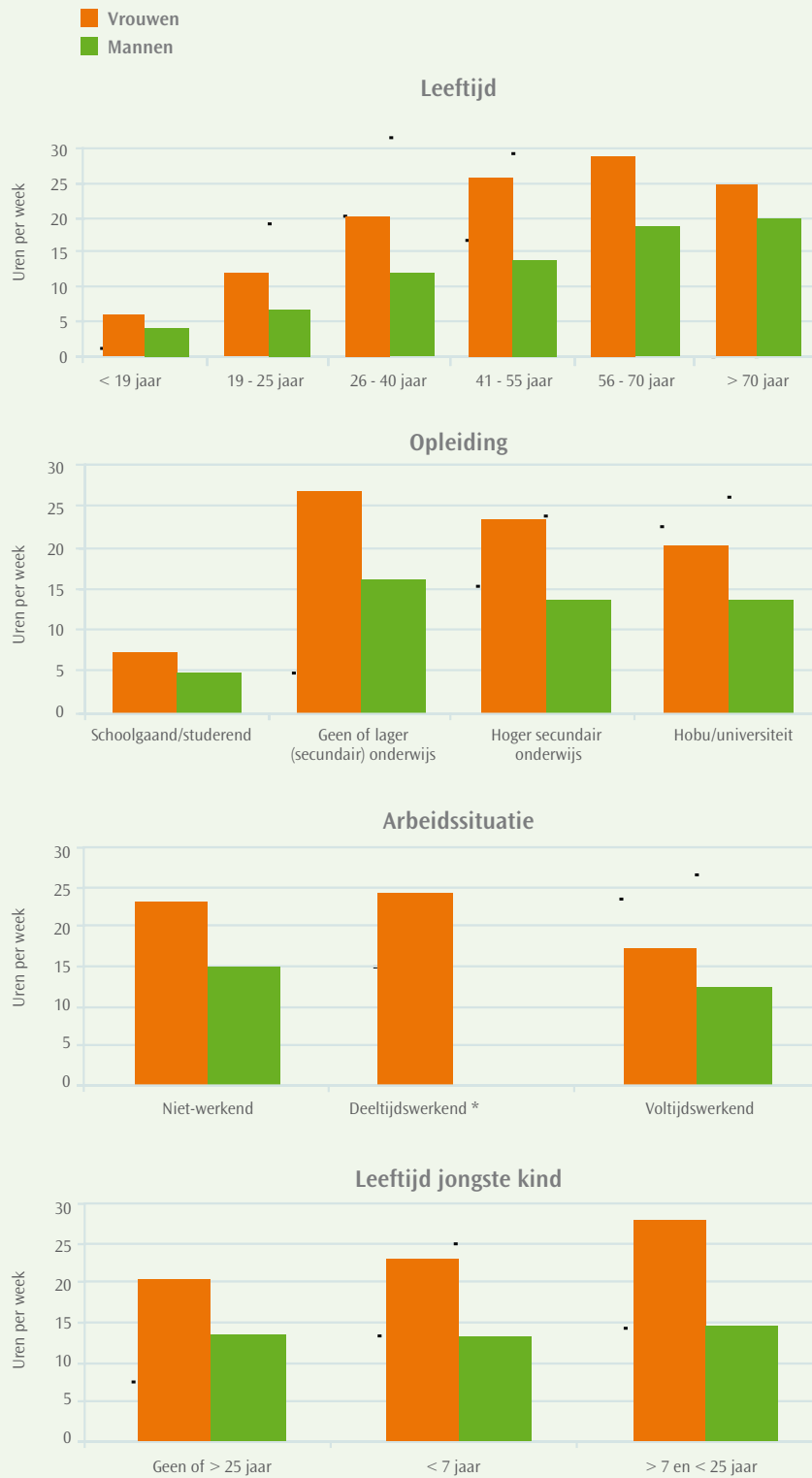
Huishoudelijk werk ^a	Duur per respondent (hh:mm)			
	Vrouwen (n=2.934)	Mannen (n=2.766)	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Maaltijdbereiding	14:00	10:44	3:16*	
Afwassen	2:22	1:14	1:08*	
Schoonmaken	3:03	0:59	2:04*	
Wassen & strijken	3:07	0:16	2:51*	
Klussen (excl. tuinieren)	2:04	4:44		2:40*
Tuinieren	0:48	1:57		1:09*
Boodschappen	0:44	0:31	0:13*	
Administratie	0:38	0:40		0:02 ^{n.s.}

a Lijst van huishoudelijk werk is niet-exhaustief

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Aan koken, afwassen, schoonmaken (inclusief opmaken van de bedden) en wassen & strijken, besteden vrouwen veel meer tijd per week dan mannen. Klussen en tuinieren wordt meer door mannen gedaan. Het doen van de boodschappen en administratieve taken met betrekking tot het huishouden worden min of meer gelijk verdeeld tussen vrouwen en mannen (zie ook figuur 2.4).

Figuur 2.2: Tijd besteed aan huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

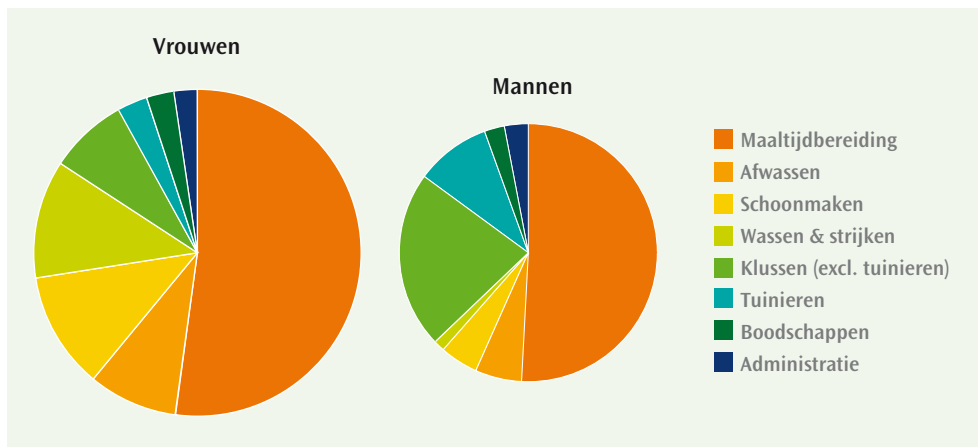

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

Figuur 2.3: Tijd besteed aan kindercare & opvoeding voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

Figuur 2.4: Samenstelling van huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen uit de Belgische bevolking vanaf 19 jaar naar huishoudelijke taken (TBO'05 – n=5.700)

De tijd die vrouwen en mannen besteden aan huishoudelijke taken (maaltijdbereiding, wassen & strijken, schoonmaken, afwassen, klussen, tuinieren, boodschappen doen en administratie) hebben we onderworpen aan een discriminantanalyse. Hieruit blijkt dat vrouwen en mannen niet alleen andere taken op zich nemen, maar ook dat mannen zich over het algemeen meer seksestereotiep gedragen dan vrouwen. Als we weten hoeveel tijd iemand besteed heeft aan elk van deze huishoudelijke taken, dan voorspellen we diens geslacht in 73% van de gevallen juist.² 61,3% van de vrouwen wordt juist geklasseerd en 85,3% van de mannen. Tabel 2.5 geeft de discriminatiekracht van de acht huishoudelijke taken weer.

² Willks' Lambda=0.75 – Canonische correlatie=0.505. De canonische correlatie is verschillend van 0 (p<0.001).

Tabel 2.5: Correlatiecoëfficiënten tussen de tijd besteed aan de 8 huishoudelijke taken per week en de discriminerende functie (TBO'05 – n=6.400)

Vrouwen (doen meer)	Maat van discriminantie	Mannen (doen meer)
Maaltijdbereiding	0,690	
Wassen & strijken	0,685	
Schoonmaken	0,469	
Afwassen	0,403	
	0,275	Klussen (excl. tuinieren)
	0,217	Tuinieren
Boodschappen	0,131	
	0,022 ^a	Administratie

a Geen extra voorspellingskracht in de analyse

Uit de mate van discriminatiekracht blijkt dat de tijd die besteed wordt aan maaltijdbereiding en aan wassen en strijken, vrouwen en mannen het sterkst van elkaar onderscheidt. Als we enkel en alleen informatie zouden hebben over de tijd die iemand besteedt aan maaltijdbereiding, dan nog voorspellen we in 67,5% van de gevallen het geslacht correct (56% van de vrouwen en 80% van de mannen).³ Aan de hand van enkel en alleen de tijd besteed aan wassen en strijken kunnen we zelfs in 70% van de gevallen het geslacht juist schatten (45% van de vrouwen en 95% van de mannen).⁴

³ Willks' Lambda=0.86 – Canonische correlatie=0.374. De canonische correlatie is verschillend van 0 (p<0.001).

⁴ Willks' Lambda=0.86 – Canonische correlatie=0.377. De canonische correlatie is verschillend van 0 (p<0.001).

Toelichting: wat is discriminantanalyse?

Om na te gaan of en hoe sterk de verdeling van huishoudelijk werk tussen vrouwen en mannen een seksestereotiep patroon volgt, gebruiken we een techniek die discriminantanalyse heet. Om deze methode te verduidelijken, kunnen we in gedachten het volgende experiment opzetten. Veronderstel dat we vrouwen en mannen vragen kunnen stellen over de tijd die zij besteden aan de verschillende huishoudelijke taken, maar enkel daarover. Dat gebeurt op een manier die hun sekse verbergt. Een discriminantanalyse is een techniek die nagaat in welke mate we op basis van de tijd die ze besteden aan bepaalde huishoudelijke taken, en alleen aan de hand van hun tijdsbesteding hieraan, de sekse van de ondervraagde persoon juist kunnen raden.

Wanneer we van de honderd gevallen, 50 procent juist schatten, dan zegt dat in feite niets, want er zijn immers ongeveer 50 procent vrouwen en 50 procent mannen. Ook als we dus helemaal geen idee hebben wat de sekse van de ondervraagde persoon kan zijn, en we dus volkomen lukraak gissen, zullen we uiteindelijk ongeveer voor 50 procent van de gevallen de sekse juist voorspeld hebben. Immers, net als bijvoorbeeld bij het opgooien van een muntstuk, is de kans 50 procent dat we het juist voorspellen.

Indien we, op basis van de kennis van de tijdsbesteding van de personen aan huishoudelijke taken, de sekse in bijvoorbeeld 70 procent van de gevallen juist hebben geraden, blijkt daaruit dat vrouwen en mannen er een systematisch verschillende verdeling van huishoudelijke taken op na houden. Hoe groter deze systematische verschillen tussen vrouwen en mannen, hoe beter de discriminantanalyse vrouwen en mannen zal weten te onderscheiden of 'discrimineren'. De mate waarin we vrouwen en mannen kunnen onderscheiden aan de hand van de discriminantanalyse is recht evenredig met de mate waarin vrouwen en mannen van elkaar verschillen in hun tijdsbesteding aan huishoudelijke taken.

Om de kracht van een discriminantanalyse te bepalen, bestaan er een aantal specifieke statistische maten. Het gebruik van deze maten veronderstelt enige statistische voorkennis. Daarom geven we ze enkel weer in voetnoot. In de tekst gaan we uit van een eenvoudiger criterium: in hoeveel procent van de gevallen voorspellen we de sekse van personen juist op basis van hun tijdsbesteding aan huishoudelijke taken. De percentages bij twee onderscheiden groepen (in ons geval vrouwen en mannen) classificeren we als volgt: 50-60% is een zwak onderscheid, 61-70% is matig, 71-80% is sterk en bij meer dan 80% spreken we van een zeer sterk onderscheid.

- 50-60% juiste voorspellingen: zwak onderscheid
- 61-70% juiste voorspellingen: matig onderscheid
- 71-80% juiste voorspellingen: sterk onderscheid
- 81% en meer juiste voorspellingen: zeer sterk onderscheid

Om het verschil tussen vrouwen en mannen te beschrijven, krijgt elke huishoudelijke activiteit een waarde tussen 0 en 1. Een score dicht bij 1 wil zeggen dat de tijd besteed aan een specifieke huishoudelijke taak sterk bijdraagt aan het onderscheiden van vrouwen en mannen. We noemen deze maat dan ook de 'maat van discriminatiekracht'.

In beide gevallen zijn de mannen beter te voorspellen dan de vrouwen. De meeste mannen besteden nauwelijks of geen tijd aan maaltijdbereiding en wassen en strijken. Vrouwen verschillen in dat opzicht onderling sterker van elkaar. Met andere woorden er zijn zowel vrouwen die veel tijd aan maaltijdbereiding en wassen en strijken besteden, als vrouwen die hieraan nauwelijks tijd besteden.

In de literatuur wordt verondersteld dat vrouwen overwegend routinewerk en niet-flexibele taken verrichten, die dagelijks of wekelijks gedaan moeten worden op vaste tijdstippen (Hochschild, 1990; Noonan, 2001). Het betreft werk dat niet zomaar uitgesteld kan worden. Taken die veeleer door mannen worden gedaan, zijn taken die meer gepland kunnen worden. Aangezien klussen vaker in het weekend gebeurt, verloopt dat gescheiden van de werklust die betaald werk met zich meebrengt (Shaw, 1988). Daarbij is klussen een taak die meer ruimte biedt voor creativiteit, waardoor het sneller een zeker vrijetijds karakter krijgt (Meissner, 1977).

Daarnaast speelt ook het verschil in de motivatie om deze huishoudelijke taken uit te voeren een rol. Uit de Vlaamse tijdsbestedingsdata bleek dat in 80% van de gevallen de taken die vaker door vrouwen worden opgenomen uit plichtsbef of uit noodzaak werden gedaan. Een overwegend door mannen uitgevoerde taak als tuinieren gebeurde daarentegen in 60% van de gevallen voor het plezier (Glorieux, et al., 2006). Van Berkel & De Graaf (1999) concludeerden aan de hand van Nederlandse data dat mannen zich in hun aandeel in het huishoudelijke werk richten op de meer plezierige taken.

De vraag is of we eenzelfde onderscheid ook terugvinden bij kindercare & opvoeding. De meer routinematige activiteiten, zoals aankleden, wassen en eten geven, vallen in de categorie 'kinderzorg'. 'Opvoeding' omvat dan weer de eerder plezierige zaken die meer ruimte laten voor creativiteit, zoals voorlezen, spelletjes doen, of samen een fietstocht maken. Deze taken kan je ook gemakkelijker plannen, verschuiven of eens overslaan. Uit tabel 2.6 blijkt dat mannen ongeveer evenveel tijd besteden aan kindercare als aan opvoeding. Bij vrouwen is die verdeling veel schever. Ongeveer 2/3de van de tijd die vrouwen aan kindercare & opvoeding besteden, gaat naar de zorg voor kinderen en 1/3de naar de opvoeding. In percentages uitgedrukt besteden mannen 51% van de tijd voor de kinderen aan meer 'recreatieve' activiteiten. Voor vrouwen is dat slechts 33,6%. Los van het feit dat vrouwen meer tijd aan zowel kindercare als opvoeding besteden, bevestigt dit opnieuw dat vaders eerder de plezierige taken doen, terwijl moeders de dagelijkse beslommeringen grotendeels voor hun rekening nemen.

Tabel 2.6: Tijd besteed aan kindercare en opvoeding en de procentuele verhouding hiervan naar geslacht voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

	Duur per respondent (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Kinderzorg	1:31	0:26	1:05*
Opvoeding	0:46	0:27	0:19*
Totaal	2:17	0:54	1:23*
Aandeel van de tijd besteed aan opvoeding (%)	33,6	51,0	

a Vrouwen besteden evenveel of meer tijd aan kindercare & opvoeding dan mannen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

2.3

WERKLAST

We hebben reeds vastgesteld dat vrouwen meer tijd besteden aan onbetaald werk, terwijl mannen meer tijd besteden aan betaald werk. In de voorgaande paragraaf maakten we de veronderstelling dat de tijd die meer gespendeerd werd aan het ene, samenhangt met de tijd die minder werd gespendeerd aan het andere. Door de totale werklast te definiëren als de tijd die wordt besteed aan betaalde arbeid, huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding samen, kunnen we nagaan of onze veronderstelling juist is. Tabel 2.7 geeft een overzicht van de werklast. In de laatste kolom van de tabel staat het aandeel van de werklast van vrouwen uitgedrukt als percentage van de totale werklast van vrouwen en mannen samen (zie figuur 2.5).

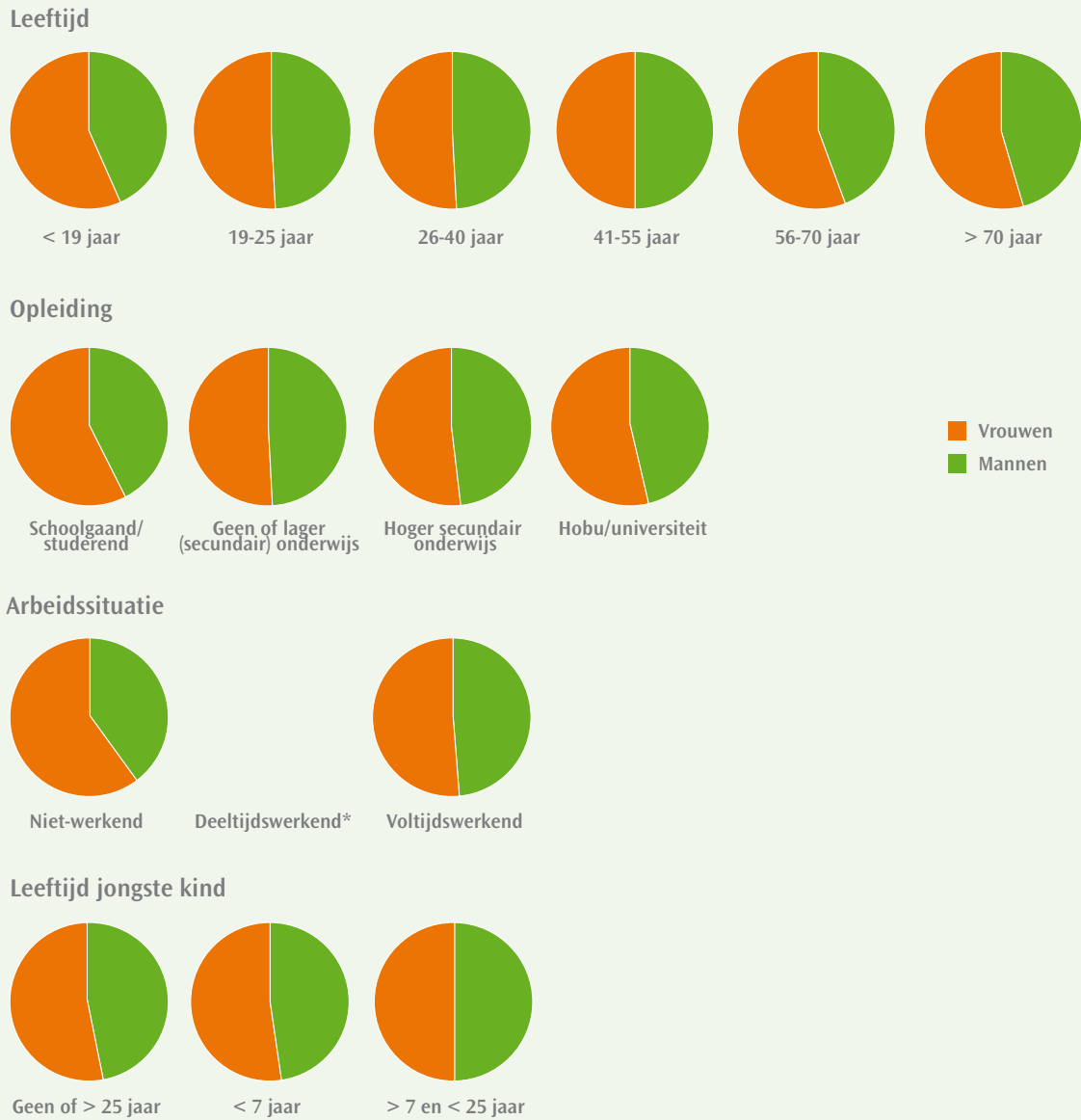
Tabel 2.7: Werklast voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Werklast				Aandeel van vrouwen in de totale werklast
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer	
Iedereen	3.289	3.111	35:53	32:58	2:55*		52,1%
Leeftijd							
<19 jaar	355	345	8:17	6:19	1:58*		56,7%
19-25 jaar	324	340	27:41	26:46	0:55 ^{n.s.}		50,8%
26-40 jaar	739	634	47:51	46:53	0:58 ^{n.s.}		50,5%
41-55 jaar	865	820	45:20	44:59	0:21 ^{n.s.}		50,2%
56-70 jaar	664	647	33:50	26:54	6:56*		55,7%
>70 jaar	342	324	26:33	22:17	4:16*		54,4%
Opleiding							
Schoolgaand/stude-rend	518	483	11:08	8:11	1:57*		57,6%
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	35:08	33:59	1:09 ^{n.s.}		50,8%
Hoger secundair onderwijs	749	843	42:37	39:19	3:18*		52,0%
Hobu/universiteit	688	612	47:21	41:44	5:37*		53,2%
Arbeidssituatie							
Niet-werkend	1.993	1.546	27:12	17:49	9:23*		60,4%
Deeltijds werkend ^a	543	88	47:03	-	-		-
Voltijds werkend	752	1.461	50:54	48:49	2:05*		51,0%
Leeftijd jongste kind							
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	30:18	26:56	3:22*		52,9%
< 7 jaar	349	313	51:51	47:25	4:26*		52,2%
> 7 en <25 jaar	698	621	47:02	47:08		0:04 ^{n.s.}	49,9%

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 2.5: Verdeling van de totale werklust tussen vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleiding, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

Het gemiddelde verschil in werklast tussen vrouwen en mannen bedraagt bijna 3 uur. Vrouwen nemen daarmee iets meer dan de helft (52,1%) van de totale werklast op zich. Het valt op dat de werklast van vrouwen vrijwel altijd hoger ligt dan bij mannen, met uitzondering van een gezinssituatie waarin het jongste kind tussen de 7 en 25 jaar oud is. Het verschil van 4 minuten is evenwel niet significant. Als we de werklast naar leeftijd bekijken, zien we dat tijdens de drukke leeftijd (26 tot 55 jaar), de totale werklast vrijwel gelijk verdeeld is. De verschillen tussen vrouwen en mannen zijn dan ook niet significant. Boven de 55 jaar wordt de verdeling weer schever, wat voornamelijk komt doordat vrouwen een deel van de vrijgekomen tijd – door het wegvallen van betaalde arbeid – vervangen door huishoudelijk werk.

Hoewel we vaststelden dat de verschillen tussen vrouwen en mannen in tijd besteed aan betaalde arbeid en huishoudelijk werk afnemen naarmate vrouwen en mannen hoger opgeleid zijn, neemt het verschil in werklast wel toe. Dit komt door de tijd die hoger opgeleide vrouwen meer spenderen aan kinderopvang & opvoeding (zie tabel 2.3).

Het grootste verschil in werklast vinden we bij niet-werkende vrouwen en mannen. Hier is het verschil bijna 10 uur per week en nemen vrouwen bijna 2/3de van de totale werklast op zich. Net als bij leeftijd, laat ook hier het verschil zich verklaren door het feit dat vrouwen die geen betaalde baan hebben, meer tijd aan huishoudelijk werk besteden. Bij mannen is dat niet zo. Voltijds werkende vrouwen en mannen kennen een vrij gelijke verdeling van de werklast, hoewel het verschil van 2 uur nog net significant is ($p \leq 0,05$).

Het al dan niet hebben van kinderen heeft een grote impact op de werklast van de vrouwen. Vrouwen in een gezinssituatie met een kind jonger dan 7 jaar hebben met bijna 52 uur de hoogste werklast per week. De procentuele verdeling van de totale werklast tussen vrouwen en mannen met oudere kinderen is vrijwel gelijk. Toch weten we uit de voorgaande paragrafen dat mannen met oudere kinderen gemiddeld 15 uur per week meer aan betaalde arbeid besteden dan vrouwen, terwijl vrouwen gemiddeld 15 uur per week meer besteden aan huishoudelijk werk en kinderopvang & opvoeding. De verschillen in de samenstelling van de werklast zijn dus groter dan die in de omvang ervan.

Figuur 2.6 laat dit zien. We vergelijken eerst vrouwen en mannen met dezelfde sociale posities. We zien dan dat de werklast van mannen voor alle sociale posities meer uit betaalde arbeid bestaat (blauw) dan de werklast van vrouwen. Vergelijken we vervolgens vrouwen en mannen onderling voor alle sociale posities, dan valt op dat enkel voor voltijds werkende vrouwen betaalde arbeid meer dan 50 procent van hun totale werklast uitmaakt. Bij mannen is dat veel vaker het geval. Tijdens de drukke leeftijd (24 tot 55 jaar), bij een voltijds statuut, bij een diploma van minimaal hoger secundair onderwijs en bij het hebben van kinderen, maakt betaalde arbeid meer dan 50 procent van hun totale werklast uit.

Figuur 2.6: Samenstelling van de werklast voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

Uit het eerste hoofdstuk weten we dat over de afgelopen 40 jaar de tijd die (door mannen) wordt besteed aan betaalde arbeid en de tijd die (door vrouwen) wordt besteed aan huishoudelijk werk, aanzienlijk is afgenomen. Daarmee is de totale werklust dus ook afgenomen. De vraag is of er ook een verandering is opgetreden in de samenstelling van de totale werklust. Tabel 2.8 toont de werklust in 1966, 1999 en 2005 evenals de samenstelling daarvan. We merken hierbij op dat we de steekproef hebben teruggebracht naar vrouwen en mannen van 19 tot en met 65 jaar om de gegevens vergelijkbaar te maken met de data uit 1966.

Toelichting: procenten en procentpunten

De samenstelling van de werklust voor vrouwen en mannen in tabel 2.8 wordt uitgedrukt in percentages. We nemen de totale werklust als 100% en berekenen dan in welke mate bijvoorbeeld de tijd besteed aan betaalde arbeid hier deel van uitmaakt. Dit aandeel wordt uitgedrukt in procenten. Bijvoorbeeld, vrouwen besteedden in 1966 gemiddeld 16u20' aan betaalde arbeid. Betaalde arbeid van vrouwen maakte in 1966 dus 29,7 procent uit van hun totale werklust van 54u55'. De verschillen in de percentages tussen vrouwen en mannen worden uitgedrukt in procentpunten. Bijvoorbeeld, in 1966 maakte betaalde arbeid 85,6 procent uit van de werklust van mannen. Dat is 55,9 procentpunten meer dan het aandeel betaalde arbeid van vrouwen.

Wat is het verschil? De betekenis van 'tien procent meer' is: het originele getal plus tien procent van het originele getal. Tien procent meer dan 50 is dus 55. Tien procent meer dan 25 is 27,5. Dit wordt iets complexer wanneer de getallen waarover we spreken, ook in procenten zijn uitgedrukt. Tien procent meer dan 50 is dus 55 en tien procent meer dan 25 is 27,5. Echter, het verschil tussen 50 procent en 55 procent is vijf procentpunten ($55-50=5$). En het verschil tussen 25 en 27,5 is 2,5 procentpunt.

Het belangrijkste verschil tussen procenten en procentpunten is dat procenten altijd ten opzichte van een bepaald getal berekend worden en procentpunten niet. Dat is belangrijk omdat eenzelfde aantal procentpunten een verschillende betekenis kan hebben, afhankelijk van bij welk percentage ze opgeteld worden. Het verschil tussen vijf en tien procent is belangrijker dan het verschil tussen 50 en 55 procent, maar toch gaat het in beide gevallen over een verschil van vijf procentpunten.

Tabel 2.8: Evoluties in de samenstelling van de werklust voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar (TBO'66 – n=2.076; TBO'99 – n=6.009; TBO'05 – n=4.496)

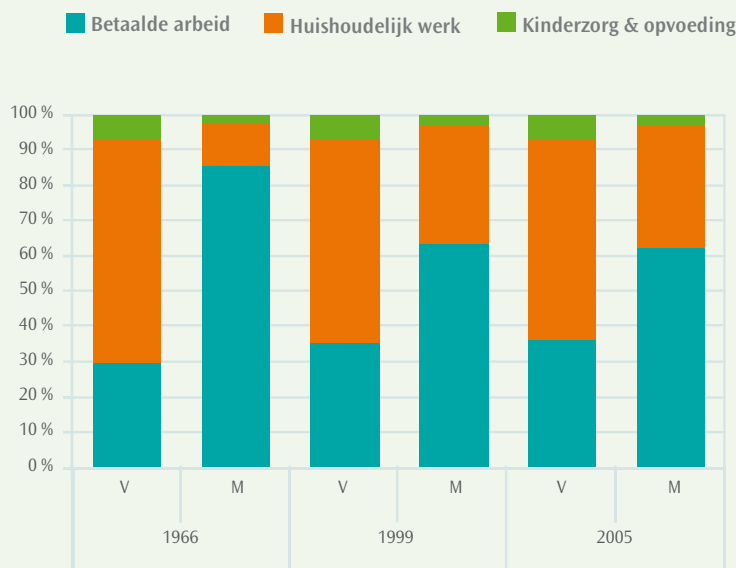
	Werklust						Aandeel van vrouwen
	Vrouwen (hh:mm)	Mannen (hh:mm)	Vrouwen %	Mannen %	Vrouwen doen meer ^a	Mannen doen meer ^a	
Werklust in 1966	54:55	51:09	100,0%	100,0%	3:46		51,8%
Betaalde arbeid	16:20	43:48	29,7%	85,6%		55,9	27,2%
Huishoudelijk werk	34:49	6:29	63,4%	12,7%	50,7		84,3%
Kinderzorg & opvoeding	3:46	0:52	6,9%	1,7%	5,2		81,3%
Werklust in 1999	43:36	41:11	100,0%	100,0%	2:25		51,4%
Betaalde arbeid	15:28	26:13	35,5%	63,7%		28,2	37,1%
Huishoudelijk werk	25:02	13:46	57,4%	33,4%	24,0		64,5%
Kinderzorg & opvoeding	3:06	1:12	7,1%	2,9%	4,2		72,1%
Werklust in 2005	42:08	40:01	100,0%	100,0%	2:07		50,6%
Betaalde arbeid	15:27	25:02	36,7%	62,6%		25,9	38,2%
Huishoudelijk werk	23:47	13:52	56,4%	34,7%	21,7		63,2%
Kinderzorg & opvoeding	2:54	1:07	6,9%	2,8%	4,1		72,2%

a in uren voor totaal en in procentpunten

De sekstereotiepe verschillen waren 40 jaar geleden sterker aanwezig dan in 1999 en 2005. De samenstelling van de werklust van vrouwen en mannen is met andere woorden over de afgelopen 40 jaar meer op elkaar gaan lijken. We merken hierbij op dat de afname in het verschil in betaald werk enkel is toe te schrijven aan het feit dat mannen hier veel minder tijd aan besteden. Het verschil in de tijd die vrouwen en mannen besteden aan huishoudelijk werk neemt eveneens af. Dit komt doordat vrouwen hier minder tijd en mannen hier relatief veel meer tijd aan zijn gaan besteden. In de samenstelling van de werklust van mannen is het aandeel betaald werk over de afgelopen 40 jaar aanzienlijk gedaald, terwijl het aandeel huishoudelijk werk bijna verdrievoudigd is en het aandeel kindercare & opvoeding over die periode verdubbeld is. Een belangrijke conclusie die we hieruit kunnen trekken, is dat de afname van genderongelijkheid met betrekking tot de samenstelling van de werklust voor het overgrote deel is toe te schrijven aan een verandering in de tijdsbesteding van mannen en veel minder aan die van vrouwen. Figuur 2.7 geeft deze ontwikkeling nog eens grafisch weer.

Toch blijven er ook in 2005 nog grote verschillen bestaan in de verdeling van de taken die de werklust opmaken. Dat blijkt uit de laatste kolom van tabel 2.8. Van de totale tijd die vrouwen en mannen in 2005 besteden aan huishoudelijk werk, is het vrouwelijk aandeel nog altijd 63,2 procent. Bij kindercare is dat zelfs 72,2 procent. Van de totale betaalde arbeidstijd bedraagt het vrouwelijk aandeel nog altijd slechts 38,2 procent.

Figuur 2.7: Evoluties in de samenstelling van de werklust voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar (TBO'66 – n=2.076; TBO'99 – n=6.010; TBO'05 – n=4.496)

2.4

KOPPELS

Om de verdeling van de werklust tussen vrouwen en mannen beter in beeld te brengen, bekijken we in deze paragraaf de totale werklust van de 1.784 vrouw/man-koppels die we in het TBO'05 kunnen onderscheiden. We hebben deze koppels opgedeeld naar arbeidssituatie. Tabel 2.9 toont de gemiddelde tijd die vrouwen en mannen in deze koppels besteden aan betaalde arbeid, huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding. Per type koppel worden ook de totalen weergegeven en het aandeel van de vrouwen en mannen daarin.

De verdeling van de totale werklust is het meest ongelijk bij een koppel dat bestaat uit een werkende vrouw en een niet-werkende man. De oorzaak hiervan is dat niet-werkende mannen rond de 21 uur per week besteden aan huishoudelijk werk, ongeacht of hun partner wel of niet werkt. In de omgekeerde situatie (niet-werkende vrouw en een werkende man) zien we dat vrouwen 3,5 uur per week meer besteden aan huishoudelijk werk wanneer hun partner werkt. In deze laatste situatie zien we dat vrouwen in tijd maar liefst 3/4de van het huishoudelijk werk en 3/4de van de kindercare op zich nemen. Hierdoor is de verdeling van de totale werklust tussen vrouwen en mannen bij koppels van niet-werkende vrouwen met werkende mannen veel meer gelijk dan bij koppels van niet-werkende mannen met werkende vrouwen. Ook bij koppels waarbij zowel vrouwen als mannen niet werken, zien we dat vrouwen meer huishoudelijk werk en kindercare op zich nemen dan mannen.

De meest egalitaire verdeling van de werklust vinden we bij koppels waar zowel mannen als vrouwen betaalde arbeid verrichten. Toch zien we in de samenstelling van deze werklust nog steeds seksestereotiepe verschillen. De man blijft meer tijd aan betaalde arbeid besteden, terwijl de vrouw meer tijd aan huishoudelijk werk besteedt en veel meer tijd aan kindercare & opvoeding. Dit komt deels doordat er geen onderscheid gemaakt is naar de arbeidsduur van vrouwen en mannen: ruim 40% van de vrouwen werkt deeltijds tegenover minder dan 8% van de mannen. Hierdoor besteden mannen logischerwijs gemiddeld meer tijd aan betaalde arbeid. De totale werklust van tweeverdieners is bijna twee keer zo hoog als de werklust van twee niet-verdieners. Nochtans besteden tweeverdieners gemiddeld 15u15' minder aan huishoudelijk werk. Dat komt neer op een verschil van meer dan twee uur per dag.

De meest ongelijke verdeling van de werklust is terug te vinden bij koppels waarvan de vrouw betaalde arbeid verricht en de man niet. Vrouwen nemen dan gemiddeld 63,8% van al het werk op zich. Paradoxaal genoeg is de verdeling van de niet-betaalde arbeid bij deze koppels net het meest gelijk. Vrouwen en mannen nemen er evenveel kindercare & opvoeding op zich en vrouwen besteden gemiddeld per week 'slechts' 3u40' meer aan huishoudelijk werk dan hun partner. In alle andere situaties is dat verschil veel groter.

Het omgekeerde geval, wanneer een vrouw niet buitenshuis werkt en een man wel, resulteert in de meest ongelijke verdeling van huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding. Het aandeel van vrouwen daarin wordt respectievelijk 73,0% en 77,5%. De verdeling van de totale werklust valt in deze situatie in het nadeel van mannen uit. Gemiddeld werken ze per week 6u26' langer dan hun partner.

In een koppel waar geen van beiden betaalde arbeid verricht, maakt huishoudelijk werk 93,9% uit van de totale werklast. Vrouwen nemen in deze situatie bijna 60% van al het werk op zich.

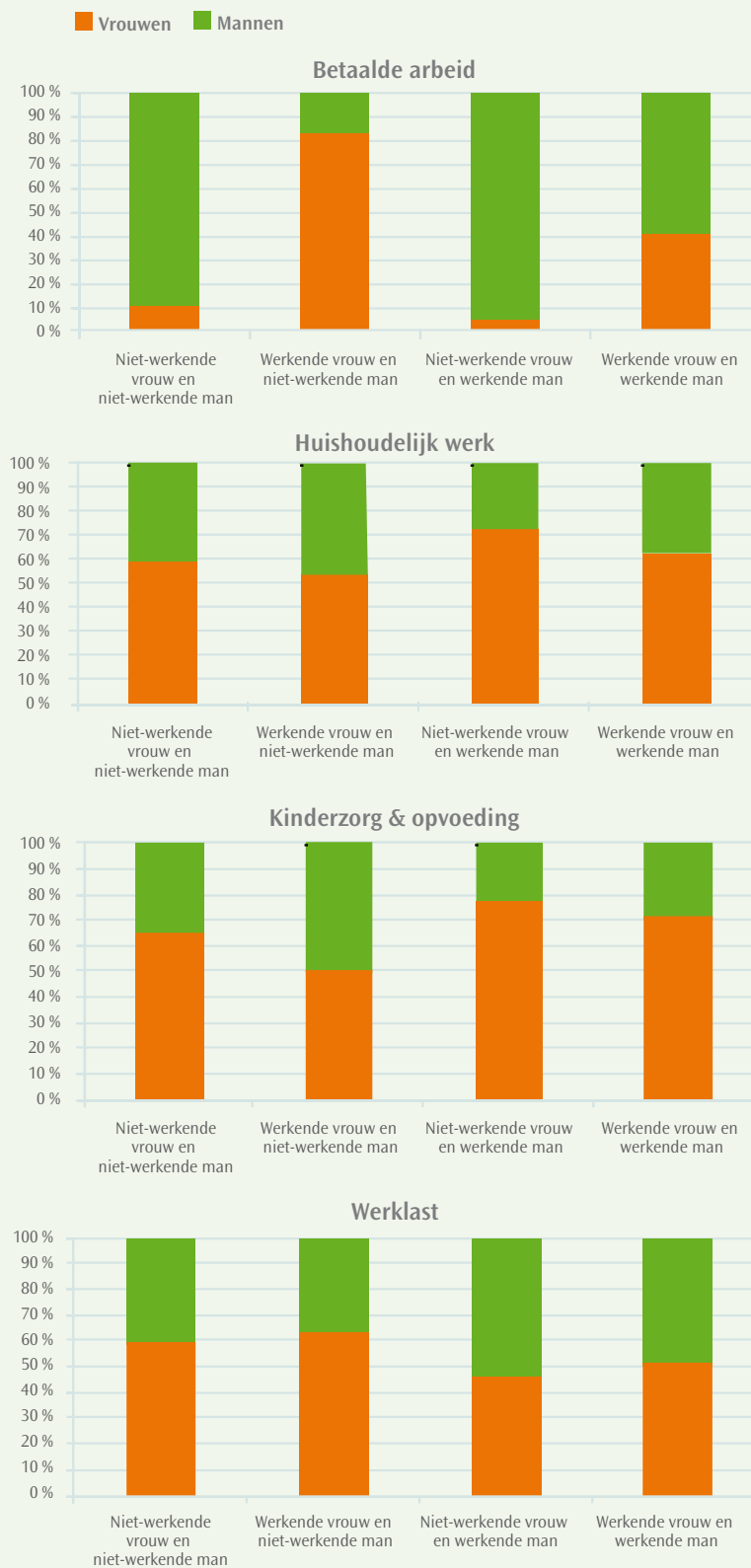
Tabel 2.9: Verdeling en samenstelling van de werklast voor vrouw/man-koppels in de Belgische bevolking naar arbeidssituatie (TBO'05 – n=1.784)

		Betaalde arbeid ^a		Huishoudelijk werk		Kinderzorg		Werklast	
		Duur	Aandeel in totale duur	Duur	Aandeel in totale duur	Duur	Aandeel in totale duur	Duur	Aandeel in totale duur
Niet-werkende vrouw en niet-werkende man (n=627)	Vrouwen	0:06	10,5%	30:38	59,7%	1:32	65,2%	32:17	59,0%
	Mannen	0:51	89,5%	20:43	40,3%	0:49	34,8%	22:24	41,0%
	Totaal	0:57		51:21		2:21		54:41	
Werkende vrouw en niet-werkende man (n=73)	Vrouwen	20:25	83,6%	24:39	54,0%	1:26	50,0%	46:31	63,8%
	Mannen	4:00	16,4%	20:59	46,0%	1:26	50,0%	26:26	36,2%
	Totaal	24:25		45:38		2:52		72:57	
Niet-werkende vrouw en werkende man (n=306)	Vrouwen	2:04	5,7%	34:08	73,0%	5:45	77,5%	41:58	46,4%
	Mannen	34:04	94,3%	12:39	27,0%	1:40	22,5%	48:24	53,6%
	Totaal	36:08		46:47		7:25		90:22	
Werkende vrouw en werkende man (n=732)	Vrouwen	23:31	40,8%	22:40	62,8%	3:52	71,2%	50:05	50,5%
	Mannen	34:09	59,2%	13:26	37,2%	1:34	28,8%	49:10	49,5%
	Totaal	57:40		36:06		5:26		99:15	

a Door de manier van bevragen betreft het hier niet de gewoonlijke arbeidsuur, maar de reëel gepresteerde arbeidsuur. Gemiddeld ligt die lager doordat er mensen met (ziekte-)verlof zijn geweest, etcetera.

Figuur 2.8 geeft de verdeling van de werklast en de verdeling van de betaalde arbeid, huishoudelijk werk en kinderczorg & opvoeding grafisch weer.

Figuur 2.8: Verdeling van de werklust en de verschillende componenten ervan voor vrouw/man-koppels in de Belgische bevolking naar arbeidssituatie (TBO'05 – n=1.784)

2.5

DEELTIJDS WERKEN

Het feit dat relatief veel vrouwen deeltijds werken (43%), doet vermoeden dat deeltijdse arbeid voor veel vrouwen een oplossing is om werk en gezin te combineren. Toch wijzen we erop dat dit niet de enige reden voor deeltijds werk is. Deeltijdse arbeid kan ook gedaan worden omdat er geen voltijdse job beschikbaar is, of omdat iemand niet voltijds wil werken, of omdat iemand niet voltijds kan werken (door bijvoorbeeld een fysieke beperking). Desalniettemin zijn er veel aanwijzingen die in de richting wijzen van deeltijds werk als oplossing om werk en gezin te combineren.

Uit tabel 2.7 in paragraaf 2.3 hebben we kunnen aflezen dat de gemiddelde werklast van een deeltijds werkende vrouw met 47u03' behoorlijk hoog ligt. Ter vergelijking: de werklast van een voltijds werkende man bedraagt 48u49' en de werklast van een voltijds werkende vrouw 50u54'. En dat terwijl de tijd besteed aan betaalde arbeid voor deeltijds werkende vrouwen gemiddeld maar 20 uur per week bedraagt tegenover gemiddeld 31 uur voor voltijds werkende vrouwen en gemiddeld 35 uur voor voltijds werkende mannen.⁵

In tabel 2.10 geven we een overzicht van de werklast en de samenstelling daarvan voor deeltijds werkende vrouwen met en zonder kinderen. Ter vergelijking hebben we de gemiddelden van voltijds werkende vrouwen en mannen (met en zonder kinderen) ook in de tabel opgenomen. Om een zo zuiver mogelijk beeld te creëren, hebben we de leeftijd afgebakend naar de beroepsactieve leeftijd van 19 tot en met 65 jaar.

Tabel 2.10: Werklast en de samenstelling van werklast voor deeltijds werkende vrouwen en voltijds werkende vrouwen en mannen met en zonder kinderen in de Belgische bevolking (TBO'05 – n= 2.726)

	n	Betaalde arbeid	Huishoudelijk werk	Kinderzorg & opvoeding	Werklast
Deeltijds werkende vrouwen zonder kinderen	176	21:21	21:07	0:48	43:08
Deeltijds werkende vrouwen met kinderen	363	18:32	26:28	3:56	48:57
Voltijds werkende vrouwen zonder kinderen	397	33:23	15:27	0:33	49:24
Voltijds werkende vrouwen met kinderen	346	27:44	20:08	4:56	52:48
Voltijds werkende mannen zonder kinderen	672	34:24	11:57	0:08	46:30
Voltijds werkende mannen met kinderen	772	35:56	13:15	1:59	51:11

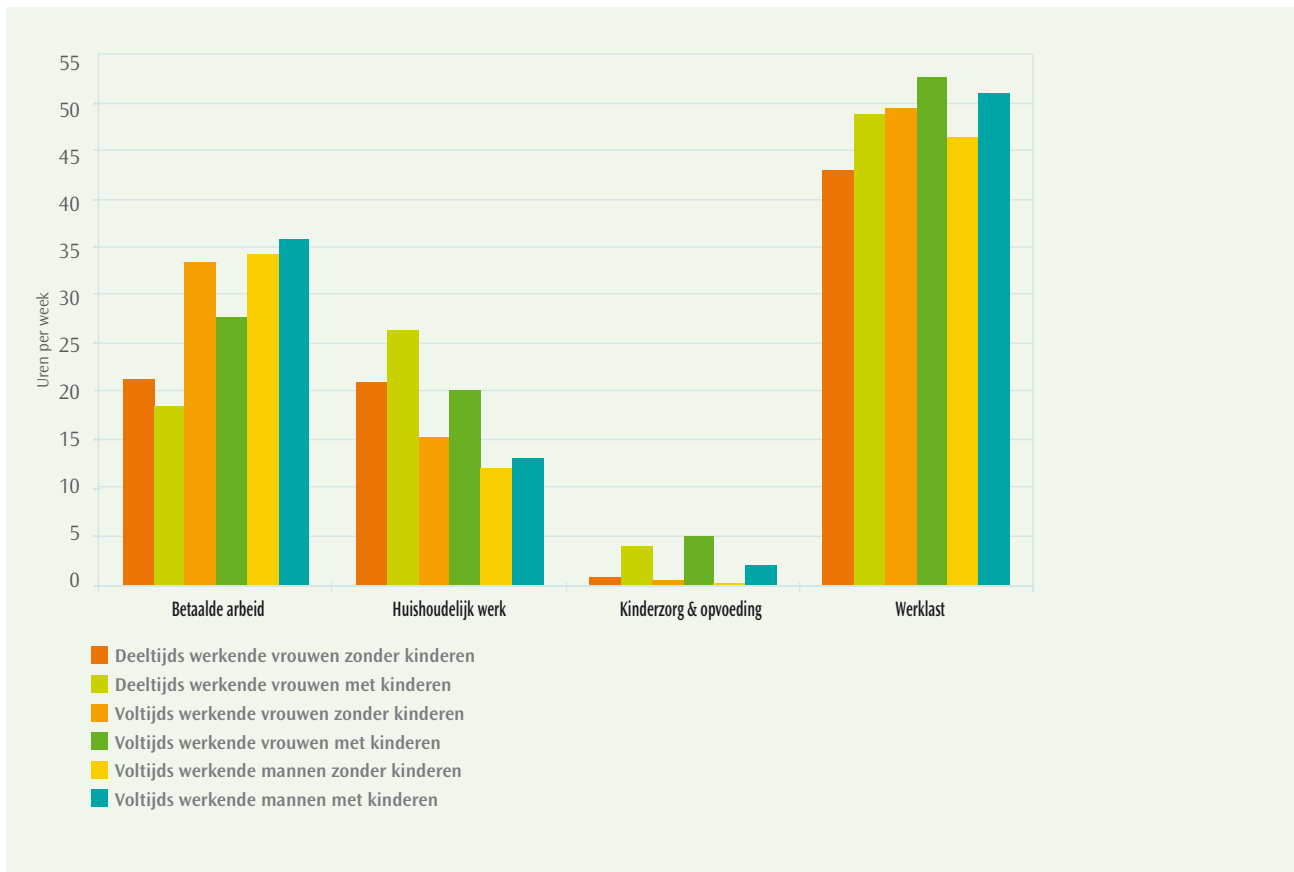
Uit tabel 2.10 blijkt dat deeltijds werken bij vrouwen impliceert dat ze veel meer tijd aan huishoudelijk werk besteden. Hieruit zouden we kunnen opmaken dat deeltijds werken inderdaad een mogelijkheid is om betaalde en onbetaalde arbeid beter te combineren. Toch doen we een opvallende vaststelling: voltijds werkende vrouwen met kinderen besteden per week een uur meer tijd aan kinderczorg & opvoeding dan deeltijds werkende vrouwen met kinderen. Een mogelijke verklaring kan zijn dat voltijds wer-

⁵ Door de manier van bevragen betreft het hier niet de gewoonlijke arbeidsuur, maar de reëel gepresteerde arbeidsduur. Gemiddeld ligt die lager doordat er mensen met (ziekte-)verlof zijn geweest, etcetera.

kende vrouwen sneller huishoudelijk werk zullen uitbesteden of er gewoonweg minder energie in zullen steken, dan minder met de kinderen bezig te zijn. Deeltijds werkende vrouwen zonder kinderen hebben een vrij lage werklast. Daar staat tegenover dat de werklast van deeltijds werkende vrouwen met kinderen ongeveer even zwaar is als die van de voltijds werkende vrouwen en mannen.

Figuur 2.9 geeft de verschillen in werklast en de samenstelling daarvan grafisch weer.

Figuur 2.9: Werklast en de samenstelling van werklast voor deeltijds werkende vrouwen en voltijds werkende vrouwen en mannen met en zonder kinderen in de Belgische bevolking (TBO '05 – n=2.726)

2.6

HULP BIJ HUISHOUDELIJK WERK EN KINDERZORG

In België heeft 27,3% van de huishoudens een of andere vorm van betaalde hulp in de huishouding en 5,7% van de huishoudens heeft hulp bij de kinderopvang. De betaalde dagdagelijkse kinderopvang valt hier niet onder. De hulp in het huishouden bestaat uit hulp van niet-gezinsleden en omvat dus zowel betaalde professionele hulp, als onbetaalde burenhulp of hulp van andere familieleden. Tabel 2.11 toont het percentage huishoudens dat wel of geen hulp heeft bij de verschillende huishoudelijke taken.

Tabel 2.11: Procentuele verdeling van hulp bij huishoudelijke taken en kinderopvang in Belgische huishoudens (HBO'05 – n=3.474)

Huishoudelijke taak	Hulp in de huishouding	Waarvan betaald
Maaltijdbereiding	5,4%	16,5%
Schoonmaken (incl. afwassen)	15,4%	80,1%
Wassen & strijken	9,6%	33,4%
Klussen (excl. tuinieren)	7,9%	62,3%
Tuinieren	3,4%	100,0%
Boodschappen	3,4%	9,8%
Administratie	1,7%	17,3%
Huishoudelijk werk ^a	27,3%	100,0%
Kinderopvang	5,7%	23,0%

a Totaal percentage huishoudens dat hulp heeft bij minimaal 1 van de huishoudelijke taken (excl. hulp bij kinderopvang)

De meest voorkomende hulp in de Belgische huishoudens is iemand die poetst, wast en strijkt, gevolgd door een hulp bij het klussen. Hulp bij het poetsen wordt in 80% van de gevallen betaald en hulp bij wassen en strijken in 33% van de gevallen. Hulp bij klussen wordt in 62% van de gevallen betaald en hulp bij het tuinieren wordt altijd betaald. Hulp bij kinderopvang wordt in een kwart van de gevallen betaald.

Indien we op het niveau van de huishoudens onderscheid maken naar de vrouw/man-koppels en hun arbeidssituatie, dan zien we dat de hulp in het huishouden vooral voorkomt bij tweeverdieners (tabel 2.12). Bijna 1/3de van de tweeverdienershuishoudens heeft betaalde hulp bij huishoudelijk werk. Dat is bijna twee keer zo vaak als de andere arbeidssituaties. Het betreft hier vooral hulp bij het poetsen, klussen en doen van de was en de strijk. Hulp bij het poetsen wordt in alle arbeidssituaties het meest gevraagd. De verschillen tussen een huishouden met een vrouw als kostwinner of een man als kostwinner zijn maar heel gering.

Het feit dat één op de tien koppels van niet-werkende vrouwen en niet-werkende mannen schoonmaak-hulp heeft, kan verklaard worden door de gepensioneerden die ook in deze categorie zitten.

Tabel 2.12 Percentage huishoudens met hulp bij huishoudelijke taken en kindercare in Belgische huishoudens naar arbeidssituatie (TBO'05 – n=1.643)

Huishoudelijke taak	Hulp in de huishouding			
	Niet-werkende vrouw en niet-werkende man (n=486)	Werkende vrouw en niet-werkende man (n=87)	Niet-werkende vrouw en werkende man (n=272)	Werkende vrouw en werkende man (n=798)
Maaltijdbereiding	1,2%	0,0%	2,3%	5,4%
Schoonmaken (incl. afwassen)	10,9%	8,0%	7,0%	20,1%
Wassen & strijken	2,1%	2,3%	4,0%	9,6%
Klussen (excl. tuinieren)	4,7%	5,7%	5,1%	10,4%
Tuinieren	2,7%	1,1%	2,6%	2,4%
Boodschappen	0,8%	0,0%	1,8%	0,9%
Administratie	0,6%	1,1%	1,1%	1,0%
Huishoudelijk werk ^a	16,5%	13,8%	15,8%	31,0%
Kinderzorg	1,0%	2,3%	6,3%	15,0%

a Totaal percentage huishoudens dat hulp heeft bij minimaal 1 van de huishoudelijke taken (excl. hulp bij kindercare)

In paragraaf 2.4 hebben we gezien dat, hoewel de werklust van tweeverdienerskoppels het meest egalitair verdeeld is, de werklust nog altijd seksestereotiep wordt verdeeld. Uit tabel 2.12 blijkt dat 31% van deze tweeverdienerskoppels hulp krijgt in het huishouden en 15% hulp bij de kindercare. We kunnen ons nu de vraag stellen of deze hulp leidt tot een (nog) meer egalitaire verdeling van de werklust tussen vrouwen en mannen. Tabel 2.13 toont de tijd die vrouwen en mannen besteden aan betaalde arbeid, huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding naargelang het type hulp dat zij hebben.

Hulp in het huishouden heeft voor tweeverdieners niet tot gevolg dat de totale werklust afneemt. Sterker nog, indien er sprake is van hulp in het huishouden, ligt de totale werklust voor zowel vrouwen als mannen 4 tot 6 uur hoger dan voor tweeverdieners zonder deze hulp. Daarnaast leidt hulp in het huishouden amper tot een meer egalitaire verdeling van de werklust. Mannen met hulp in het huishouden (al dan niet in combinatie met kindercare) besteden gemiddeld 8 à 10 uur meer tijd aan betaalde arbeid, terwijl vrouwen gemiddeld 6 tot ruim 8 uur meer tijd aan huishoudelijk werk besteden en ruim twee keer zoveel tijd aan kindercare & opvoeding.

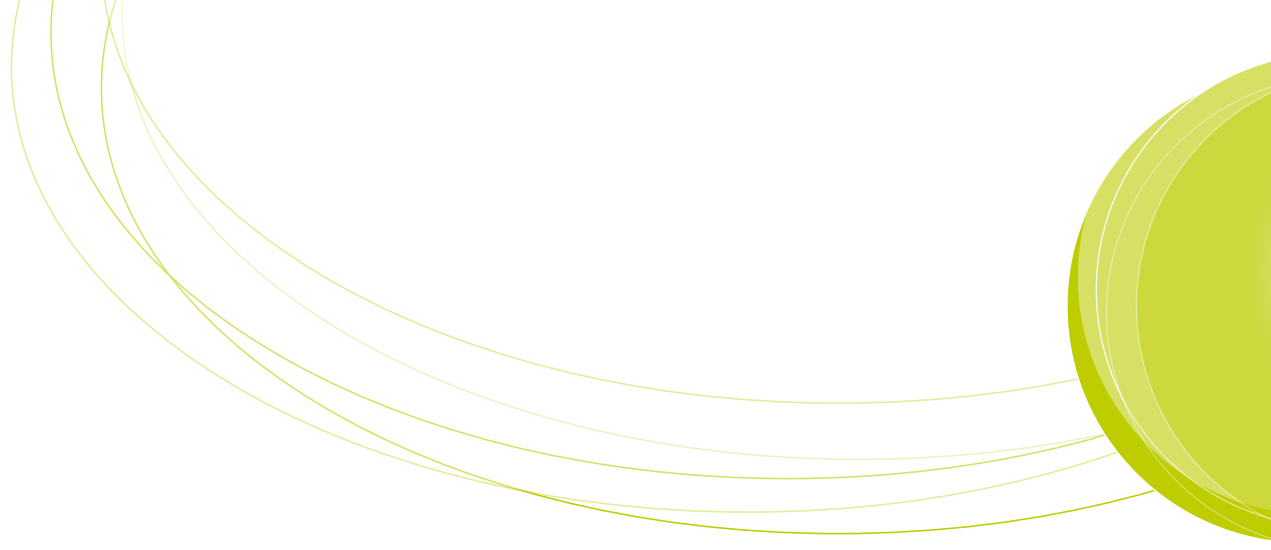
We weten uit paragraaf 2.2 dat vrouwen met jonge kinderen gemiddeld ruim 12,5 uur per week aan kindercare & opvoeding besteden. Voor mannen is dit bijna 5 uur. Uit tabel 2.13 leiden we af dat hulp bij kindercare en opvoeding (al dan niet in combinatie met hulp bij huishoudelijke taken) maar in geringe mate vervangend werkt. Vrouwen die hulp hebben bij kindercare & opvoeding besteden zelf nog altijd 9 à 11 uur per week aan kindercare & opvoeding, mannen 4,5 uur.

Tabel 2.13: Tijd besteed aan betaalde arbeid en gezinsarbeid voor vrouwen en mannen uit tweeverdienerskoppels in de Belgische bevolking naar type van hulp in de huishouding (TBO'05 – n=798)

	Betaalde arbeid		Huishoudelijk werk		Kinderzorg & opvoeding		Werklast
	Duur (hh:mm)	Percentage totale werklast	Duur (hh:mm)	Percentage totale werklast	Duur (hh:mm)	Percentage totale werklast	Duur (hh:mm)
Geen hulp (n=500)							
Vrouwen	25:08	50,5%	21:23	43,1%	3:10	6,4%	49:42
Mannen	32:49	69,8%	13:21	28,6%	1:45	3,8%	47:57
Vrouwen doen meer			8:02		1:25		1:45
Mannen doen meer	7:41						
Enkel huishoudelijke hulp (n=178)							
Vrouwen	27:50	52,0%	21:13	39,8%	4:24	8,2%	53:29
Mannen	37:49	71,9%	12:53	24,5%	1:55	3,6%	52:38
Vrouwen doen meer			8:20		2:31		0:51
Mannen doen meer	9:59						
Enkel hulp bij kindzorg & opvoeding (n=51)							
Vrouwen	24:12	42,9%	21:11	37,6%	11:00	19,5%	56:24
Mannen	34:03	70,0%	10:42	21,7%	4:33	9,3%	49:19
Vrouwen doen meer			10:29		6:27		7:15
Mannen doen meer	9:51						
Huishoudelijke hulp en hulp bij kindzorg & opvoeding (n=69)							
Vrouwen	26:26	47,7%	19:52	35,9%	9:06	16,4%	55:25
Mannen	34:43	65,6%	13:41	26,1%	4:26	8,3%	52:51
Vrouwen doen meer			6:11		4:40		2:34
Mannen doen meer	8:17						

Hulp in het huishouden draagt misschien niet bij tot een verlaging of een meer egalitaire verdeling van de werklast, in zekere zin zorgt deze hulp er wel voor dat er meer gewerkt kan worden. Mannen uit tweeverdienersgezinnen met enkel huishoudelijke hulp besteden gemiddeld 5 uur meer aan betaalde arbeid dan mannen uit dezelfde situatie zonder huishoudelijke hulp. Voor vrouwen is dat verschil gemiddeld 2u42'. Hulp bij kindzorg & opvoeding heeft niet hetzelfde effect, wat niet zo verwonderlijk is, gezien er in die categorie enkel gezinnen met zorgbehoevende kinderen zitten. De tijd die vrouwen en mannen met enkel huishoudelijke hulp aan gezinsarbeid besteden, verschilt amper van de koppels zonder huishoudelijke hulp.

Hulp in het huishouden gaat bij tweeverdienersgezinnen samen met een toename in tijd besteed aan betaalde arbeid. Het oorzakelijk verband ligt hier wellicht omgekeerd: naarmate men beiden meer werkt, is het gezinsinkomen hoger en wordt betaalde hulp toegankelijker en ook wenselijker. Er is echter nauwelijks een effect van hulp in het huishouden op het aantal uren dat vrouwen en mannen in tweeverdienersgezinnen zelf nog besteden aan gezinsarbeid.

3 REPRODUCTIEVE TIJD

Bijna de helft van onze tijd gebruiken we om ons lichaam in stand te houden en te verzorgen, om het met andere woorden te 'reproducen'. Deze activiteiten variëren van de meest basale dingen, zoals naar het toilet gaan, ontbijten, tanden poetsen, naar de meer uitgebreidere vormen van verzorging, zoals languit in bad liggen of een middagdutje in de tuin. Al die activiteiten zijn nodig om goed te kunnen functioneren. Omdat eten, slapen en persoonlijke verzorging in grote mate noodzakelijk zijn, worden ze als een relatieve constanten in het tijdbestedingspatroon beschouwd. Toch is het net die tijd die nog gekoloniseerd kan worden. In dit hoofdstuk gaan we daar dieper op in. In welke mate geven vrouwen en mannen deze reproductieve tijd op en waarom? Spelen arbeidssituatie of kinderen hierbij een rol? En in hoeverre wordt het weekend gebruikt om een inhaalbeweging te maken?

De reproductieve tijd omvat vier categorieën van activiteiten: eten & drinken; lichamelijke verzorging; slapen & rusten; en ontspannen & nietsdoen. Die laatste categorie mag niet verward worden met de recreatieve tijd, die de meer actievormen van ontspanning omvat, zoals een boek lezen, tv kijken of aan sport doen.

3.1

ETEN & DRINKEN EN LICHAAMELIJKE VERZORGING

Tabel 3.1 toont de verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijd die zij besteden aan eten & drinken en tabel 3.2 doet dat voor lichamelijke verzorging, inclusief professionele verzorging. Onder professionele verzorging wordt bijvoorbeeld een bezoek aan een schoonheidsspecialist of kapper verstaan.

Over het algemeen zijn de verschillen tussen vrouwen en mannen op het vlak van eten & drinken niet groot en slechts in enkele gevallen significant. Dat is ook niet verwonderlijk, want eten & drinken is een elementaire levensbehoefte die beiden onmogelijk kunnen overslaan.

Vrouwen in de leeftijdsklasse van 19 tot 40 jaar zitten per week 3 tot 5 kwartier langer aan tafel dan mannen. Het grote aandeel niet-werkende of deeltijds werkende vrouwen kan dit mee verklaren. Zij hebben vermoedelijk meer tijd voor de lunch 's middags.

Tabel 3.1: Tijd per week besteed aan eten & drinken voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Eten & drinken (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Iedereen	3.289	3.111	10:22	10:09	0:13 ^{n.s.}	
Leeftijd						
<19 jaar	355	345	9:44	9:41	0:03 ^{n.s.}	
19-25 jaar	324	340	9:56	8:36	1:20*	
26-40 jaar	739	634	9:51	9:08	0:43*	
41-55 jaar	865	820	10:18	10:10	0:08 ^{n.s.}	
56-70 jaar	664	647	10:57	11:08		0:11 ^{n.s.}
>70 jaar	342	324	11:31	12:20		0:49*
Opleiding						
Schoolgaand/studerend	518	483	9:58	9:28	0:30*	
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	10:29	10:17	0:12 ^{n.s.}	
Hoger secundair onderwijs	749	843	10:11	9:59	1:12 ^{n.s.}	
Hobu/universiteit	688	612	10:39	10:44		0:05 ^{n.s.}
Arbeidssituatie						
Niet-werkend	1.993	1.546	10:43	10:42	0:01 ^{n.s.}	
Deeltijds werkend ^a	543	88	9:52	-	-	
Voltijds werkend	752	1.461	9:46	9:37	0:09 ^{n.s.}	
Leeftijd jongste kind						
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	10:25	10:14	0:11 ^{n.s.}	
<7 jaar	349	313	9:56	9:32	0:24 ^{n.s.}	
>7 en <25 jaar	698	621	10:17	9:59	0:18 ^{n.s.}	

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

De verschillen tussen vrouwen en mannen met betrekking tot lichamelijke verzorging zijn veel groter en voor bijna alle sociale categorieën significant. Vrouwen zijn gemiddeld 47 minuten per week langer bezig met lichamelijke verzorging dan mannen.

Kijken we naar de verschillende leeftijdscategorieën, dan zien we dat het verschil tussen vrouwen en mannen het kleinst is in de eerste fase van de drukke leeftijd (26-40 jaar). Het valt op dat in de tweede fase van de drukke leeftijd (40-55 jaar) het verschil in lichamelijke verzorging juist het grootst is. Een verklaring hiervoor kan zijn dat in de eerste fase van de drukke leeftijd de zorg voor kinderen een grote hap neemt uit het tijdsbudget. Onderaan in de tabel zien we immers dat vrouwen met jonge kinderen het minste tijd hebben voor lichamelijke verzorging, waardoor het verschil tussen vrouwen en mannen bij die groep het kleinst wordt.

De arbeidssituatie heeft bij vrouwen amper een invloed op de tijd die zij besteden aan lichamelijke verzorging. In alle categorieën besteden vrouwen er gemiddeld 6 uur per week aan. Dat is een uur langer dan voltijds werkende mannen, die de minste tijd aan lichamelijke verzorging besteden.

Tabel 3.2: Tijd per week besteed aan lichamelijke verzorging voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)^c

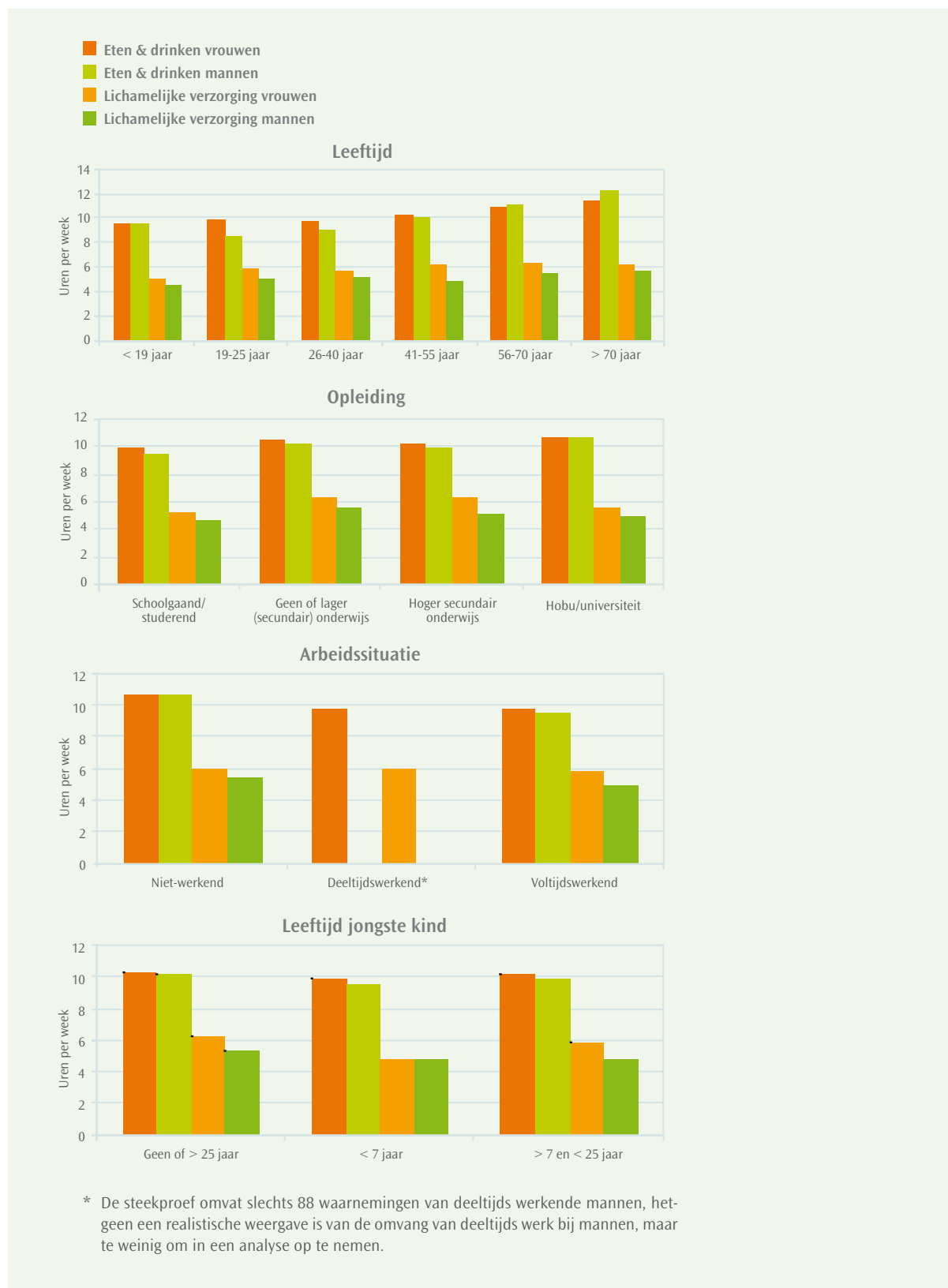
	n		Lichamelijke verzorging (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Iedereen	3.289	3.111	6:00	5:13	0:47**	
Leeftijd						
<19 jaar	355	345	5:09	4:35	0:34*	
19-25 jaar	324	340	6:00	5:05	0:55*	
26-40 jaar	739	634	5:45	5:18	0:27*	
41-55 jaar	865	820	6:12	4:57	1:15*	
56-70 jaar	664	647	6:23	5:40	0:43*	
>70 jaar	342	324	6:13	5:42	0:31 ^{n.s.}	
Opleiding						
Schoolgaand/studerend	518	483	5:19	4:42	0:37*	
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	6:19	5:40	0:39*	
Hoger secundair onderwijs	749	843	6:19	5:07	1:12*	
Hobu/universiteit	688	612	5:40	5:00	0:40*	
Arbeidspositie						
Niet-werkend	1.993	1.546	6:03	5:27	0:36*	
Deeltijds werkend ^a	543	88	5:57	-	-	
Voltijds werkend	752	1.461	5:55	5:00	0:55*	
Leeftijd jongste kind						
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	6:14	5:22	0:52*	
<7 jaar	349	313	4:48	4:51		0:03 ^{n.s.}
>7 en <25 jaar	698	621	5:52	4:54	0:58*	

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 3.1 geeft de verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijd besteed aan eten & drinken en lichamelijke verzorging grafisch weer.

Figuur 3.1: Tijd besteed aan eten & drinken en lichamelijke verzorging voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

3.2

SLAPEN & RUSTEN EN ONTSPANNEN & NIETSDOEN

Gemiddeld slapen & rusten vrouwen meer dan 2 uur per week langer dan mannen (zie tabel 3.3). Tijdens de drukke leeftijd (26 tot 55 jaar) slapen zowel vrouwen als mannen het minst. Toch ligt de slaap- en rusttijd bij vrouwen zelfs dan 2 tot bijna 3 uur hoger dan bij mannen. De idee dat men naarmate men ouder wordt minder slaap nodig heeft, gaat niet op. Eenmaal de drukke leeftijd voorbij, gaat men terug langer slapen. Het verschil tussen vrouwen en mannen is het grootst bij de 70-plussers, vrouwen slapen dan per week gemiddeld meer dan 4 uur langer dan mannen.

Naarmate vrouwen en mannen hoger zijn opgeleid, slapen en rusten ze minder, maar de verschillen tussen vrouwen en mannen blijven groot (steeds in het voordeel van de vrouwen). Hetzelfde geldt wanneer we kijken naar de arbeidssituatie. Voltijds werkende vrouwen en mannen slapen en rusten weliswaar het minste, maar voltijds werkende vrouwen doen dit nog altijd meer dan 2 uur langer dan voltijds werkende mannen. Dat verschil blijft ook overeind binnen de verschillende gezinssituaties. Vrouwen en mannen met kinderen leveren per week weliswaar minstens 2 uur slaap- en rusttijd in ten opzichte van vrouwen en mannen zonder kinderen. Toch besteden vrouwen met een kind jonger dan 7 jaar nog altijd bijna 2 uur meer tijd aan slapen en rusten dan mannen. Wanneer het jongste kind tussen 7 en 25 jaar is, loopt het verschil zelfs verder op tot meer dan 3 uur.

Tabel 3.3: Tijd per week besteed aan slapen & rusten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Slapen & rusten (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Iedereen	3.289	3.111	61:02	58:44	2:18*
Leeftijd					
<19 jaar	355	345	66:37	64:39	1:58*
19-25 jaar	324	340	61:25	60:30	0:55
26-40 jaar	739	634	58:56	57:02	1:54*
41-55 jaar	865	820	58:48	56:00	2:48*
56-70 jaar	664	647	60:55	58:41	2:14*
>70 jaar	342	324	65:17	61:00	4:17*
Opleiding					
Schoolgaand/studerend	518	483	64:01	63:26	0:35 ^{n.s.}
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	62:45	58:29	4:26*
Hoger secundair onderwijs	749	843	58:53	57:55	0:58*
Hobu/universiteit	688	612	58:20	56:44	1:36*
Arbeidssituatie					
Niet-werkend	1.993	1.546	62:49	61:23	1:26*
Deeltijds werkend ^b	543	88	58:46	-	-
Voltijds werkend	752	1.461	57:57	55:45	2:12*
Leeftijd jongste kind					
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	61:44	59:48	1:56*
<7 jaar	349	313	59:40	57:46	1:54*
>7 en <25 jaar	698	621	58:33	55:26	3:07*

a Vrouwen besteden binnen alle sociale categorieën evenveel of meer tijd aan slapen & rusten dan mannen.

b De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Ontspannen of nietsdoen tijdens de dag neemt maar een heel klein deel van de tijd van vrouwen en mannen in beslag (zie tabel 3.4). Onder ontspannen of nietsdoen valt alle tijd die de respondenten hebben genoteerd bij effectief nietsdoen, dagdromen, nadenken, roken en zonnebaden. Vrouwen doen dit gemiddeld een half uur langer per week dan mannen. Naarmate men ouder wordt, nemen zowel vrouwen als mannen meer tijd om gewoon te ontspannen, of niets te doen. Wie hoger opgeleid is, voltijds werkt, of kinderen heeft, heeft er minder tijd voor. De verschillen tussen vrouwen en mannen zijn niet erg uitgesproken en vaak niet statistisch significant. Significante verschillen bestaan er binnen de leeftijdscategorie van 26 tot 40 jaar en bij de 70-plussers, bij mensen die hooguit een diploma van het lager secundair onderwijs behaalden en bij de groep zonder kinderen, of met jonge kinderen.

Tabel 3.4: Tijd per week besteed aan ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Ontspannen & nietsdoen (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Iedereen	3.289	3.111	3:42	3:11	0:31*	
Leeftijd						
<19 jaar	355	345	2:16	2:01	0:15 ^{n.s.}	
19-25 jaar	324	340	2:18	2:05	0:13 ^{n.s.}	
26-40 jaar	739	634	2:52	2:12	0:40*	
41-55 jaar	865	820	3:14	2:51	0:23 ^{n.s.}	
56-70 jaar	664	647	4:55	4:25	0:30 ^{n.s.}	
>70 jaar	342	324	7:13	5:31	1:42*	
Opleiding						
Schoolgaand/studerend	518	483	2:15	2:04	0:11 ^{n.s.}	
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	5:16	4:18	0:58*	
Hoger secundair onderwijs	749	843	3:08	2:48	0:20 ^{n.s.}	
Hobu/universiteit	688	612	2:38	2:39		0:01 ^{n.s.}
Arbeidssituatie						
Niet-werkend	1.993	1.546	4:16	3:57	0:19 ^{n.s.}	
Deeltijds werkend ^a	543	88	3:22	-	-	
Voltijds werkend	752	1.461	2:28	2:25	0:03 ^{n.s.}	
Leeftijd jongste kind						
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	4:00	3:18	0:42*	
<7 jaar	349	313	3:05	2:17	0:48*	
>7 en <25 jaar	698	621	2:51	2:41	0:10 ^{n.s.}	

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 3.2 toont de tijd die vrouwen en mannen aan slapen & rusten en ontspannen of nietsdoen besteden. De hierboven besproken verschillen zijn in deze figuur duidelijk terug te vinden.

Figuur 3.2: Tijd besteed aan slapen & rusten en ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

3.3

INHAALBEWEGING IN HET WEEKEND?

Het weekend wordt verondersteld meer in het teken te staan van lichamelijke reproductie dan de doordeweekse dagen. Met name op zondag – de wekelijkse rustdag – is er tijd om uit te slapen, langer te tafelen en 's middags te rusten omdat er door de meeste mensen niet gewerkt hoeft te worden. Als er sprake is van een inhaalbeweging in het weekend, dan is de vraag of dit in gelijke mate gebeurt voor vrouwen en mannen.

Tabel 3.5 toont de gemiddelde tijd besteed aan de verschillende vormen van reproductieve tijd voor vrouwen en mannen op een weekday, een zaterdag en een zondag. Meteen valt op dat de verschillen tussen vrouwen en mannen op zaterdag en zondag amper afwijken van de verschillen tijdens een weekday. Vrouwen blijven ook in het weekend significant meer tijd aan slapen en aan lichamelijke verzorging besteden. De verschillen in eten & drinken en slapen & ontspanning zijn niet steeds significant.

In het weekend zitten zowel vrouwen als mannen iets langer aan tafel en wordt er iets langer gerust. Op zaterdag wordt er zowel door vrouwen als mannen de meeste tijd aan lichamelijke verzorging besteed. Dit kan er mee te maken hebben dat de zaterdagavond de avond is waarop men uitgaat of vrienden en familie ontvangt of bezoekt. Op zaterdagavond wordt er relatief minder naar de tv gekeken dan op vrijdagavond of zondagavond. De zondag blijft bij uitstek de rustdag. Zowel vrouwen (1u15') als mannen (1u24') slapen op zondag veel langer dan op een doordeweekse dag. Mannen halen op zondag iets meer slaap in dan vrouwen, zodat het verschil tussen beiden kleiner wordt.

Tabel 3.5: Tijd per week besteed aan eten & drinken, lichamelijke verzorging, slapen & rusten en ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar op een weekday, een zaterdag en een zondag (TBO'05 – n=6.400)

	n		Eten & drinken (hh:mm)			Lichamelijke verzorging (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Weekdag	3.289	3.111	1:23	1:22	0:01 ^{n.s.}	0:51	0:44	0:07*
Zaterdag	1.668	1.532	1:40	1:39	0:01 ^{n.s.}	0:56	0:47	0:09*
Zondag	1.621	1.579	1:42	1:37	0:05*	0:48	0:41	0:07*

	n		Slapen & rusten (hh:mm)			Ontspannen of nietsdoen (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer ^a
Weekdag	3.289	3.111	8:30	8:09	0:21*	0:31	0:25	0:06*
Zaterdag	1.668	1.532	8:43	8:22	0:21*	0:29	0:27	0:02 ^{n.s.}
Zondag	1.621	1.579	9:45	9:33	0:12*	0:38	0:33	0:05*

a Vrouwen besteden zowel op een weekday, als op een zaterdag en een zondag meer tijd aan eten & drinken, lichamelijke verzorging, slapen & rusten en ontspannen of nietsdoen dan mannen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

4 RECREATIEVE TIJD

Productieve tijd en reproductieve tijd hebben een min of meer dwingend karakter. Iemand die een job heeft, moet naar zijn werk gaan. Als de voorraadkast leeg is, moeten er boodschappen gedaan worden. Iemand die moe is, moet gaan rusten. Recreatieve tijd daarentegen, is meer vrijelijk in te delen. Iemand kan er zelf voor kiezen om bij vrienden op bezoek te gaan (sociale participatie) of iemand kan er zelf voor kiezen om een boek te lezen (vrijtijdsbesteding).

Recreatieve tijd wordt meestal omschreven als residuele tijd: de tijd die overblijft na betaald werk, huishoudelijke verplichtingen en persoonlijke behoeften. We weten inmiddels dat sommige sociale posities gepaard gaan met een hoge werklast. In de literatuur wordt erop gewezen dat deze hardwerkende groepen, en dan vooral vrouwen, een minder kwalitatieve vrije tijd hebben (Shaw, 1994; Bittman & Wajcman, 1999). In dit hoofdstuk bekijken we de verschillen in recreatieve tijd tussen vrouwen en mannen. Daarnaast gaan we dieper in op twee maatschappelijke thema's: vrijwilligerswerk en tijdsdruk.

4.1 SOCIALE PARTICIPATIE

Uit het eerste deel van tabel 4.1 blijkt dat vrouwen en mannen gemiddeld bijna 11 uur per week besteden aan sociale participatie. Dit omvat sociale contacten (telefoneren, e-mailen, naar een feest gaan, met iemand koffie drinken, etcetera), verenigingsleven (activiteiten als lid van een vereniging, vrijwilligerswerk, etcetera) en verzorging van en hulp aan gezinsleden (zorg bij ziekte, bezoek aan huisarts, raad geven, etcetera). In het algemeen vinden we tussen vrouwen en mannen slechts weinig verschillen in de tijd die besteed wordt aan sociale participatie (zie ook figuur 4.1). Bovendien zijn deze verschillen zelden significant.

In de laatste periode van de drukke leeftijd besteden vrouwen veel meer tijd (1u45') aan sociale participatie dan mannen. We weten uit het tweede hoofdstuk dat dit de levensfase is waarin mannen nog veel tijd aan hun job besteden. Andere significante verschillen hangen samen met het hebben van kinderen. Bij het hebben van een kind jonger dan 7 jaar, hebben vrouwen significant minder tijd voor sociale participatie.

Ook vergeleken over de verschillende sociale categorieën blijft de tijd die vrouwen en mannen besteden aan sociale participatie vrij constant. Ze ligt bijna altijd tussen de 10 en 12 uur per week. Enkel bij jongeren ouder dan 19 en 70-plussers (alleen bij vrouwen), bij werkenden met een voltijdse betrekking en bij ouders met inwonende kinderen, daalt de tijd die wordt besteed aan sociale participatie onder de 10 uur per

week.

Tabel 4.1: Tijd per week besteed aan sociale participatie voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

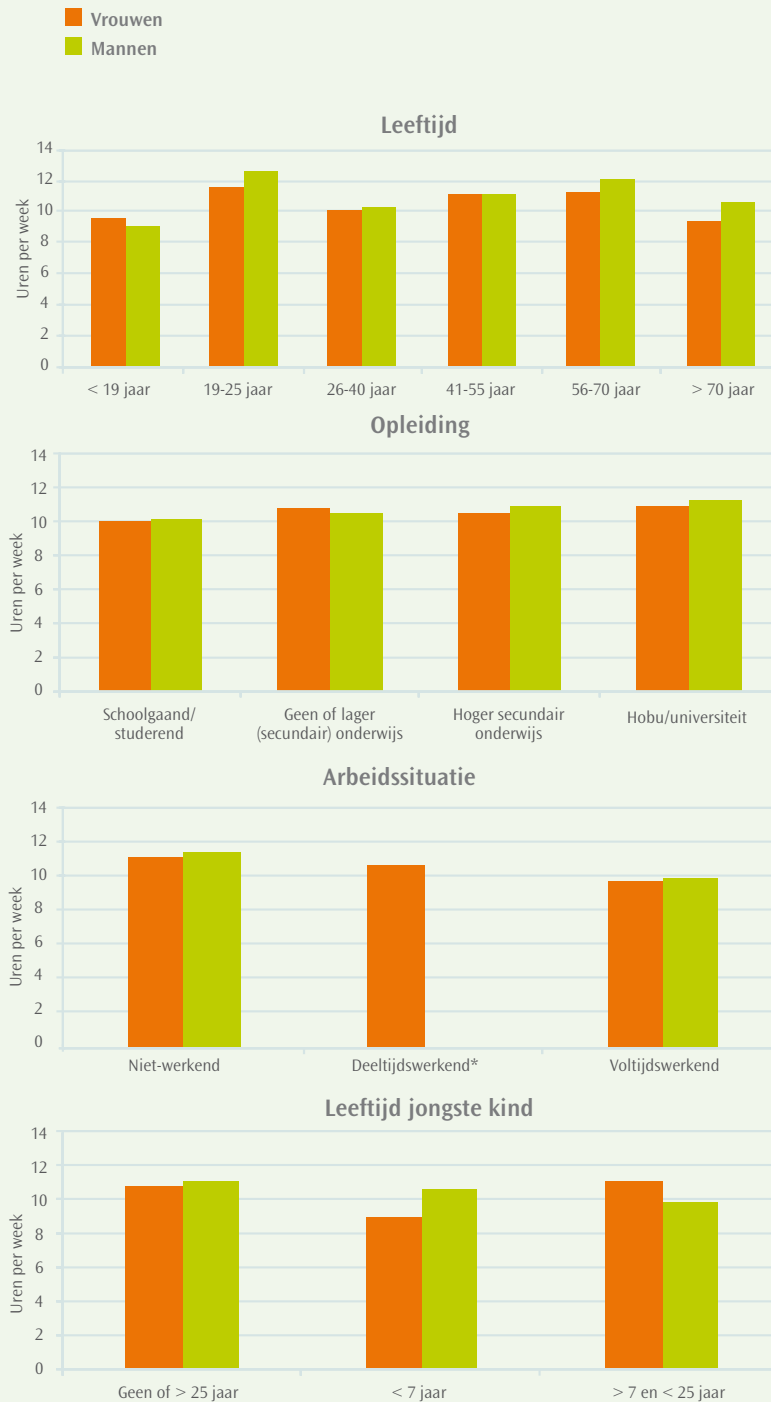
	n		Sociale participatie (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Iedereen	3.289	3.111	10:43	10:49		0:06 ^{n.s.}
Leeftijd						
<19 jaar	355	345	9:35	9:05	0:30 ^{n.s.}	
19-25 jaar	324	340	11:42	12:44		1:02 ^{n.s.}
26-40 jaar	739	634	10:06	10:15		0:09 ^{n.s.}
41-55 jaar	865	820	11:16	10:12	1:04*	
56-70 jaar	664	647	11:25	12:10		0:45 ^{n.s.}
>70 jaar	342	324	9:32	10:40		1:08 ^{n.s.}
Opleiding						
Schoolgaand/studerend	518	483	10:10	10:12		0:02 ^{n.s.}
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	10:50	10:32	0:18 ^{n.s.}	
Hoger secundair onderwijs	749	843	10:38	11:05		0:27 ^{n.s.}
Hobu/universiteit	688	612	10:59	11:20		0:21 ^{n.s.}
Arbeidssituatie						
Niet-werkend	1.993	1.546	11:05	11:28		0:23 ^{n.s.}
Deeltijds werkend ^a	543	88	10:38	-		-
Voltijds werkend	752	1.461	9:47	9:56		0:09 ^{n.s.}
Leeftijd jongste kind						
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	10:49	11:05		0:16 ^{n.s.}
<7 jaar	349	313	9:01	10:46		1:45*
>7 en <25 jaar	698	621	11:05	9:54	1:11*	

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Hoewel er tussen vrouwen en mannen weinig tot geen significante verschillen zijn in de totale tijd besteed aan sociale participatie, zijn die er wel wanneer we sociale participatie verder opdelen. Uit tabel 4.2 blijkt dat mannen (1u12') bijna een half uur per week significant meer tijd besteden aan het verenigingsleven dan vrouwen (zie ook figuur 4.2). Dit is consistent met de vaststelling van Elchardus, Huyse & Hooghe (2001) dat het maatschappelijk middenveld gedomineerd wordt door mannen. Vrouwen daarentegen besteden met 0u44' zo'n 10 minuten significant meer tijd aan de verzorging van en de hulp aan gezinsleden. Overigens besteden vrouwen en mannen het overgrote deel van hun tijd (ruim meer dan 80 procent) aan sociale contacten (telefoneren, praten, bezoeken brengen, ...). Op dat vlak bestaat er geen significant verschil tussen vrouwen en mannen.

Figuur 4.1: Tijd besteed aan sociale participatie voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

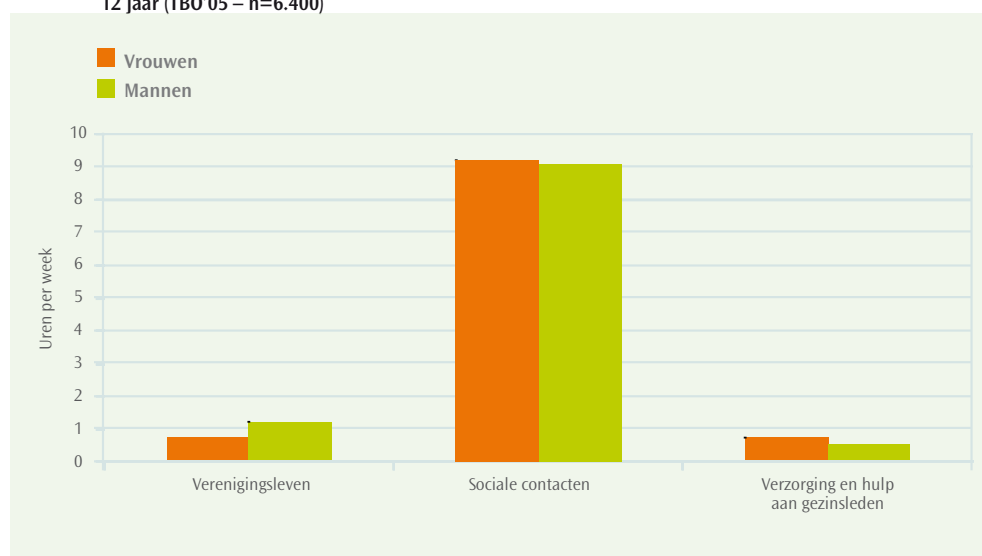
* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

Tabel 4.2: Tijd per week besteed aan sociale participatieactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

	Vrouwen (n=3.289)		Mannen (n=3.111)		Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
	hh:mm	%	hh:mm	%	hh:mm	
Verenigingsleven	0:43	6,7%	1:12	11,1%		0:29**
Sociale contacten	9:15	86,3%	9:04	83,8%	0:11	
Verzorging en hulp aan gezinsleden	0:44	6,8%	0:33	5,1%	0:11**	
Totaal	10:43	100,0%	10:49	100,0%		0:06^{n.s.}

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; ** verschil is significant voor $p \leq 0.01$; n.s. verschil is niet significant

Figuur 4.2: Tijd besteed aan sociale participatieactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

4.2

VRIJWILLIGERSWERK

In de enquête die werd afgenomen bij alle respondenten die hun tijdsbesteding bijhielden in een dagboekje, werd gevraagd naar het aantal keer dat men vrijwilligerswerk (zonder betaling) heeft gedaan over de afgelopen maand voorafgaand aan de enquête. Tabel 4.3 toont het percentage vrouwen en mannen dat tijdens die maand minimaal 1 keer een bepaalde vorm van vrijwilligerswerk verrichtte.

Uit deze tabel blijkt dat 1/5de van de vrouwen in de loop van de betreffende maand vrijwilligerswerk heeft verricht tegenover iets meer dan een kwart van de mannen. Er zijn amper verschillen in het type vrijwilligerswerk dat vrouwen en mannen doen en de meeste verschillen zijn niet significant. Een uit-

zondering hierop is het vrijwilligerswerk in jeugd- en sportverenigingen, voor een politieke partij of syndicaat of voor een liefdadigheidsinstelling. Dit wordt significant meer door mannen gedaan.

Tabel 4.3: Percentage vrouwen en mannen in de Belgische bevolking dat vrijwilligerswerk heeft gedaan in de referentiemaand voor de verschillende types vrijwilligerswerk (TBO'05)

Vrijwilligerswerk	Vrouwen in % (n=3.288)	Mannen in % (n=3.124)	Vrouwen doen meer ^a	Mannen doen meer ^a
Jeugdbeweging / jongerenclub	2,8	3,5		0,7*
Sportclub / sportvereniging	3,8	8,0		4,2*
Religieuze gemeenschap	3,0	2,8	0,2 ^{n.s.}	
Hulpgroep (voor gehandicapten, blinden, ...)	1,2	1,2	-	-
Politieke partij / syndicaat	1,0	2,4		1,4*
Gepensioneerdenbond	0,8	1,3		0,5 ^{n.s.}
Rode kruis / hospitalen	1,2	1,4		0,2 ^{n.s.}
Vereniging ter bescherming van de natuur	0,5	0,8		0,3 ^{n.s.}
Plaatselijke groepen (feestcomités, buurthuis, ...)	0,7	0,5	0,2 ^{n.s.}	
Kunst en andere culturele verenigingen	2,5	3,1		0,6 ^{n.s.}
Verenigingen van type Rotary, Lion's Club, ...	4,3	4,3	-	-
Liefdadigheidsinstelling	0,3	0,7		0,4*
Opvoedkundige verenigingen	1,4	1,2	0,2 ^{n.s.}	
Overige	4,9	4,9	-	-
Totaal	20,6	26,2		5,6*

a In procentpunten

* verschil is significant voor $p \leq 0,05$; n.s. verschil is niet significant

In tabel 4.4 wordt de gemiddelde tijd weergegeven die vrouwen en mannen besteden aan vrijwilligerswerk tijdens de werkweek, op zaterdag en op zondag.

Tabel 4.4: Tijd per week besteed aan vrijwilligerswerk voor vrouwen en mannen (TBO'05)

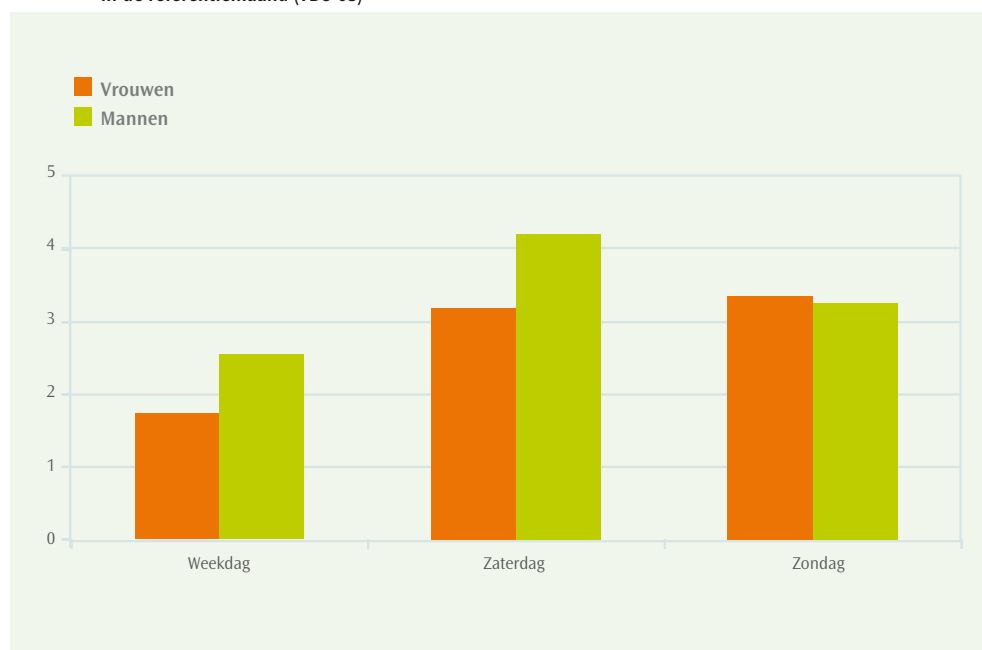
	n		Duur per participant (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Weekdag	46	108	1:45	2:33		0:52*
Zaterdag	33	59	3:18	4:13		0:55 ^{n.s.}
Zondag	41	49	3:21	3:15	0:06 ^{n.s.}	

* verschil is significant voor $p \leq 0,05$; n.s. verschil is niet significant

Het aantal vrouwen en mannen dat aangeeft vrijwilligerswerk te hebben gedaan, vormt wellicht wel een realistische weergave van de omvang van vrijwilligerswerk, maar de participatiegraad is te klein om conclusies uit te trekken met betrekking tot de tijd die besteed wordt aan vrijwilligerswerk (tabel 4.4).

Enkel de verschillen voor een weekdag zijn significant. De omvang van de duur van het vrijwilligerswerk kan erop wijzen dat zowel vrouwen als mannen die vrijwilligerswerk verrichten, daar ook aanzienlijk veel tijd in steken. Daarnaast lijkt het erop dat vrouwen en mannen in het weekend meer tijd hebben voor vrijwilligerswerk dan tijdens de week (zie ook figuur 4.3).

Figuur 4.3: Tijd besteed aan vrijwilligerswerk voor vrouwen en mannen die minstens 1 maal vrijwilligerswerk deden in de referentiemaand (TBO'05)

4.3 VRIJE TIJD

Uit tabel 4.5 blijkt dat vrouwen gemiddeld 25u49' besteden aan vrijetijdsactiviteiten, voor mannen is dat 32u14'. Vrouwen hebben dus gemiddeld bijna 6,5 uur minder vrije tijd per week dan mannen.

Wanneer we kijken naar de verschillende sociale categorieën, zien we dat mannen in alle categorieën aanzienlijk meer vrije tijd hebben van vrouwen (zie ook figuur 4.4). De kleinste verschillen vinden we tijdens de drukke leeftijd en wanneer er jonge kinderen ten laste zijn. Vrouwen hebben dan 'slechts' rond de 4,5 uur minder vrije tijd. In deze sociale posities houden zowel vrouwen als mannen ook het minste vrije tijd over. Het grootste verschil vinden we bij vrouwen en mannen zonder een betaalde baan en naar het eind van de beroepsactieve leeftijd (55-plussers). Bij de eerste categorie bedraagt het verschil in vrije tijd ruim 10 uur, bij de tweede meer dan 8 uur per week.

Ondanks de grote verschillen zien we dat het verloop van de beschikbare vrije tijd over de levensloop voor vrouwen en mannen min of meer hetzelfde is. Op jonge leeftijd is er nog veel vrije tijd beschikbaar, maar die neemt al snel af en is het laagst tijdens de drukke leeftijd. Daarna neemt de beschikbare vrije tijd weer toe. Een hogere opleiding impliceert minder vrije tijd voor zowel vrouwen als mannen. Hetzelfde geldt voor het hebben van een (voltijdse) job en het hebben van kinderen.

Tabel 4.5: Tijd per week besteed aan vrije tijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Vrije tijd (hh:mm)		
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Mannen doen meer ^a
Iedereen	3.289	3.111	25:49	32:14	6:25*
Leeftijd					
<19 jaar	355	345	29:44	37:36	7:52*
19-25 jaar	324	340	23:50	30:37	6:47*
26-40 jaar	739	634	20:06	24:31	4:25*
41-55 jaar	865	820	21:37	26:52	5:15*
56-70 jaar	664	647	31:29	39:40	8:11*
>70 jaar	342	324	35:32	42:06	6:34*
Opleiding					
Schoolgaand/studerend	518	483	27:58	35:13	7:15*
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	29:14	35:07	5:53*
Hoger secundair onderwijs	749	843	24:28	30:37	6:09*
Hobu/universiteit	688	612	19:52	26:32	6:40*
Arbeidssituatie					
Niet-werkend	1.993	1.546	30:04	40:10	10:06*
Deeltijds werkend ^b	543	88	20:34	-	-
Voltijds werkend	752	1.461	18:18	24:05	5:47*
Leeftijd jongste kind					
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	28:25	35:32	7:07*
<7 jaar	349	313	18:21	22:38	4:17*
>7 en <25 jaar	698	621	20:47	25:54	5:07*

a Mannen hebben binnen alle sociale categorieën meer vrije tijd dan vrouwen.

b De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 4.4: Tijd besteed aan vrije tijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

De vrijetijdsbesteding hebben we in negen verschillende activiteiten ingedeeld. Tabel 4.6 geeft de gemiddelde tijd weer die vrouwen en mannen aan deze activiteiten besteden. Mannen besteden aan alle onderscheiden vrijetijdsactiviteiten meer tijd. Daarom geven we in de tweede kolom onder vrouwen en onder mannen ook het aandeel (in procenten) van de tijd besteed aan iedere vrijetijdsactiviteit ten opzichte van de totale beschikbare vrije tijd. Door deze percentages met elkaar te vergelijken, weten we voor elke activiteit of het nu vrouwen of veeleer mannen zijn die er relatief de meeste tijd aan besteden.

Tabel 4.6: Tijd per week besteed aan vrijetijdsactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

Vrijetijdsactiviteit	Vrouwen (n=3.289)		Mannen (n=3.111)		Mannen doen meer ^a	Vrouwen doen relatief meer ^b	Mannen doen relatief meer ^b
	hh:mm	%	hh:mm	%			
Hobby & spel	1:58	7,6	2:52	8,9	0:54*		1,3
Sport	0:43	2,8	1:42	5,2	0:59*		2,4
Recreatie	2:12	8,5	2:37	8,1	0:25*	0,4	
Uitgaan	0:21	1,4	0:44	2,3	0:23*		0,9
Cultuur & vermaak	0:51	3,3	0:54	2,8	0:03 ^{n.s.}	0,5	
TV & video	15:47	61,1	18:00	55,8	2:13*	5,3	
Muziek beluisteren	0:28	1,8	0:37	1,9	0:09*		0,1
Lezen	2:50	11,0	3:14	10,0	0:24*	1,0	
Nieuwe media	0:33	2,1	1:26	4,4	0:53*		2,3
Totaal	25:49	100,0	32:14	100,0	6:25*		

a Mannen besteden aan alle vrijetijdsactiviteiten evenveel of meer tijd dan vrouwen.

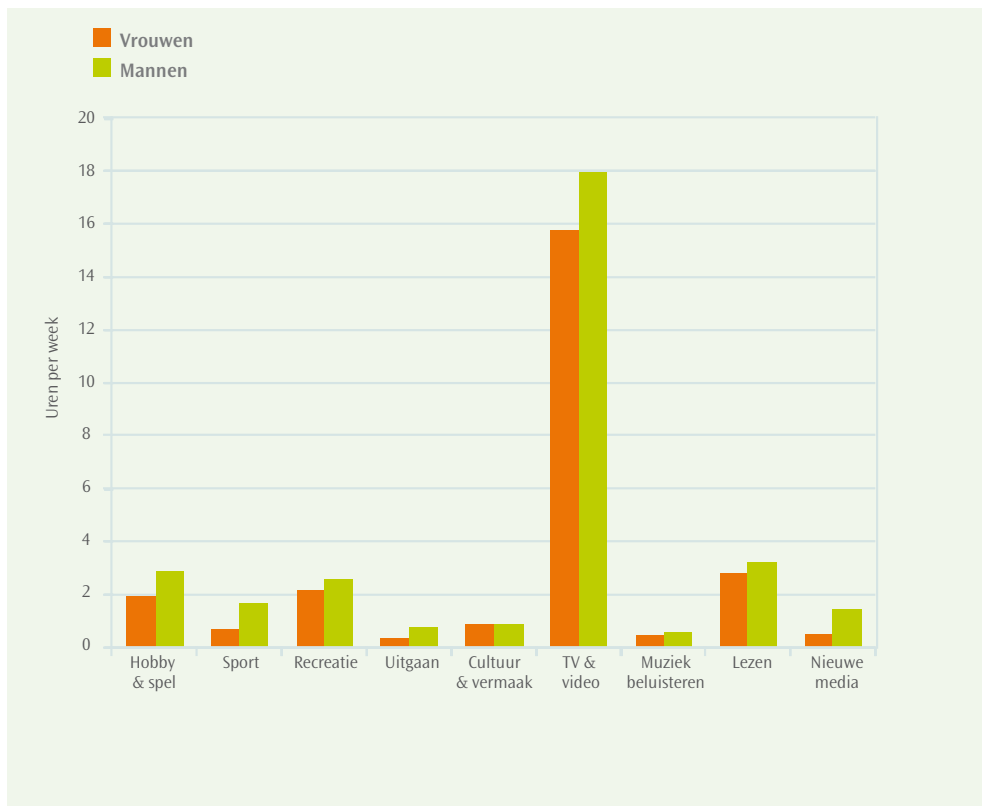
b In procentpunten

* verschil is significant voor $p \leq 0,05$; n.s. verschil is niet significant.

Allereerst valt op dat voor zowel vrouwen als mannen meer dan de helft van de beschikbare vrije tijd opgaat aan tv kijken. Vrouwen besteden hier procentueel gezien een groter deel van hun vrije tijd aan dan mannen. Desondanks zitten mannen per week ruim 2u langer voor de tv dan vrouwen.

Na het kijken van tv besteden vrouwen het grootste deel van hun vrije tijd aan hobby & spel, recreatie en lezen. Lezen is zeer breed gedefinieerd. Het gaat zowel om boeken, als kranten, of tijdschriften, of zelfs reclamefolders. Mannen besteden het grootste deel van hun vrije tijd aan dezelfde activiteiten als vrouwen. Daarnaast besteden mannen ook relatief veel tijd aan sport en nieuwe media (zie ook figuur 4.5).

Figuur 4.5: Tijd besteed aan vrijetijdsactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

4.4 SUBJECTIEVE TIJDSDRUK

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat vrouwen en mannen tijdens de drukke levensfase en bij het hebben van jonge kinderen de minste vrije tijd hebben. Volgens Shaw (1994) en Bittman & Wajcman (1999) hebben deze hardwerkende groepen, en dan met name vrouwen, vaak een versnipperde en gefragmenteerde vrije tijd, waardoor ze onvoldoende toekomen aan ontspanning en recreatie. Dit uit zich vaak in een gevoel van tijdsdruk. In de enquête werd een aantal vragen opgenomen die peilen naar deze subjectieve tijdsdruk.

Allereerst werd gevraagd of vrouwen en mannen zich overbelast voelen met betrekking tot de dagdagelijkse taken. Dit zijn de taken die samenhangen met betaalde arbeid en gezinsarbeid. In tabel 4.7 is niet alleen een onderscheid gemaakt tussen vrouwen en mannen, maar ook naar de verschillende arbeidssituaties.

Uit de tabel blijkt dat 60% van de vrouwen aangeeft ooit last te hebben van overbelasting door dagdagelijkse bezigheden (zie ook grafiek 4.6). Bij mannen is dat met 47,0% iets minder dan de helft. Ruim 40% van de vrouwen voelt zich minstens één keer per week overbelast als gevolg van dagdagelijkse taken. Bij mannen is dat 30%. Ruim 6% van de vrouwen en ruim 3,5% van de mannen ervaart elke dag overbelasting.

Over het algemeen ervaren vrouwen vaker overbelasting als gevolg van dagdagelijkse bezigheden dan mannen. Er bestaan belangrijke verschillen naar gezinssituatie, maar binnen ieder type blijven de verschillen tussen vrouwen en mannen vrij constant. De minste tijdsdruk wordt ervaren in gezinnen waar noch de vrouw noch de man een betaalde baan hebben. Ongeveer 60% van de vrouwen en 75% van de mannen in dit gezinstype zegt nooit enige mate van overbelasting te ervaren. In tweeverdienersgezinnen wordt daarentegen de meeste tijdsdruk ervaren: driekwart van de vrouwen en iets meer dan tweederde van de mannen ervaart wel eens overbelasting als gevolg van de dagdagelijkse bezigheden. Vrouwen die zelf geen betaalde baan hebben, maar van wie de partner wel werkt, voelen zich het vaakst dagelijks overbelast (11,7%). Vermoedelijk zien we hier een duidelijk effect van seksestereotiepe rolopvattingen. De idee dat voor mannen de werkdag eindigt, wanneer ze thuiskomen van hun werk, terwijl voor vrouwen het huishoudelijk werk veel langer doorgaat (zie ook hoofdstuk 6), kan dit hoge percentage mogelijk verklaren.

Tabel 4.7: Ervaren overbelasting als gevolg van dagdagelijkse taken voor vrouwen en mannen en voor vrouw/mankoppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking in percentages (Individuele enquête TBO'05)

Mate van overbelasting	Iedereen		Niet-werkende vrouw en niet-werkende man		Werkende vrouw en niet-werkende man		Niet-werkende vrouw en werkende man		Werkende vrouw en werkende man	
	Vrouwen (n=2.443)	Mannen (n=2.583)	Vrouwen (n=301)	Mannen (n=495)	Vrouwen (n=99)	Mannen (n=91)	Vrouwen (n=178)	Mannen (n=300)	Vrouwen (n=824)	Mannen (n=844)
Nooit	40,1	53,0	59,8	74,3	38,4	63,7	41,6	47,3	25,6	37,0
Minder dan 1x per maand	19,4	17,0	15,0	12,1	20,2	11,0	12,4	18,3	20,9	22,6
Ongeveer 1x per week	19,6	16,4	10,3	6,5	19,2	13,2	20,2	17,0	27,2	22,6
Meer dan 1x per week	14,4	9,8	8,6	4,8	16,2	5,5	14,6	13,0	19,9	13,0
Iedere dag	6,4	3,7	6,3	2,2	6,0	6,6	11,2	4,3	6,4	4,7

Figuur 4.6: Ervaren overbelasting als gevolg van dagdagelijkse taken voor vrouwen en mannen en voor vrouw/mankoppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking (Individuele enquête TBO'05)

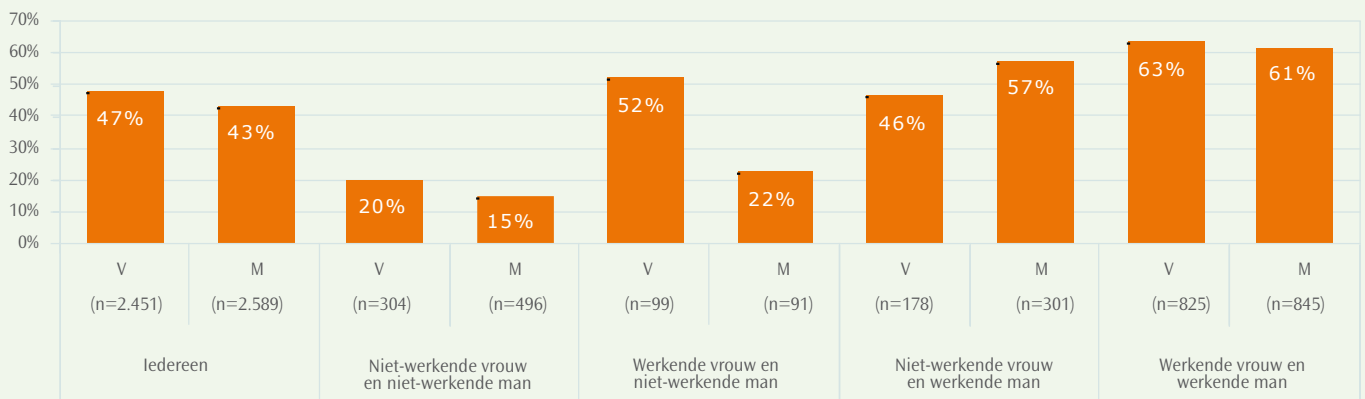
Hoewel het weekend wordt verondersteld meer ruimte te bieden om de dingen te doen waar men tijdens de week niet aan toekomt, zullen we verderop in dit rapport zien dat de tijdsbesteding op een zaterdag erg veel op de tijdsbesteding van een doordeweekse dag lijkt (zie hoofdstuk 6). In de individuele enquête is daarom ook gevraagd of vrouwen en mannen in het weekend dikwijls het gevoel hebben dat ze onvoldoende tijd hebben om alles te doen wat ze graag zouden willen doen.

Uit figuur 4.7 blijkt dat gemiddeld genomen 47% van de vrouwen en 43% van de mannen dit gevoel heeft. Vrouwen en mannen uit tweeverdienersgezinnen ervaren het meest een tijdstekort in het weekend. Het verschil tussen vrouwen en mannen is in deze categorie ook het kleinst. In koppels waar geen van beiden een betaalde baan heeft, wordt het minste tijdstekort ervaren.

In eenverdienersgezinnen is het verschil tussen vrouwen en mannen het grootst, vooral wanneer de vrouw de enige kostwinner is. Het percentage niet-werkende vrouwen met een werkende partner dat tijdstekort ervaart in het weekend, is bijna even groot. Andersom gaat dit voor mannen niet op. Bijna 80% van de niet-werkende mannen met een werkende partner ervaart geen tijdstekort in het weekend.

Voor mannen blijkt het al dan niet hebben van een betaalde baan bepalend voor het ervaren van tijdstekort tijdens het weekend. Of de partner al dan niet werkt, heeft in veel mindere mate effect. Voor vrouwen ligt het iets complexer. Zowel de eigen baan, als die van de partner blijken een effect te hebben op het ervaren van tijdstekort tijdens het weekend.

Figuur 4.7: Ervaring van te weinig tijd in het weekend voor vrouwen en mannen en voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking (Individuele enquête TBO'05)

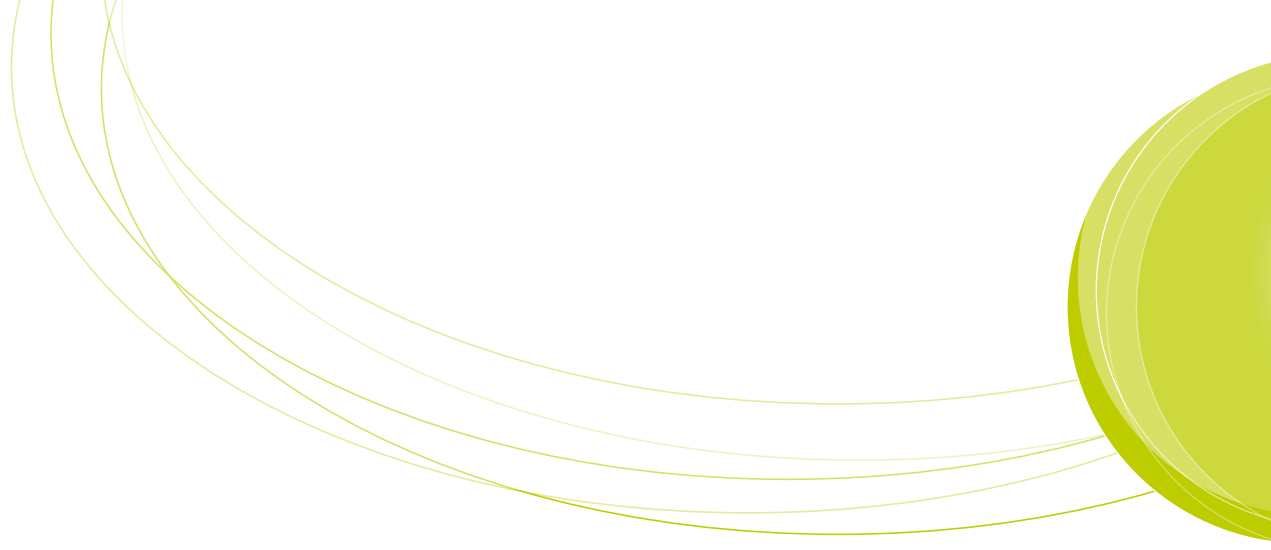

Tot slot werd in de enquête ook gevraagd aan welke activiteit vrouwen en mannen meer tijd zouden willen besteden tijdens het weekend indien ze daartoe de mogelijkheid hadden. Tabel 4.8 geeft de top 3 (indien mogelijk) van type activiteiten voor vrouwen en mannen naargelang hun arbeidssituatie. Voor het overgrote deel betreft het hier vrijetijdsactiviteiten. Wandelen wordt zowel door vrouwen, als door mannen het vaakst opgegeven als de activiteit waar men meer tijd aan zou willen besteden. In de tabel staan twee niet aan vrije tijd gerelateerde activiteiten. Vrouwen uit tweeverdienersgezinnen geven aan meer tijd te willen voor lichamelijke verzorging en mannen uit een gezin waar zij enige kostwinner zijn, geven aan meer tijd te willen voor de zorg voor hun kind(eren).

Tabel 4.8: Top 3 van type activiteiten waaraan vrouwen en mannen meer tijd zouden willen besteden in het weekend voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking (individuele enquête TBO'05)

<i>Iedereen</i>	
Vrouwen (n=1.057)	Mannen (n=1.031)
1. Wandelen	1. Wandelen
2. Lezen van boeken	2. Sportieve activiteiten
3. Rusten, ontspannen of nietsdoen	
<i>Niet-werkende vrouw en niet-werkende man</i>	
Vrouwen (n=52)	Mannen (n=65)
1. Wandelen	1. Recreatieve activiteiten
2. Lezen van boeken	2. Wandelen
3. Sportieve activiteiten	3. Sportieve activiteiten
<i>Werkende vrouw en niet-werkende man</i>	
Vrouwen (n=48)	Mannen (n=18) ^a
1. Wandelen	
2. Culturele activiteiten	
3. Kunstzinnige activiteiten	
<i>Niet-werkende vrouw en werkende man</i>	
Vrouwen (n=69)	Mannen (n=159)
1. Wandelen	1. Wandelen
2. Culturele activiteiten	2. Recreatieve activiteiten
3. Sportieve activiteiten	3. Zorgen voor kinderen
<i>Werkende vrouw en werkende man</i>	
Vrouwen (n=487)	Mannen (n=479)
1. Wandelen	1. Wandelen
2. Lezen van boeken	2. Sportieve activiteiten
3. Lichamelijke verzorging	

a Er zijn te weinig niet-werkende mannen met een werkende partner die deze vraag beantwoord hebben om een top 3 samen te stellen.

5 AANSLUITINGSTIJD

De huidige Belgische samenleving is ruimtelijk verregaand gedifferentieerd. Activiteiten als wonen, werken, diensten en vrijetijdsbesteding gebeuren op verschillende plaatsen. Bovendien zijn deze activiteiten gekoppeld aan bepaalde maatschappelijk genormeerde tijdstippen, zoals het begin en het eind van de werkdag. De overgangen tussen deze plaatsen en tijdstippen gaan gepaard met verplaatsingen, met andere woorden met mobiliteit. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk gaan we in op de verschillen in tijd die vrouwen en mannen aan mobiliteit besteden.

Mobiliteit heeft daarnaast altijd een doel, namelijk van de ene naar de andere locatie gaan. We spreken daarom ook van aansluitingstijd. In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk gaan we dieper in op de genderverschillen in deze verplaatsingsdoelen.

5.1 MOBILITEIT

In paragraaf 1.3 hebben we gezien dat de verplaatsingstijd de afgelopen 40 jaar voor vrouwen met 6 uur is toegenomen en voor mannen met 3,5 uur. Vrouwen zijn gemiddeld 9u30' per week onderweg (zie tabel 5.1). Voor mannen is dat gemiddeld 10u16' per week. Mannen zijn dus per week 3 kwartier langer onderweg dan vrouwen. Vrouwen met een voltijdse betrekking, hoogopgeleide vrouwen en vrouwen in de leeftijdscategorie van 19 tot 25 jaar hebben de langste verplaatsingstijden. Hoogopgeleide mannen, mannen met kinderen en mannen met een voltijdse baan zijn van alle mannen het langst onderweg.

Kijken we naar de leeftijd van vrouwen en mannen, dan zien we dat enkel bij de 70-plussers het verschil in verplaatsingstijd tussen vrouwen en mannen significant is (zie ook figuur 5.1). Dit is waarschijnlijk

een generatie-effect, omdat we in paragraaf 1.3 al zagen dat vrouwen over de jaren steeds meer tijd aan verplaatsingen zijn gaan besteden.

Houden we rekening met het opleidingsniveau van vrouwen en mannen, dan vinden we het grootste verschil in verplaatsingstijd bij vrouwen en mannen zonder diploma of met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs. Mannen zijn in dat geval 1u50' langer onderweg dan vrouwen.

Niet-werkende vrouwen en niet-werkende mannen besteden relatief weinig tijd aan verplaatsingen, al zijn niet-werkende mannen nog altijd drie kwartier langer onderweg dan niet-werkende vrouwen. Voltijds werkende vrouwen en mannen besteden vrijwel evenveel tijd aan verplaatsingen. Het verschil is niet significant.

Het grootste verschil in verplaatsingstijd tussen vrouwen en mannen bestaat er tussen vrouwen en mannen met jonge kinderen. In dat geval zijn mannen bijna 2 uur per week langer onderweg dan vrouwen.

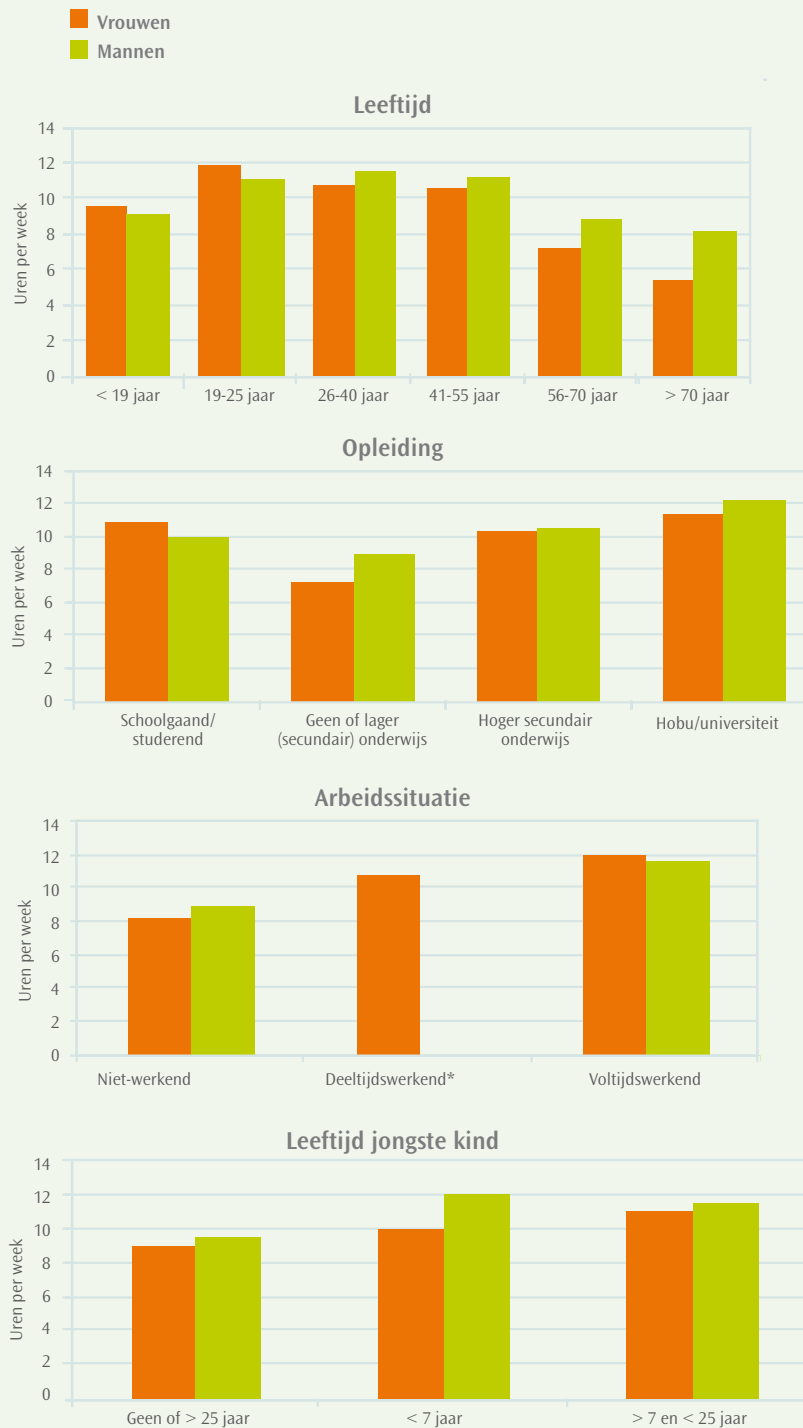
Tabel 5.1: Tijd per week besteed aan verplaatsingen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

	n		Verplaatsingen (hh:mm)			
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen doen meer	Mannen doen meer
Iedereen	3.289	3.111	9:30	10:16		0:46*
Leeftijd						
<19 jaar	355	345	9:42	9:09	0:33 ^{n.s.}	
19-25 jaar	324	340	11:55	11:08	0:47 ^{n.s.}	
26-40 jaar	739	634	10:51	11:32		0:41 ^{n.s.}
41-55 jaar	865	820	10:37	11:21		0:44*
56-70 jaar	664	647	7:19	8:49		0:30*
>70 jaar	342	324	5:27	8:09		2:42*
Opleiding						
Schoolgaand/studerend	518	483	10:52	10:05	0:47 ^{n.s.}	
Geen of lager (secundair) onderwijs	1.234	1.111	7:15	9:05		1:50*
Hoger secundair onderwijs	749	843	10:26	10:30		0:04 ^{n.s.}
Hobu/universiteit	688	612	11:22	12:15		0:53*
Arbeidssituatie						
Niet-werkend	1.993	1.546	8:11	8:55		0:44*
Deeltijds werkend ^a	543	88	10:53	-	-	-
Voltijds werkend	752	1.461	11:59	11:38	0:21 ^{n.s.}	
Leeftijd jongste kind						
Geen of >25 jaar	2.175	2.147	9:00	9:38		0:38*
<7 jaar	349	313	10:08	12:01		1:53*
>7 en <25 jaar	698	621	11:01	11:36		0:35 ^{n.s.}

a De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 5.1: Tijd besteed aan verplaatsingen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidspositie en leeftijd van het jongste kind (TBO'05 – n=6.400)

* De steekproef omvat slechts 88 waarnemingen van deeltijds werkende mannen, hetgeen een realistische weergave is van de omvang van deeltijds werk bij mannen, maar te weinig om in een analyse op te nemen.

5.2

VERPLAATSINGSDOEL

Verplaatsingen hebben bijna altijd een doel. We zijn op weg om te gaan werken, om te gaan sporten, om de kinderen weg te brengen of op te halen, enzovoorts. Wanneer we het doel van de verplaatsing kennen, kunnen we de totale verplaatsingstijd hiernaar opdelen. Dit is gebeurd in tabel 5.2. We geven ook het aandeel van de verschillende redenen voor verplaatsingen op de totale aansluitingstijd weer. Vrouwen en mannen zijn veruit de meeste tijd onderweg voor vrijetijdsactiviteiten. Ondanks de hoeveelheid tijd die mannen per week meer besteden aan vrijetijdsactiviteiten, verschilt de verplaatsingstijd tussen vrouwen en mannen hiervoor niet significant van elkaar. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat mannen meer van hun vrije tijd thuis doorbrengen, maar het kan ook zijn dat mannen dezelfde reistijd hebben, maar gewoon langer wegblijven.

De verschillen tussen vrouwen en mannen in verplaatsingstijd voor betaald werk, voor huishoudelijk werk en voor de kinderen zijn wel significant. Mannen zijn 0u52' meer onderweg voor betaald werk, terwijl vrouwen 0u22' meer onderweg zijn voor de gezinsarbeid.

Tabel 5.2: Tijd per week besteed aan verplaatsingen naar doel van verplaatsing voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

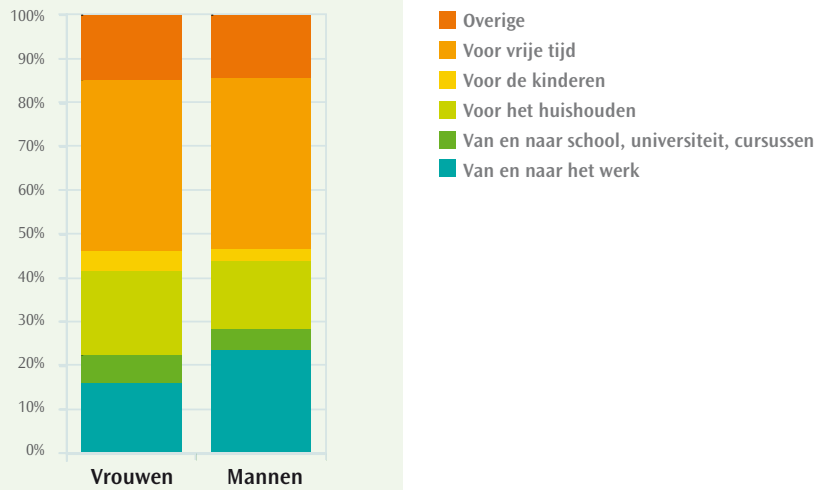
Verplaatsingsdoel	Vrouwen (n=3.289)		Mannen (n=3.111)		Vrouwen doen meer	Mannen doen meer	Vrouwen doen relatief meer ^a	Mannen doen relatief meer ^a
	hh:mm	%	hh:mm	%				
Van en naar het werk	1:32	16,1	2:24	23,4		0:52*		7,3
Van en naar school, universiteit, cursussen	0:36	6,3	0:31	5,0	0:05 ^{n.s.}		1,3	
Voor vrije tijd	3:43	39,1	3:59	38,8		0:16 ^{n.s.}	0,3	
Voor het huishouden	1:49	19,1	1:35	15,4	0:14*		3,7	
Voor de kinderen	0:26	4,6	0:17	2,8	0:08*		1,8	
Overige	1:21	14,7	1:27	14,1		0:06 ^{n.s.}	0,6	
Totaal	9:30	100,0	10:16	100,0		0:46*		

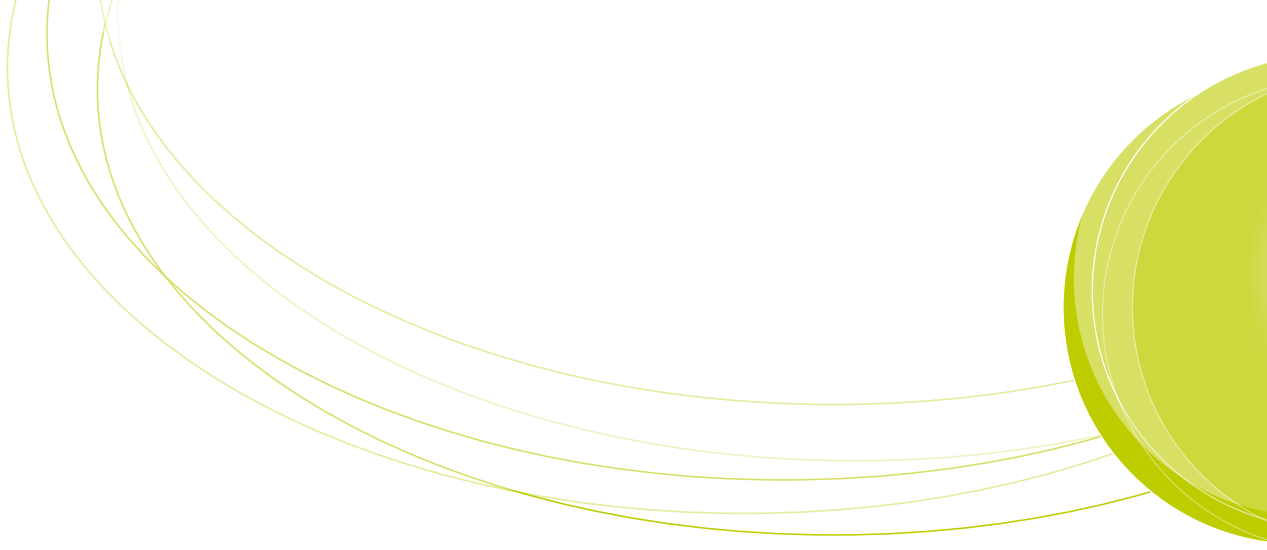
a In procentpunten

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. niet significant.

Vrouwen zijn een kwart van hun verplaatsingstijd onderweg voor het huishouden en voor de kinderen, terwijl dit bij mannen maar 18% is (zie figuur 5.2). Daar staat tegenover dat mannen een kwart van hun verplaatsingstijd onderweg zijn voor betaald werk, terwijl dit voor vrouwen maar 16% is. De verplaatsingstijd van vrouwen en mannen voor hun productieve tijd weerspiegelt duidelijk de ongelijke samenstelling hiervan.

Figuur 5.2: Samenstelling van de verplaatsingstijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (TBO'05 – n=6.400)

6 WEEK VERSUS WEEKEND

Vaak wordt verondersteld dat collectieve ritmes aan het verdwijnen zijn. De nacht wordt gekoloniseerd. De economie draait de hele week door, dag en nacht. We leven in een samenleving die nooit meer slaapt en waar elk moment van de dag of de week niet meer te onderscheiden valt van een ander moment (Presser, 2003). Volgens Kreitzman (1999: 156-157) zal de 24 uurssamenleving ons bevrijden van de beperkingen en deadlines die opgelegd worden door onze rigide afhankelijkheid van de klok. We zullen het idee loslaten dat een dag een vast aantal uren heeft voor een beperkt aantal activiteiten. Naarmate onze samenleving individualistischer wordt, volgen we ook steeds minder collectieve ritmes. We doen de dingen wanneer we er zin in hebben en hebben daar ook steeds meer de middelen voor. Glorieux, et al. (2006) hebben voor de Vlamingen reeds aangetoond dat het zo'n vaart niet loopt en Glorieux, Minnen & Van Tienoven (2008) deden hetzelfde voor de Belgische bevolking.

Onze leefritmes mogen dan nog altijd collectief zijn, op basis van de voorgaande hoofdstukken kan worden verwacht dat er een verschil is tussen het collectieve ritme van vrouwen en het collectieve ritme van mannen. In dit hoofdstuk gaan we daar dieper op in. In de eerste drie paragrafen vergelijken we de ritmes van een weekdag, een zaterdag en een zondag van vrouwen en mannen. In de vierde paragraaf gaan we dieper in op de dagritmes die deel uitmaken van de werklust van vrouwen en mannen.

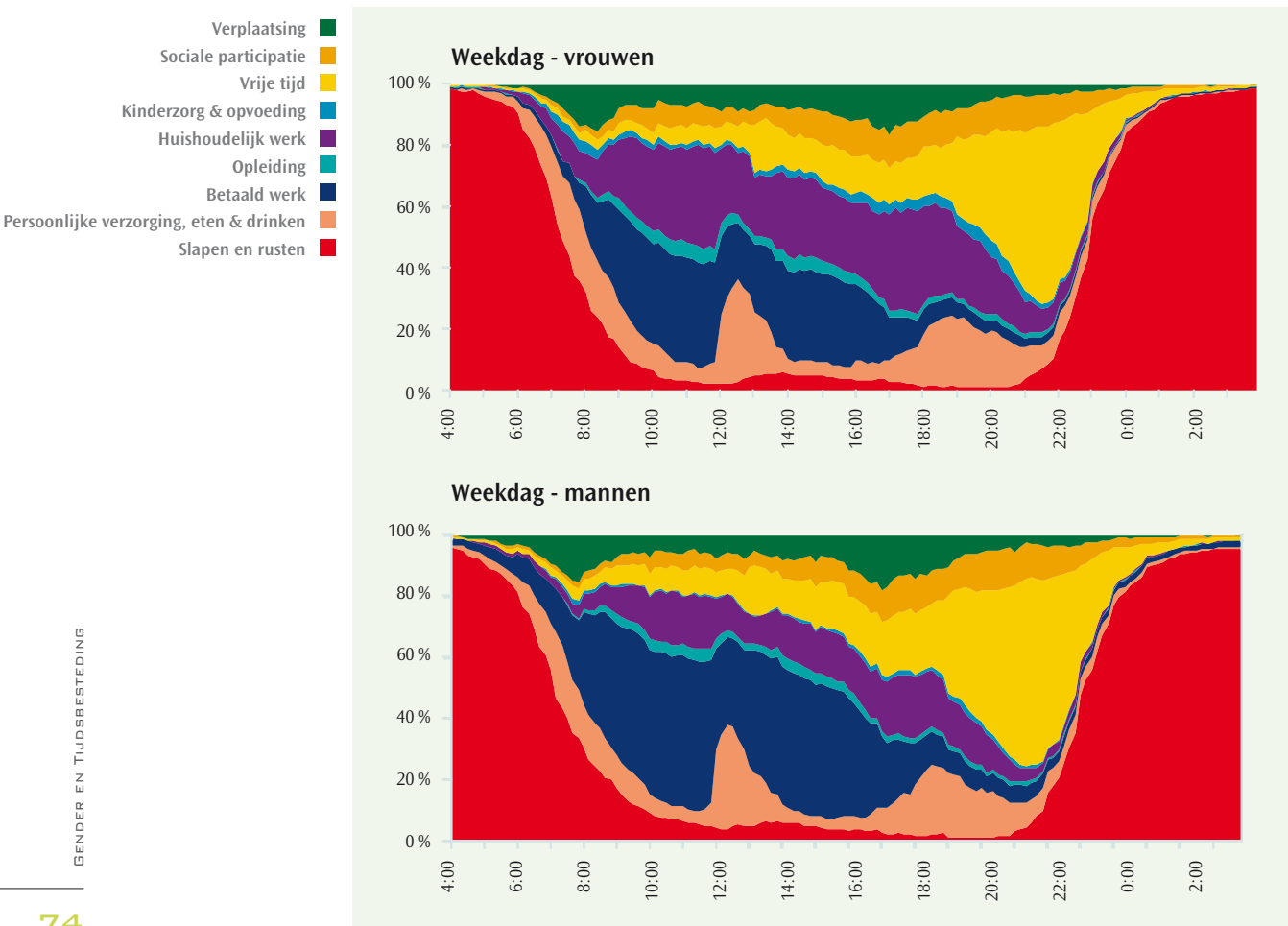
De figuren 6.1 tot en met 6.3 tonen de dagritmes voor vrouwen en mannen tussen 19 en 65 jaar tijdens een weekdag, een zaterdag en een zondag. De dag loopt van 4u 's morgens tot 4u 's morgens de volgende dag. Elke 10 minuten is geregistreerd welk deel van de vrouwen en mannen in de Belgische bevolking bezig is met de negen onderscheiden hoofdactiviteiten. De grafieken laten zich dus lezen als het percentage van de bevolking dat op een bepaald tijdstip dezelfde activiteit doet. Bijvoorbeeld, op een weekdag is 20% van de vrouwen om 8u bezig met persoonlijke verzorging en eten & drinken (roze) en ligt 30% van de mannen nog in bed (rood).

6.1

HET RITME VAN DE WEEKDAG

Een eerste blik op het ritme van een doordeweekse dag van vrouwen en mannen maakt duidelijk dat zij op veel periodes in de weekdag hetzelfde doen (figuur 6.1). Op bepaalde uren van de nacht slapen vrouwen en mannen. Tijdens de voormiddag en in iets mindere mate tijdens de namiddag zijn vrouwen en mannen bezig met productieve tijd (alle blauwtinten samen) en de avond van vrouwen en mannen wordt gedomineerd door vrije tijd en sociale participatie. Toch zijn er ook duidelijk waarneembare verschillen. Er zijn tijdens de weekdag veel meer mannen bezig met betaalde arbeid (donkerblauw) dan vrouwen en omgekeerd zijn tijdens de weekdag veel meer vrouwen bezig met huishoudelijk werk (paars). Daarnaast lijkt het erop dat de vrije avond (geel) voor veel vrouwen later begint dan voor mannen het geval is. In deze paragraaf treden we meer in detail in de verschillen van het ritme van een weekdag van vrouwen en mannen.

Figuur 6.1: Ritme van tijdsbesteding voor een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=2.390 / Mannen: n=2.187)

Om vier uur 's nachts ligt vrijwel iedereen nog te slapen (98%). Twee uur later ontstaan al de eerste verschillen: om 6u is bijna 20% van de mannen op tegenover minder dan 10% van de vrouwen.

Het ontbijt wordt zowel door mannen als door vrouwen overwegend tussen 7u en 9u genomen. Wel valt de piek van mannen (8,5%) al om 7u20' terwijl de piek voor vrouwen (10,9%) pas een half uur later ligt. Dit heeft ondermeer te maken met het feit dat minder vrouwen betaalde arbeid verrichten en dat werkende vrouwen gemiddeld minder ver van hun werk af wonen dan mannen. 's Ochtends zijn er ook meer vrouwen dan mannen bezig met kindercare en opvoeding. Gemiddeld 4% van de vrouwen is tussen 7u en 8u bezig met kindercare & opvoeding, tegenover slechts iets meer dan 1% van de mannen. Mannen zijn op een vroeger tijdstip de deur uit voor hun werk dan vrouwen. Om 6u50' is 8% van de mannen onderweg en de piek van verplaatsingen valt een uur later (7u50') wanneer meer dan 15% van de mannen onderweg is. Om 8u20' is er sprake van een piek van verplaatsingen voor vrouwen (15%). Het tijdstip laat zich verklaren door het moment waarop de kinderen naar school gebracht moeten worden. Om 8u20' is meer dan driekwart van de vrouwen en mannen uit bed.

De doordeweekse voormiddag – tussen 8 en 12 uur – wordt voor vrouwen voornamelijk ingenomen door betaalde arbeid (30%) en huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding (26%). De voormiddag van een doordeweekse dag voor mannen bestaat voornamelijk uit betaalde arbeid (44%) en in veel mindere mate uit huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding (13%). In paragraaf 2.3 constateerden we dat de totale werklast van vrouwen en mannen niet erg veel van elkaar verschilt. Het weekritme van vrouwen en mannen bevestigt dit: tussen 8u en 12u zijn vrijwel evenveel vrouwen (56%) als mannen (57%) bezig met activiteiten die onder 'productieve tijd' vallen. Slechts 10% van zowel de vrouwen als de mannen is bezig met vrijetijdsactiviteiten of sociale participatie.

'Tussen 12u en één eet iedereen!' Gemiddeld een kwart van de vrouwen en mannen zit op hetzelfde moment aan tafel en de piek van 32% valt vrijwel gelijk (12u20' voor mannen en 12u30' voor vrouwen). Opvallend is een kleine toename (tot 15%) van vrijetijdsbesteding tussen 13u en 14u voor vrouwen en mannen. Na 14u is dat percentage weer afgenomen tot ongeveer 10%. Om 14u vinden we het patroon van de voormiddag terug. 57% van de mannen is opnieuw bezig met productieve tijd (44% betaalde arbeid en 13% huishoudelijk werk en kindercare en opvoeding). Bij vrouwen is dat 56% (respectievelijk 29% betaalde arbeid en 27% huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding).

Rond 16u begint voor vrouwen en mannen de avondspits: ruim 11% is dan onderweg. De piek valt voor vrouwen en mannen om 17u, bijna 16% van de vrouwen en ruim 17,5% van de mannen is dan onderweg. Wel is op een doordeweekse dag na 18u ruim 90% van de vrouwen niet meer onderweg, terwijl dit voor mannen pas een uur later geldt. Dit komt deels doordat vrouwen vaker dichterbij huis werken en deels omdat ze vroeger stoppen met betaald werk. Het aandeel van zorg voor en opvoeding van kinderen voor vrouwen neemt vanaf dan ook toe. Om 16u is ruim 3% van de vrouwen hiermee bezig en het percentage zal oplopen tot meer dan 5% om 20u. Pas na 21u is dat weer afgenomen tot minder dan 3%. Deze tijdsspanne van 16u tot 21u reflecteert het avondritme van met name jonge kinderen: thuiskomen uit school, eten en naar bed gebracht worden. In diezelfde tijdsspanne komt het percentage mannen dat zich met kindercare & opvoeding bezighoudt enkel om 18u30' net boven de 2% uit.

Hoewel mannen tot later onderweg zijn dan vrouwen, zitten mannen en vrouwen 's avonds weer samen aan tafel. Vanaf 17u30' begint de tijd besteed aan eten te stijgen en tussen 18u en 20u zit gemiddeld 16 à 17% van de vrouwen en mannen aan tafel. Om 17u30' besteedt 33% van de vrouwen hun tijd aan huishoudelijk werk tegenover 19% van de mannen. Op dat moment is het verschil in percentage tussen vrouwen en mannen dat huishoudelijk werk verricht het grootst en het zal tot na 21u duren voordat het verschil kleiner is dan vijf procentpunten. Overigens neemt het verschil vooral af omdat minder vrouwen nog huishoudelijk werk verrichten als het later wordt (zie ook paragraaf 6.4).

De vrije avond die op deze maaltijd volgt, begint voor mannen eerder dan voor vrouwen: om 19u is 1/3de van de mannen bezig met vrijetijdsbesteding, terwijl dit voor vrouwen pas om 20u het geval is. Na 21u is er weer meer gelijkheid in het weekritme van vrouwen en mannen. Bijna driekwart van de vrouwen en mannen is bezig met vrijetijds- of sociale participatieactiviteiten. Tussen 21u en 22u30' kijkt gemiddeld 44% van de vrouwen en 47% van de mannen naar de tv. Om 22u30' gaat een kwart van hen naar bed; rond middernacht ligt bijna 80% te slapen en twee uur later vrijwel iedereen.

6.2

HET RITME VAN DE ZATERDAG

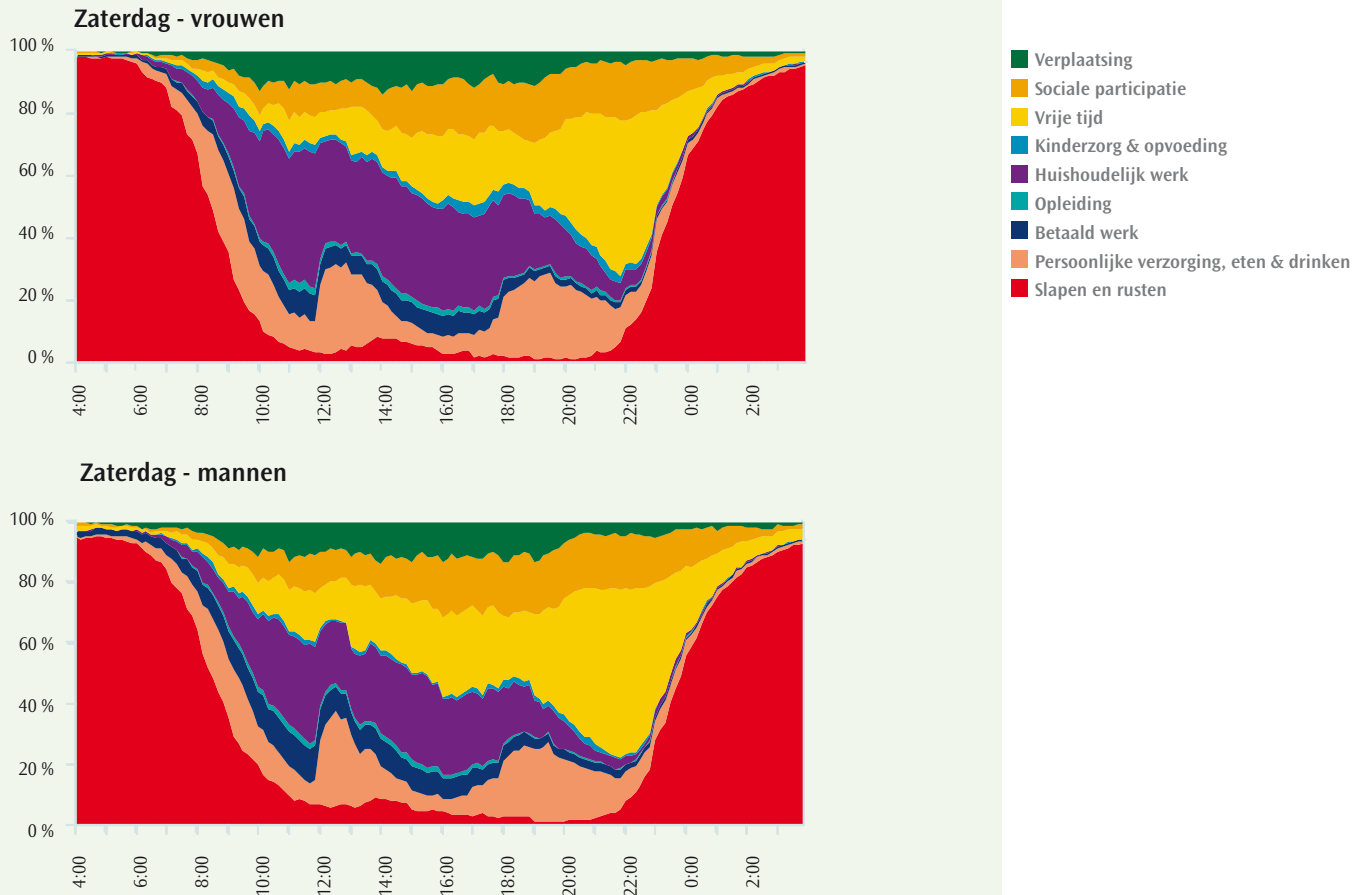
Op zaterdag wordt er uitgeslapen. Terwijl op een weekdag om 6 uur al 20% van de mannen uit bed is, dat op een zaterdag pas om 7 uur het geval. Een half uur later is 20% van de vrouwen wakker. Toch duurt het zeker tot 9u20' vooraleer driekwart van de vrouwen is opgestaan en tot 9u30' voor driekwart van de mannen uit bed is.

Hoewel vrouwen en mannen op zaterdag later opstaan, lijkt het ritme van de zaterdag sterk op dat van een weekdag (zie figuur 6.2), zij het dat betaald werk (donkerblauw) – bij vrouwen in grotere mate dan bij mannen – vervangen is door huishoudelijk werk (paars). Rond 9u30 zitten de meeste vrouwen (14,3%) en mannen (11,1%) aan tafel voor het ontbijt. Betaald werk is in de voormiddag – van 9u tot 12u – amper aan de orde. Slechts 7,5% van de vrouwen en 10,6% van de mannen is op zaterdag aan het werk. 1/3de van de vrouwen en 1/4de van de mannen is op dat moment bezig met huishoudelijk werk. Daarnaast zijn van 8u tot 12u twee keer zoveel vrouwen bezig met kindercare & opvoeding dan mannen (respectievelijk 3% en 1,5%).

De lunch wordt net als tijdens een weekdag gehouden tussen 12u en 13u30, met een gezamenlijke piek om 12u30' van 26% voor vrouwen en 28% voor mannen. Na de lunch verschilt het collectieve ritme van vrouwen en mannen sterker van elkaar. Ruim 1/3de van de vrouwen is tussen 14u en 18u bezig met huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding tegenover net iets meer dan een kwart van de mannen. Omgekeerd zien we dat in dezelfde tijdsspanne bijna 40% van de mannen bezig is met vrijetijds- of sociale participatieactiviteiten tegenover 1/3de van de vrouwen.

Na slapen blijven de maaltijden de meest synchrone bezigheid van vrouwen en mannen. Op zaterdagavond wordt vanaf 18u30' het eten opgediend met een piek om 19u10' voor vrouwen (22%) en om 19u30' voor mannen (21%). Het percentage vrouwen en mannen dat tussen 18u30' en 21u aan tafel zit,

Figuur 6.2: Ritme van tijdsbesteding voor een zaterdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=1.176/ Mannen: n=1.088)

verschilt over deze periode hooguit met 1 procentpunt van elkaar. Naast de maaltijd blijft kinderopvang voor 3,3% van de vrouwen en 1,9% van de mannen deel uitmaken van hun tijdsbesteding.

Na 21u begint de vrije avond voor vrouwen en mannen. Vanaf dat moment is bijna 60% van de vrouwen en bijna 70% van de mannen bezig met vrijetijdsbesteding of sociale participatie. Ruim de helft van hen zit voor de tv. Op zaterdag duurt de avond ook langer. Hoewel om 23u al een kwart van de mannen en vrouwen in bed ligt, is rond middernacht 1/3de van de vrouwen en iets minder dan de helft van de mannen nog wakker. Twee uur later is dat nog voor 11% van de vrouwen en 15% van de mannen het geval. Er volgt immers nog een vrije dag.

6.3

HET RITME VAN DE ZONDAG

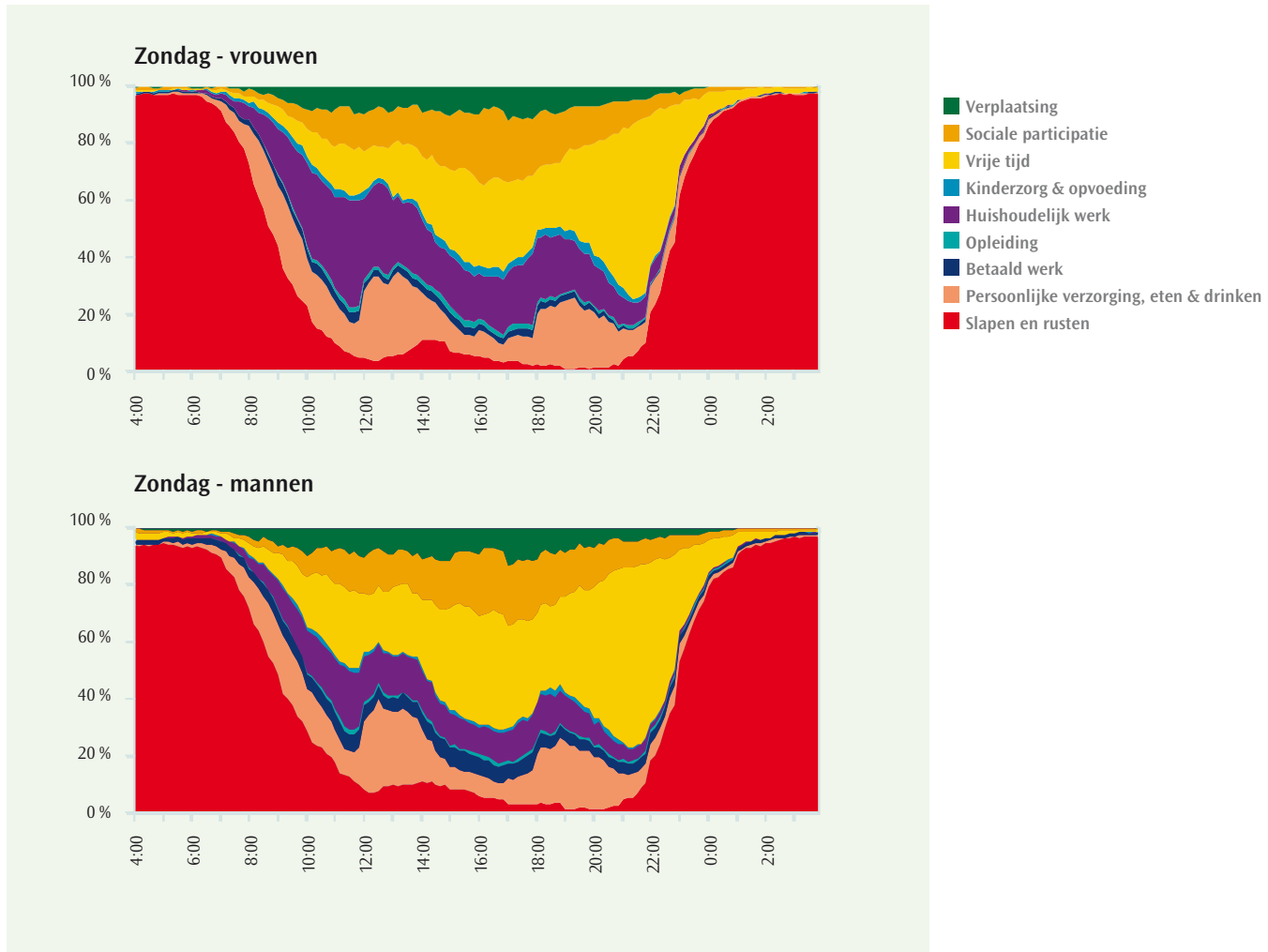
Zondag is een echte rustdag. Het ritme van de zondag verschilt sterk van het ritme van een weekdag (zie figuur 6.3). Zowel vrouwen als mannen slapen op een zondag (nog) langer dan op een zaterdag. We vinden een kwart van de vrouwen en mannen pas uit bed om respectievelijk 8u en 7u40'. Rond 10u is driekwart van de vrouwen en mannen wakker. Slechts heel weinig mensen verrichten betaalde arbeid op zondag en ook aan huishoudelijk werk wordt veel minder tijd besteed, althans in de namiddag. Ruim 30% van de vrouwen is in de late voormiddag – van 10u tot 13u – bezig met huishoudelijk werk en dat is bijna dubbel zoveel als bij mannen (16%). Aan kinderopvang & opvoeding besteedt net als op een weekdag en een zaterdag gemiddeld 3% van de vrouwen hun tijd.

Het ontbijt wordt weliswaar door vrouwen en mannen tegelijk genomen, maar is nu meer verspreid (van 8u20' tot 10u). Hetzelfde geldt voor de lunch. De lunch begint om 12u en loopt door tot na 14u. De piek valt om 12u30' voor mannen (28%) en om 13u10' voor vrouwen (26%). Na de lunch neemt vrijetijdsbesteding in toenemende mate een centrale rol in het tijdsritme van de zondag in. Ongeveer 20% van de vrouwen en 25% van de mannen is hier na 14u mee bezig en die percentages zullen in de loop van de middag alleen maar toenemen.

De zondagmiddag is voor zowel vrouwen als mannen hét moment van de week waarop familie en vrienden worden bezocht of andere sociale activiteiten worden gedaan. Tussen 15u en 18u30' is 1/5de van de vrouwen en mannen hiermee bezig met een piek om 16u10' voor vrouwen (26,5%) en mannen (22,6%). Een gevolg van deze (familie-)bezoeken, is dat van 18u30 tot 20u 1/5de van de vrouwen en mannen onderweg is. Vanaf 18u30' gaan vrouwen en mannen aan tafel voor de avondmaaltijd: gemiddeld 20% van de vrouwen en 17% van de mannen met een piek rond 19u (22% van de vrouwen en 20% van de mannen).

Na 20u hebben zowel vrouwen als mannen de avond 'vrij'. De helft van de vrouwen en 60% van de mannen is dan bezig met vrijetijds- en sociale participatieactiviteiten. Deze percentages lopen op tot een piek om 21u20' met 68,8% van de vrouwen en 70,8% van de mannen. De vrijetijdsbesteding wordt gedomineerd door de tv. Gemiddeld de helft van de vrouwen en mannen zit op zondag tussen 21u en 22u voor de tv. Vrouwen en mannen gaan ook veel vroeger naar bed dan op zaterdag. Na 22u10' ligt een kwart van de vrouwen al in bed en tien minuten later ook een kwart van de mannen. Rond middernacht is nog maar 15% van de vrouwen en 20% van de mannen wakker en twee uur later slaapt bijna iedereen. Immers, het weekritme kondigt zich weer aan.

Figuur 6.3: Ritme van tijdsbesteding voor een zondag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=1.133 / Mannen: n=1.100)

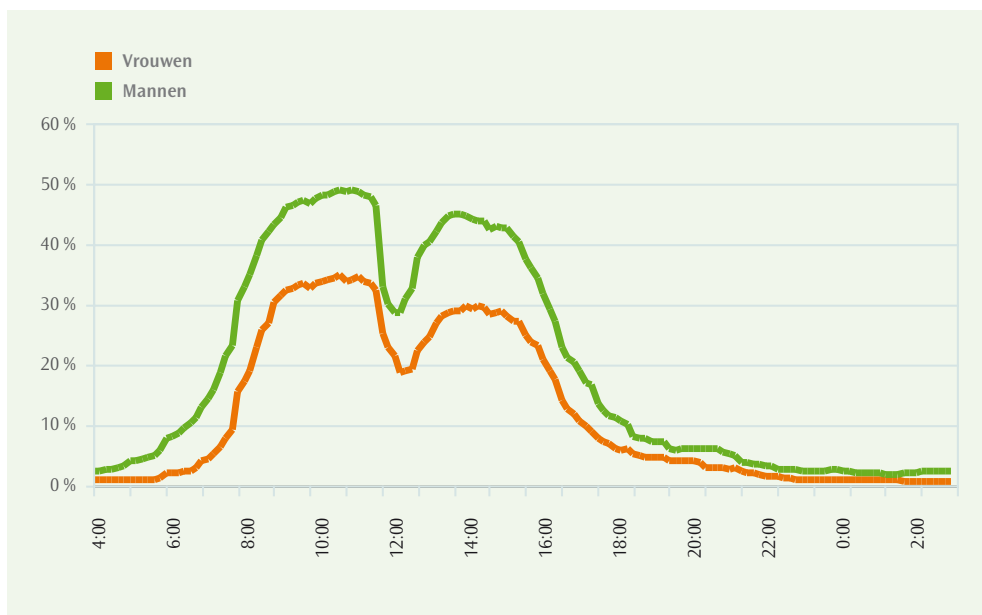
6.4

HET RITME VAN DE WERKLAST

In hoofdstuk 2 bleek dat mannen gemiddeld meer tijd besteden aan betaalde arbeid dan vrouwen. In paragraaf 6.1 hebben we gezien dat mannen vroeger op de dag beginnen met betaalde arbeid dan vrouwen. Beide vaststellingen kunnen ook worden afgelezen in figuur 6.4. Om 7 uur op een weekdag verricht 10 % van de mannen betaald werk tegenover 3 % van de vrouwen en een uur later zijn er twee keer zoveel mannen (30 %) aan het werk dan vrouwen (15 %). Het percentage vrouwen dat bezig is aan betaalde arbeid, blijft op elk uur lager liggen dan het percentage mannen.

Het ritme van betaalde arbeid loopt voor vrouwen en mannen vrijwel parallel, met een duidelijk afgetekende lunch tussen 12 en 13 uur. In de namiddag zien we dat betaalde arbeid door vrouwen minder collectief gedaan wordt dan in de voormiddag (i.e. de top van de rode curve ligt lager). Dit is wellicht het gevolg van het grote aantal vrouwen dat deeltijds werkt. Uiteindelijk zien we vanaf 18u de werkdag – wat betreft betaalde arbeid – voor zowel vrouwen als mannen tegelijk eindigen.

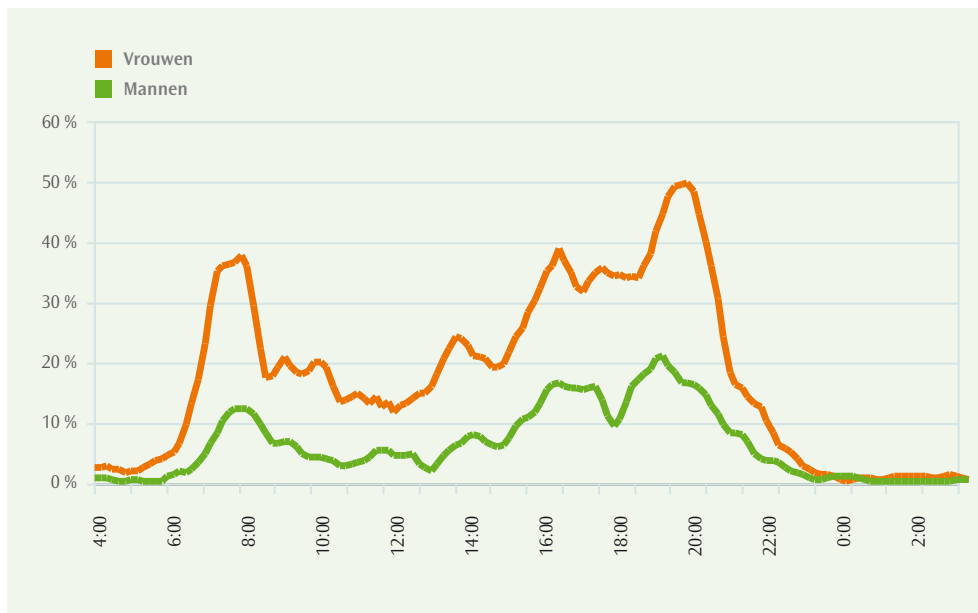
Figuur 6.4: Verloop van betaald werk op een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=2.390 / Mannen: n=2.187)

In hoofdstuk 2 stelden we vast dat vrouwen een veel groter deel van de zorg en opvoeding van kinderen op zich nemen. Figuur 6.5 bevestigt dit. Daarnaast kunnen we bij vrouwen (veel duidelijker dan bij mannen) vier pieken in de kindercare & opvoeding onderscheiden. De eerste piek valt in de ochtend tussen 7u en 8u30'. Dit is de tijd dat de kinderen opstaan, moeten ontbijten en naar school moeten worden gebracht. De tweede, kleinere piek is er tussen 13u en 14u, de tijd kort na de lunchpauze. De derde piek valt tussen 16u en 17u. Dit is het tijdstip waarop de kinderen uit school komen en eventueel het klas-sieke vieruurtje eten. De vierde, laatste en tevens grootste piek valt in de avond tussen 19u en 20u30'. In deze tijdspanne moeten jonge kinderen geholpen worden bij het klaarmaken om te gaan slapen. Het

ritme van de mannen die kinderopvoeding verrichten of zich met opvoeding bezighouden, volgt min of meer hetzelfde patroon, maar is (nog) minder collectief en heeft meer afgevlakte pieken.

Figuur 6.5: Verloop van kinderopvoeding & opvoeding op een weekday voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=2.390 / Mannen: n=2.187)

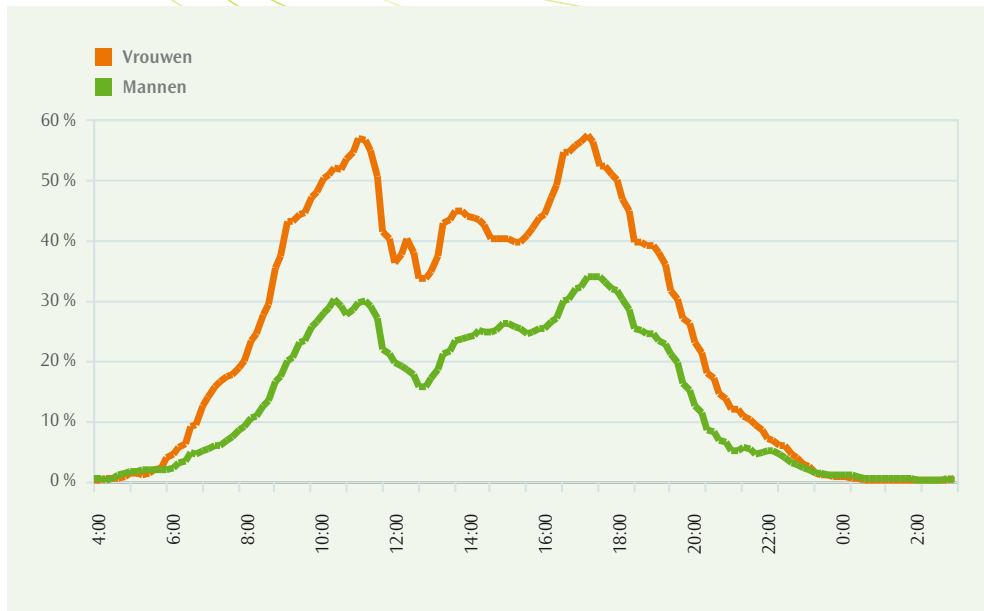
De laatste component van de werklast van vrouwen en mannen is huishoudelijk werk. We weten uit het tweede hoofdstuk dat vrouwen aanzienlijk meer tijd besteden aan huishoudelijk werk dan mannen. In paragraaf 6.1 stelden we vast dat vrouwen zowel vroeger dan mannen beginnen met huishoudelijke taken, als er later op de dag nog mee bezig zijn. Figuur 6.6 laat dit zien.

Vanaf 6u in de ochtend zien we op weekdays een zeer sterke stijgende curve van het percentage vrouwen dat bezig is met huishoudelijk werk. Om 9u is 20% van de vrouwen bezig met huishoudelijk werk tegenover 8,7% van de mannen. Het valt op dat het collectieve ritme van huishoudelijk werk op weekdays veel weg heeft van het ritme van betaalde arbeid. Er is sprake van twee pieken die onderbroken worden door de lunch. Echter, de tweede piek van huishoudelijk werk loopt voor vrouwen in de namiddag door tot ver in de avond. De piek bereikt zijn hoogtepunt om 18u rond etenstijd en de curve duikt pas na 21u onder de 10%-grens. Mannen daarentegen bereiken dat punt ruim een uur eerder. Net als bij kinderopvoeding & opvoeding volgt het ritme van de mannen hetzelfde patroon als het ritme van de vrouwen, maar is het in veel mindere mate collectief.

In paragraaf 6.2 bleek dat het ritme van een zaterdag veel meer weg had van het ritme van een weekday dan van een weekenddag. We schreven dit toe aan het feit dat zowel vrouwen als mannen de zaterdag gebruiken om achterstallig huishoudelijk werk in te halen. We zouden dus kunnen verwachten dat op een zaterdag de collectieve ritmes van gezinsarbeid voor vrouwen en mannen dicht bij elkaar liggen. Figuur 6.7 laat zien dat dit inderdaad het geval is.

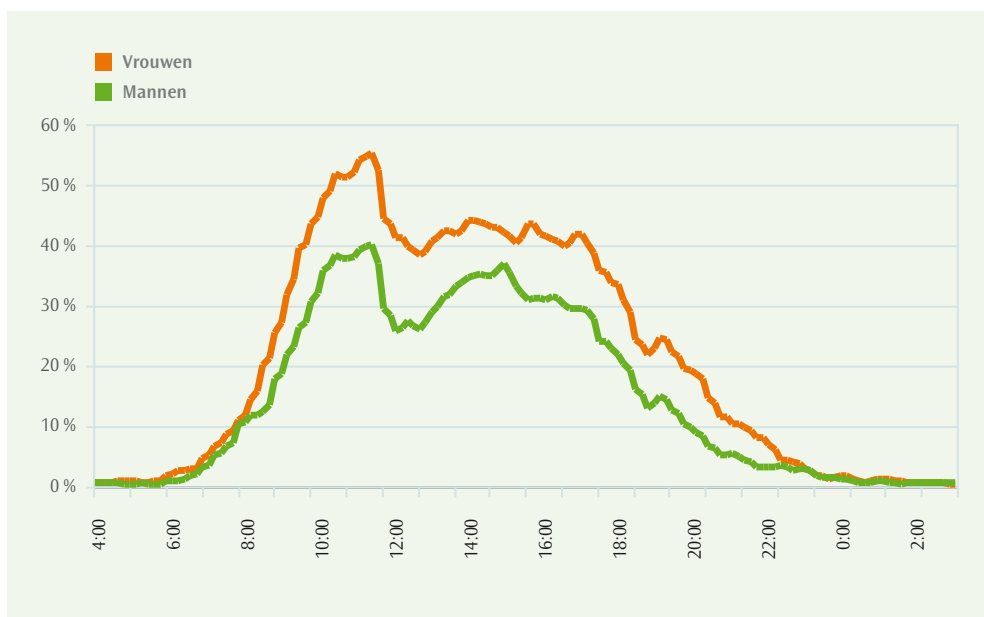
Daarnaast zien we dat huishoudelijk werk zowel voor vrouwen als voor mannen enkel in de ochtend een

Figuur 6.6: Verloop van huishoudelijk werk op een weekday voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=2.390 / Mannen: n=2.187)

piek kent tussen 10u en 11u en in de namiddag voor mannen vanaf 16u en voor vrouwen vanaf 18u geleidelijk afneemt. Wel loopt – net als op een weekday – de gezinsarbeid voor vrouwen langer door in de avond dan voor mannen. De curve van huishoudelijk werk op zaterdag duikt voor mannen om 20u onder de 10%, terwijl dit voor vrouwen pas een uur later het geval is.

Figuur 6.7: Verloop van huishoudelijk werk op een zaterdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar (TBO'05 – Vrouwen: n=2.390 / Mannen: n=2.187)

7 TIENERS EN TIJD

De 12- tot 18-jarigen vormen een bijzondere leeftijdsgroep in onze steekproef. Uit de algemene analyses blijkt dat deze groep amper aan betaalde arbeid en gezinsarbeid doet, veel slaapt en relatief veel vrije tijd heeft. Daarnaast wordt vaak gezegd dat kinderen van jongs af aan kennis maken met seksestereotiepe rolpatronen. Reden dus om de tijdsbesteding van de tieners wat verder uit te diepen.

7.1

TIJDSBESTEDING VAN TIENERS

Tabel 7.1 en grafiek 7.1 geven de tijd weer die meisjes en jongens tussen de 12 en 18 jaar gedurende de week besteden aan de 9 hoofdactiviteiten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen een schooldag, de zaterdag en de zondag. Tijdens een schooldag besteden meisjes en jongens na slapen de meeste tijd aan vrijetijdsactiviteiten en aan hun opleiding. Van betaald werk en kinderopvang is nog amper sprake. Er zijn op een schooldag slechts twee significante verschillen in de tijdsbesteding van meisjes en jongens. Meisjes doen significant meer huishoudelijk werk, terwijl jongens significant meer vrije tijd hebben. Daarmee wordt de veronderstelling gestaafd dat kinderen reeds op jonge leeftijd geconfronteerd worden met seksestereotiepe rolpatronen. Zelfs wanneer we de bovengrens van leeftijd verlagen naar 15 jaar, zien we dat meisjes van 12 tot en met 15 jaar ruim een uur significant meer tijd per schoolweek besteden aan huishoudelijk werk dan jongens.⁶ Jongens van 12 tot en met 15 jaar hebben daarentegen gemiddeld bijna 3,5 uur significant meer vrije tijd per schoolweek.⁷

Het grote verschil in slapen (meisjes slapen 1u13' langer) is net niet significant ($p=0.056$) en het grote verschil in tijd besteed aan opleiding (meisjes besteden hier 1u12' meer tijd aan) is ook niet significant ($p=0.398$).

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat voor de beroepsactieve leeftijd (19 t/m 65 jaar) de zaterdag meer op

⁶ Meisjes van 12 t/m 15 jaar ($n=182$) besteden per schooldag 0u53' aan huishoudelijk werk, jongens 12 t/m 15 jaar ($n=201$) 0u40'. Het verschil is 0u13' ($p=0.004$).

⁷ Meisjes 12 t/m 15 jaar ($n=182$) besteden per schooldag 4u22' aan vrijetijdsbesteding, jongens 12 t/m 15 jaar ($n=201$) 5u02'. Het verschil is 0u40' ($p=0.029$).

een weekdag leek dan op een zondag. Voor tieners is dat veel minder het geval. Zij beschikken nog over een 'echt' weekend. De zaterdag en de zondag komen qua tijdsbesteding veel meer met elkaar overeen. De seksestereotiepe verschillen in tijdsbesteding blijven echter wel bestaan. Zowel op zaterdag als op zondag besteden meisjes significant meer tijd aan huishoudelijk werk en persoonlijke verzorging. Jongens daarentegen hebben op beide dagen meer vrije tijd.

Hoewel het om zeer weinig tijd gaat, zien we dat meisjes meer tijd aan betaalde arbeid besteden op zaterdag en jongens meer op zondag. Daarnaast slapen meisjes op zondag drie kwartier langer dan jongens en besteden ze een half uur meer tijd aan hun opleiding.

Tabel 7.1: Tijdsbesteding op een schooldag, een zaterdag en een zondag aan 9 hoofdactiviteiten voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar (duur per respondent, TBO'05 – n=700)

	Duur per respondent (hh:mm)					
	Schooldag		Zaterdag		Zondag	
	Meisjes (n=355)	Jongens (n=345)	Meisjes (n=180)	Jongens (n=160)	Meisjes (n=176)	Jongens (n=185)
Betaald werk	0:08	0:15	0:36	0:03	0:00	0:18
Huishoudelijk werk	0:47	0:36	1:22	0:39	1:00	0:40
Kinderzorg & opvoeding	0:03	0:02	0:10	0:02	0:04	0:03
Opleiding	4:50	4:36	1:00	0:46	1:26	0:56
Persoonlijke verzorging, eten & drinken	2:01	2:01	2:25	2:07	2:20	2:04
Slapen & rusten	9:31	9:16	9:48	9:29	11:31	10:44
Sociale participatie	1:11	1:00	2:06	2:26	1:33	1:41
Vrije tijd	3:53	4:51	5:09	6:58	5:06	6:24
Verplaatsen	1:29	1:20	1:19	1:24	0:53	1:05

	Duur per respondent (hh:mm)					
	Verschillen schooldag		Verschillen zaterdag		Verschillen zondag	
	Meisjes doen meer	Jongens doen meer	Meisjes doen meer	Jongens doen meer	Meisjes doen meer	Jongens doen meer
Betaald werk		0:07 ^{n.s.}	0:33*			0:18*
Huishoudelijk werk	0:11*		0:43*		0:20*	
Kinderzorg & opvoeding	0:01 ^{n.s.}		0:08 ^{n.s.}		0:01 ^{n.s.}	
Opleiding	0:14 ^{n.s.}		0:14 ^{n.s.}		0:30*	
Persoonlijke verzorging, eten & drinken	-	-	0:18*		0:16*	
Slapen & rusten	0:15 ^{n.s.}		0:19 ^{n.s.}		0:47*	
Sociale participatie	0:11 ^{n.s.}			0:20 ^{n.s.}		0:08 ^{n.s.}
Vrije tijd		0:58*		1:49*		1:18*
Verplaatsen	0:09 ^{n.s.}			0:05 ^{n.s.}		0:12 ^{n.s.}

* verschil is significant voor $p \leq 0.05$; n.s. verschil is niet significant.

Figuur 7.1: Tijd besteed op een schooldag, zaterdag en zondag aan de 9 hoofdactiviteiten voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar (TBO'05 – n=700)

7.2

VRIJETIJSBESTEDING VAN TIENERS

Uit paragraaf 4.3 bleek al dat tieners in vergelijking met andere leeftijdscategorieën heel veel vrije tijd hebben. Van tieners wordt gezegd dat ze een heel groot deel van deze tijd voor de tv en de computer zitten. In tabel 7.2 hebben we daarom de vrijetijdsbesteding van tieners verder opgedeeld naar een aantal types van vrijetijdsactiviteiten voor een schooldag, zaterdag en zondag. Daarnaast hebben we ook het aandeel van elke activiteit in de totale beschikbare vrije tijd weergegeven, omdat uit de vorige paragraaf al bleek dat jongens veel meer vrije tijd hebben dan meisjes.

Tabel 7.2: Tijd besteed aan vrijetijdsactiviteiten op een schooldag, zaterdag en zondag voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar (TBO'05 – n=700)

Vrijtijdsactiviteit	Schooldag							
	Meisjes (n=355)		Jongens (n=345)		Meisjes doen meer	Jongens doen meer	Meisjes doen relatief meer ^a	Jongens doen relatief meer ^a
	hh:mm	%	hh:mm	%				
Hobby & spel	0:37	16,2	1:06	22,9		0:29*		6,8
Sport	0:11	4,9	0:30	10,5		0:19*		5,6
Recreatie	0:23	10,2	0:18	6,3	0:05 ^{n.s.}		3,9	
Uitgaan	0:01	0,8	0:06	2,3		0:05*		1,6
Cultuur & vermaak	0:04	2,1	0:05	1,7		0:01 ^{n.s.}	0,3	
TV & video	1:56	49,8	2:00	41,3		0:04 ^{n.s.}	8,5	
Muziek beluisteren	0:09	3,9	0:04	1,4	0:05*		2,5	
Lezen	0:16	7,2	0:15	5,3	0:01 ^{n.s.}		1,9	
Nieuwe media	0:10	4,4	0:22	7,6		0:12*		3,2
Totaal	3:53	100,0	4:51	100,0		0:58*		

Vrijtijdsactiviteit	Zaterdag							
	Meisjes (n=355)		Jongens (n=345)		Meisjes doen meer	Jongens doen meer	Meisjes doen relatief meer ^a	Jongens doen relatief meer ^a
	hh:mm	%	hh:mm	%				
Hobby & spel	0:38	12,3	1:35	22,7		0:57*		10,4
Sport	0:25	8,1	0:55	13,2		0:30*		5,1
Recreatie	0:44	14,2	0:29	6,9	0:15 ^{n.s.}		7,3	
Uitgaan	0:12	3,9	0:24	5,7		0:12 ^{n.s.}		1,9
Cultuur & vermaak	0:19	6,1	0:23	5,5		0:04 ^{n.s.}	0,6	
TV & video	2:14	43,4	2:26	34,9		0:12 ^{n.s.}	8,4	
Muziek beluisteren	0:06	1,9	0:03	0,7	0:03 ^{n.s.}		1,2	
Lezen	0:13	4,2	0:17	4,1		0:04 ^{n.s.}	0,1	
Nieuwe media	0:11	3,6	0:17	4,1		0:06 ^{n.s.}		0,5
Totaal	5:09	100,0	6:58	100,0		1:49*		

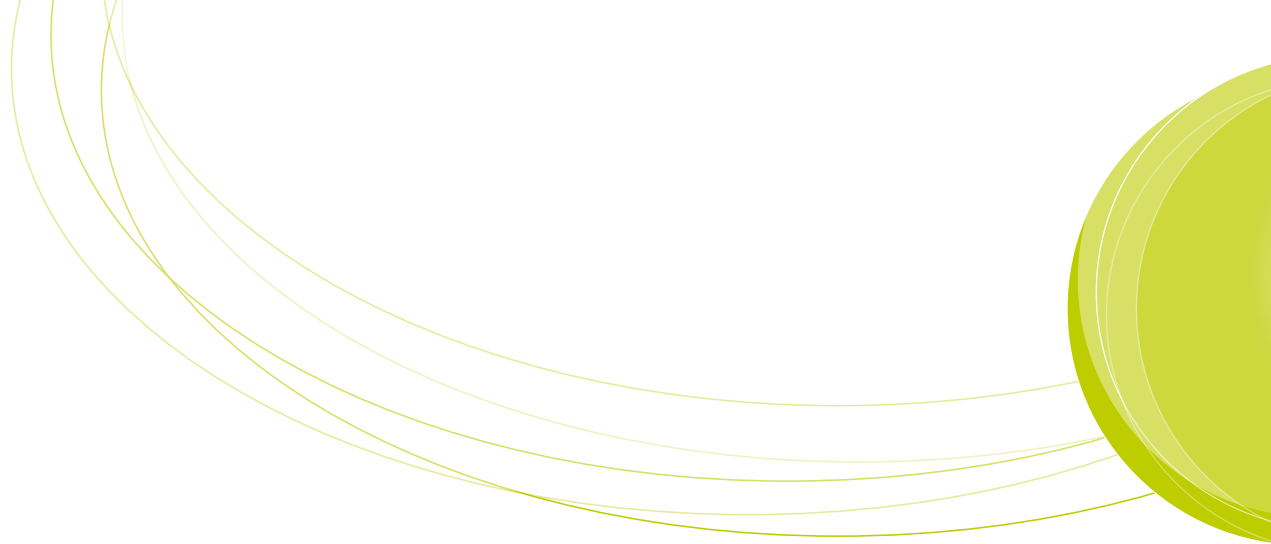
Vrijtijdsactiviteit	Zondag							
	Meisjes (n=355)		Jongens (n=345)		Meisjes doen meer	Jongens doen meer	Meisjes doen relatief meer ^a	Jongens doen relatief meer ^a
	hh:mm	%	hh:mm	%				
Hobby & spel	0:54	17,6	1:21	21,1		0:27*		3,4
Sport	0:11	3,6	0:35	9,1		0:14*		5,5
Recreatie	0:19	6,2	0:27	7,0		0:08 ^{n.s.}		0,8
Uitgaan	0:13	4,2	0:07	1,8	0:06 ^{n.s.}		2,4	
Cultuur & vermaak	0:14	4,6	0:25	6,5		0:11 ^{n.s.}		1,9
TV & video	2:30	49,0	2:39	41,4		0:09 ^{n.s.}	7,6	
Muziek beluisteren	0:09	2,9	0:06	1,6	0:03 ^{n.s.}		1,4	
Lezen	0:16	5,2	0:13	3,4	0:03 ^{n.s.}		1,8	
Nieuwe media	0:13	4,2	0:26	6,8		0:13 ^{n.s.}		2,5
Totaal	5:06	100,0	6:24	100,0		1:18*		

a In procentpunten

* verschil is significant voor $p \leq 0,05$; n.s. verschil is niet significant.

We zien dat jongens tijdens de schoolweek iets langer voor de televisie zitten dan meisjes. Gemiddeld spenderen beiden rond de 2 uur per dag voor de televisie. Toch besteden meisjes relatief meer tijd aan het kijken van tv. Immers, de helft van hun vrije tijd gaat daaraan op, terwijl dat voor jongens maar iets meer dan 2/5de is. Overigens is het verschil in tijdsduur niet significant. Wel significant is het verschil in tijd die jongens meer aan sport en spel besteden en meisjes meer aan het luisteren naar muziek. Zowel meisjes als jongens besteden tijdens een schoolweek bijna dubbel zoveel tijd aan nieuwe media dan het gemiddelde voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking.⁸ We stellen echter vast dat jongens nog significant meer tijd aan nieuwe media besteden dan meisjes. Ook in het weekend zitten meisjes en jongens ruim meer dan twee uur per dag voor de televisie. Met uitzondering van hobby & spel en sporten, verschilt de tijd besteed aan de verschillende vrijetijdsactiviteiten voor jongens en meisjes in het weekend niet veel van elkaar. Op zaterdag zijn jongens gemiddeld een half uur langer met sport bezig dan meisjes, op zondag nog een kwartier. Voor hobby & spel hebben ze op een zaterdag gemiddeld bijna een uur meer tijd en op zondag nog een half uur.

⁸ Vrouwen (n=3.289) besteden tijdens een werkweek 0u24' aan nieuwe media. Voor mannen (n=3.111) is dit 1u00'.

8 BESLUIT

Het tijdsbestedingsonderzoek uit 2005 stelt ons in staat een realistisch en genuanceerd zicht te krijgen op hoe vrouwen en mannen zich in hun dagelijkse leven gedragen. In dit rapport gingen we na in hoeverre de tijdsbestedingspatronen van vrouwen en mannen de afgelopen decennia naar elkaar zijn toegroeid. Zoals we in de verschillende hoofdstukken hebben aangetoond, is het weergeven van de globale tijdsbesteding van vrouwen en mannen, zoals in het eerste hoofdstuk is gedaan, niet voldoende. Ten eerste varieert de tijdsbesteding sterk naargelang de sociale positie. Vrouwen en mannen met een voltijdse baan bijvoorbeeld besteden logischerwijs veel meer tijd aan betaalde arbeid dan vrouwen en mannen zonder betaalde baan. De grote hoeveelheid tijd die aan betaald werk wordt besteed, beïnvloedt de tijd die wordt besteed aan alle andere activiteiten. Per dag zijn er immers maar 24 uur te verdelen.

Voorts speelt de categorisering van de verschillende activiteiten een grote rol bij het al dan niet vaststellen van verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen. Als we bijvoorbeeld de gemiddelde werklast (betaalde arbeid en gezinsarbeid samen) van vrouwen en mannen met elkaar vergelijken, zien we relatief weinig verschil in de tijd die zij hieraan besteden. De samenstelling van de werklast verschilt echter wel aanzienlijk. Vrouwen besteden veel meer tijd aan gezinsarbeid, terwijl mannen veel meer tijd aan betaalde arbeid besteden.

Om een genuanceerd beeld te krijgen van de verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen hebben we dus met bovenstaande opmerkingen rekening moeten houden. Het besluit in dit laatste hoofdstuk vat de belangrijkste conclusies en bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken kort samen en probeert iets dieper in te gaan op de oorzaak van deze verschillen.

8.1

ALGEMENE VERSCHILLEN TUSSEN VROUWEN EN MANNEN

Gemiddeld besteden mannen (tussen 12 en pakweg 95 jaar) 7 uur per week meer tijd aan betaalde arbeid dan vrouwen. Daarnaast hebben mannen gemiddeld 6,5 uur per week meer vrije tijd en zijn ze per week drie kwartier langer onderweg. Vrouwen daarentegen, besteden gemiddeld 8,5 uur per week meer aan huishoudelijk werk en nog eens 1,5 uur per week meer aan kinderopvang & opvoeding. Daarnaast slapen vrouwen gemiddeld bijna 3 uur per week langer dan mannen en besteden ze gemiddeld een uur per week meer aan persoonlijke verzorging en eten & drinken.

Tijdens de drukke levensfase (25 tot 55 jaar), waarin carrière en gezinsuitbreiding een belangrijke rol

spelen, maakt betaalde arbeid en gezinsarbeid voor vrouwen en mannen gemiddeld 25 à 30 procent uit van hun tijdsbesteding. De verhouding betaalde arbeid versus gezinsarbeid verschilt echter aanzienlijk voor beide seksen. Betaalde arbeid beslaat tijdens de drukke levensfase voor vrouwen gemiddeld 10% van hun tijdsbesteding en gezinsarbeid 15 à 20 procent. Voor mannen geldt het omgekeerde (gemiddeld 15 à 20 procent betaalde arbeid en 10 procent gezinsarbeid).

Een eerste conclusie is dan ook dat de gemiddelde tijdsbesteding van vrouwen en mannen nog altijd in grote mate het oude sekstereotiepe patroon volgt: de man zorgt voor brood op de plank en de vrouw runt het huishouden. We hebben in paragraaf 2.6 laten zien dat zelfs in gezinnen waar zowel de vrouw als de man werkt, dit patroon nog geldt. Mannen besteden in dit geval gemiddeld 10,5 uur meer aan betaalde arbeid, terwijl vrouwen gemiddeld 10,5 uur per week meer besteden aan kinderopvoeding. Uiteraard heeft dit voor een deel te maken met het feit dat gemiddeld veel meer vrouwen dan mannen deeltijds werken, maar ook dat is een merkwaardige vaststelling: mannen in België werken zelden deeltijds, vrouwen doen het massaal.

In de literatuur bestaan er uiteenlopende benaderingen om deze verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijd besteed aan betaalde arbeid en gezinsarbeid te verklaren. We vermelden hier kort de vier belangrijkste.⁹

⁹ Voor een uitgebreide uiteenzetting over de verschillende benaderingen om de tijdsbesteding van vrouwen en mannen te verklaren verwijzen we naar het doctoraat van Koelet (2005).

De *instrumentele benadering* wijst het verschil in tijdsbesteding toe aan het feit dat arbeid binnen huishoudens wordt verdeeld vanuit economische drijfveren. Huishoudens worden gezien als kleine economische entiteiten die de grootste productiviteit kennen wanneer iedereen zich specialiseert in één arbeidstaak. Hierbij zouden vrouwen zich veeleer specialiseren in gezinsarbeid en mannen in betaalde arbeid.

De *machtsbenadering* probeert het verschil te verklaren op basis van de economische afhankelijkheid van degene die het huishoudelijk werk verricht. Dat dit voornamelijk vrouwen zijn heeft volgens deze benadering te maken met het feit dat mannen succesvoller zouden zijn op de arbeidsmarkt, in die zin dat mannen meer verdienen dan vrouwen.

In hoofdstuk 7 hebben we aangetoond dat tieners op jonge leeftijd al vertrouwd raken met de sekstereotiepe tijdsbestedingspatronen. Dit vormt het uitgangspunt van de *socialisatiebenadering* die het verschil in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen verklaart op basis van gedragsverwachtingen die reeds op jonge leeftijd worden aangeleerd.

In paragraaf 2.2 bleek dat het vrij goed mogelijk is om op basis van de tijd die iemand aan de verschillende huishoudelijke taken besteedt, te schatten of het om een vrouw of een man gaat. Bij mannen lukte ons dat zelfs veel beter dan bij vrouwen. We hebben toen vanuit de literatuur aangehaald dat dit ondermeer te maken kan hebben met het type huishoudelijk werk dat mannen doen. Mannen lijken de voorkeur te geven aan huishoudelijk werk dat meer ruimte laat voor creativiteit, waardoor het eerder een vrijetijdskarakter krijgt. De terugkerende taken, zoals eten koken, afwassen, de was doen, enzovoorts, komen veeleer op de schouders van vrouwen terecht. De zogenaamde '*genderbenadering*' probeert het verschil in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen te verklaren vanuit het feit dat vrouwen en mannen hun 'vrouwelijkheid' en 'mannelijkheid' zouden benadrukken door onder andere hun dagelijkse tijdsbesteding.

Hoewel we vaststellen dat de tijdsbesteding van vrouwen en mannen nog altijd de sekstereotiepe rolverdeling volgt, is de tijdsbesteding van vrouwen en mannen op langere termijn toch naar elkaar toegevoerd. Wanneer we de tijdsbesteding van vrouwen en mannen uit 2005 vergelijken met die van 1966, dan zijn de sekstereotiepe verschillen op 40 jaar veel kleiner geworden. In 1966 verrichtten mannen van 19 tot en met 65 jaar gemiddeld 27,5 uur per week meer betaalde arbeid dan vrouwen. In 2005 is dit verschil afgenomen tot 9,5 uur per week. Vrouwen van 19 tot en met 65 jaar besteedden in 1966 gemiddeld bijna 28,5 uur per week meer aan huishoudelijk werk en gemiddeld 3 uur per week meer aan kinderopvang & opvoeding dan mannen. In 2005 zijn die verschillen afgenomen tot 10 uur per week besteed aan huishoudelijk werk en minder dan 2 uur per week besteed aan kinderopvang en opvoeding.

De afgelopen 40 jaar zijn de verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen dus aanzienlijk afgenomen. In het algemeen is de arbeidsverdeling tussen vrouwen en mannen minder strikt geworden als gevolg van de afname van de tijd die mannen besteden aan betaald werk, de afname van de tijd die vrouwen besteden aan huishoudelijk werk en de toename van de tijd die mannen besteden aan het huishouden. Zowel voor vrouwen als voor mannen is de totale werklast de afgelopen 40 jaar afgenomen, zij het niet evenredig voor beiden. Mannen in die leeftijdscategorie besteden in 2005 gemiddeld bijna 6 uur per week meer aan vrijetijdsactiviteiten dan vrouwen, terwijl dit verschil in 1966 gemiddeld slechts iets meer dan 2,5 uur per week betrof.

8.2 VERSCHILLEN TUSSEN VROUWEN EN MANNEN NAAR SOCIALE POSITIE

Aan het begin van dit hoofdstuk stelden we al vast dat de patronen van de tijdsbesteding van vrouwen en mannen van elkaar verschillen naargelang hun sociale positie. In deze paragraaf halen we de belangrijkste bevindingen van deze verschillen kort aan. We belichten de invloed van *leeftijd*, *opleiding*, *arbeidsituatie* en *de leeftijd van het jongste kind*.

LEEFTIJD

Voor alle leeftijdscategorieën geldt dat mannen gemiddeld meer tijd aan betaalde arbeid besteden en dat vrouwen gemiddeld meer tijd besteden aan huishoudelijk werk en kinderopvang & opvoeding. De verschillen tussen vrouwen en mannen zijn het grootst tijdens de drukke levensfase (25 tot en met 55 jaar). Mannen besteden dan gemiddeld tussen de 11 à 13 uur per week meer aan betaalde arbeid en vrouwen besteden gemiddeld tussen de 8 à 12 uur per week meer aan huishoudelijk werk. Tussen 26 en 40 jaar bedraagt het verschil dat vrouwen en mannen aan kinderopvang & opvoeding besteden gemiddeld bijna 4 uur. Zowel voor als na de drukke levensfase blijven deze verschillen wel bestaan, maar zijn ze (soms meer dan de helft) kleiner.

Verder verschillen vrouwen en mannen over alle leeftijdscategorieën heel weinig van elkaar in de tijd die zij besteden aan persoonlijke verzorging, eten & drinken en sociale participatie. Wel blijkt er een groot verschil in de tijd die zij besteden aan vrijetijdsactiviteiten. Hoewel het verschil in vrije tijd van vrouwen en mannen tijdens de drukke levensfase het kleinst is, beschikken mannen in die levensfase

gemiddeld nog altijd over ruim 4 à 5 uur meer vrije tijd per week dan vrouwen. Voor en na de drukke levensfase ligt het verschil gemiddeld nog hoger, tussen de 7 à 9 uur per week.

OPLEIDING

Schoolgaande meisjes en jongens verschillen al in de tijd die zij aan huishoudelijk werk besteden. Studerende meisjes verrichten gemiddeld ruim 2,5 uur per week meer huishoudelijk werk dan jongens.

Naarmate vrouwen en mannen hoger zijn opgeleid, neemt het verschil in de tijd die mannen meer aan betaalde arbeid besteden af. Bij laagopgeleide vrouwen en mannen bedraagt dat verschil gemiddeld 11 uur per week, bij hoogopgeleiden nog gemiddeld 3,5 uur per week. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor het verschil in de tijd die vrouwen meer aan huishoudelijk werk besteden. Laagopgeleide vrouwen besteden gemiddeld 11 uur per week meer aan huishoudelijk werk dan laagopgeleide mannen, terwijl dit verschil bij hoogopgeleiden 7 uur per week is. Het grootste verschil in tijd besteed aan kindzorg & opvoeding, vinden we bij hoogopgeleiden. Hoogopgeleide vrouwen besteden hier gemiddeld 2 uur per week meer tijd aan dan hoogopgeleide mannen.

Opnieuw vinden we voor de verschillende opleidingsniveaus van vrouwen en mannen nauwelijks significante verschillen in de tijd die zij besteden aan persoonlijke verzorging, eten & drinken en sociale participatie. Het grote verschil in de tijd die mannen meer aan vrijetijdsactiviteiten besteden dan vrouwen (6 à 7 uur per week) varieert bovendien ook nauwelijks naargelang het opleidingsniveau.

Laagopgeleide mannen zijn gemiddeld bijna 2 uur per week langer onderweg dan laagopgeleide vrouwen. Het feit dat relatief minder laagopgeleide vrouwen betaalde arbeid verrichten en dus geen reistijd van en naar het werk hebben, kan dit deels verklaren. Hoogopgeleide mannen zijn gemiddeld een uur per week langer onderweg dan hoogopgeleide vrouwen.

ARBEIDSSITUATIE

Het vergelijken van de tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen naargelang hun arbeidssituatie, is minder gemakkelijk. De reden hiervoor is dat veel meer vrouwen deeltijds werken dan mannen. De omvang van deeltijds werk bij mannen in de Belgische bevolking is dusdanig klein, dat het niet mogelijk is gebleken de tijdsbesteding van deeltijds werkende mannen apart te analyseren. Dat is jammer, want we hebben in paragraaf 2.5 aangetoond dat vrouwen die deeltijds werken weliswaar veel minder tijd aan betaalde arbeid besteden, maar dusdanig veel tijd besteden aan gezinsarbeid, dat hun totale werklast bijna overeenkomt met de werklast van voltijds werkende vrouwen en mannen. Aangezien we weten dat mannen minder tijd aan huishoudelijk werk besteden dan vrouwen, zou het dus interessant zijn geweest om te kunnen nagaan of deeltijds werk bij mannen resulteert in meer tijd besteed aan huishoudelijk werk (net als bij vrouwen het geval is), of in meer tijd besteed aan vrijetijdsactiviteiten. Maar alleen al de vaststelling dat mannen nauwelijks deeltijds werken zegt op zich al veel over de hardnekkigheid van stereotiepe rolpatronen.

Het verschil in de tijd die niet-werkende vrouwen en mannen besteden aan betaalde arbeid is logischerwijs heel klein. Des te opvallender is dan ook het vrij grote verschil in tijd die niet-werkende vrouwen

en mannen aan huishoudelijk werk besteden. Niet-werkende vrouwen besteden gemiddeld bijna 9 uur per week meer tijd hieraan dan niet-werkende mannen, terwijl het verschil in tijd besteed aan huishoudelijk werk voor voltijds werkende vrouwen en mannen gemiddeld 5 uur per week bedraagt. Het verschil van gemiddeld 1,5 uur per week die vrouwen meer aan kinderopvoeding besteden, verschilt niet over de verschillende arbeidssituaties.

Opnieuw stellen we vast dat de verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijd die zij besteden aan persoonlijke verzorging, eten & drinken en sociale participatie vrij klein zijn. Enkel voltijds werkende vrouwen besteden gemiddeld bijna een uur meer tijd aan persoonlijke verzorging dan voltijds werkende mannen. Het verschil tussen vrouwen en mannen in vrije tijd verschilt wel enorm naargelang de arbeidssituatie. Niet-werkende mannen hebben gemiddeld ruim 10 uur per week meer vrije tijd dan niet-werkende vrouwen. Hoewel dit verschil bijna halveert voor voltijds werkende vrouwen en mannen, beschikken mannen in dat geval gemiddeld nog altijd over bijna 6 uur meer vrije tijd dan vrouwen.

Niet-werkende mannen zijn gemiddeld 3 kwartier langer onderweg dan niet-werkende vrouwen. Bij voltijds werkende vrouwen en mannen is er nauwelijks een verschil in de tijd die zij aan verplaatsingen besteden.

LEEFTIJD VAN HET JONGSTE KIND

Het al dan niet hebben van kinderen zorgt voor de grootste verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen. In paragraaf 2.2 hebben we gezien dat vrouwen niet alleen veel meer tijd aan kinderopvoeding & opvoeding besteden, maar ook het overgrote deel van de zorg voor kinderen op zich nemen. De tijd die mannen aan kinderopvoeding besteden bestaat voor het overgrote deel uit het opvoeden van de kinderen (voorlezen, spelletjes doen, fietsen, ...). Kinderopvoeding gaat met name voor vrouwen gepaard met een toename in het huishoudelijk werk. Kinderen moeten immers eten, hun kleding moet gewassen worden, enzovoorts.

We vinden dit terug in de verschillen in de tijd die vrouwen en mannen besteden aan betaalde arbeid en gezinsarbeid. Mannen met kinderen besteden gemiddeld 13 à 15 uur per week meer tijd aan betaalde arbeid dan vrouwen, terwijl dit verschil voor vrouwen en mannen zonder kinderen 4 uur per week bedraagt. Vrouwen met kinderen jonger dan 7 jaar besteden op hun beurt gemiddeld bijna 10 uur per week meer aan huishoudelijk werk en gemiddeld bijna 8 uur meer aan kinderopvoeding dan mannen met jonge kinderen. Naarmate de kinderen ouder worden, neemt het verschil in tijd besteed aan huishoudelijk werk toe tot gemiddeld bijna 14 uur per week en neemt het verschil in tijd besteed aan kinderopvoeding af tot gemiddeld een uur per week.

Het al dan niet hebben van kinderen resulteert nauwelijks in verschillen in de tijd die vrouwen en mannen besteden aan persoonlijke verzorging en eten & drinken. Wel hebben vrouwen met kinderen jonger dan 7 jaar gemiddeld bijna 2 uur per week minder tijd voor sociale participatie dan mannen met jonge kinderen. Als de kinderen ouder zijn geldt precies het omgekeerde. De verschillen tussen vrouwen en mannen in de vrije tijd die ze hebben, zijn het kleinst als er kinderen zijn. In dat geval ligt het verschil in vrije tijd gemiddeld tussen de 4 à 5 uur per week, terwijl dit voor vrouwen en mannen zonder kinderen gemiddeld 7 uur per week is.

Mannen zijn gemiddeld bijna 2 uur per week langer onderweg dan vrouwen wanneer er nog jonge kinderen zijn in het gezin. Dit verschil wordt ondermeer veroorzaakt doordat meer vrouwen dan mannen hun loopbaan aanpassen na de geboorte van hun kind(-eren) en minder, minder ver, of helemaal niet meer gaan werken.

Het valt op dat zelfs wanneer we rekening houden met de verschillende sociale categorieën, de verschillen in tijdsbesteding tussen vrouwen en mannen consequent bij dezelfde activiteiten voorkomen. Mannen besteden meer tijd aan betaalde arbeid en beschikken over meer vrije tijd, terwijl vrouwen meer tijd besteden aan gezinsarbeid. Dit bevestigt dus opnieuw dat de tijdsbesteding van vrouwen en mannen nog altijd in grote mate gedomineerd wordt door de sekstereotiepe patronen van arbeidsverdeling.

8.3

KENMERKENDE VERSCHILLEN

In de vorige paragrafen hebben we de belangrijkste en meest opvallende verschillen in de tijdsbesteding van vrouwen en mannen aangehaald. In het rapport zijn we in ieder hoofdstuk ook dieper ingegaan op een aantal aspecten van de tijdsbesteding van vrouwen en mannen. Hieronder vatten we de belangrijkste bevindingen nog eens puntsgewijs samen.

- Bij koppels waar zowel de vrouw als de man een betaalde baan heeft, is de totale werklast het meest gelijk verdeeld. Vrouwen nemen 50,5 procent van de totale werklast op zich en mannen de andere 49,5 procent. In koppels waar de vrouw een betaalde baan heeft en de man niet, is de totale werklast het meest ongelijk verdeeld. In dat geval komt 63,8 procent van de totale werklast op de schouders van de vrouw neer en slechts 36,2 procent op die van de man.
- Hulp in het huishouden heeft niet tot gevolg dat er een meer egalitaire verdeling ontstaat van de werklast. Omdat net drukke gezinnen een beroep doen op externe hulp, ligt de werklast in deze gezinnen met gezinshulp ook niet lager. Integendeel: vrouwen en mannen besteden in dit geval weliswaar iets minder tijd aan huishoudelijk werk, maar de tijd die zij besteden aan betaalde arbeid ligt hoger.
- Vrouwen besteden meer dan 60 procent van hun vrije tijd of bijna 16 uur per week aan het kijken naar de televisie. Voor mannen is dat ruim 55 procent of 18 uur per week.
- Los van de ongelijkheid in beschikbare vrije tijd, hebben vrouwen en mannen vergelijkbare voorkeuren wat vrijetijdsbesteding betreft. Mannen besteden wel relatief meer tijd aan sport en nieuwe media.
- Ongeveer 60 procent van alle vrouwen en 47 procent van alle mannen zegt zich wel eens overbelast te voelen door de dagdagelijkse bezigheden. Daarnaast heeft iets minder dan de helft van alle vrouwen en mannen in het weekend het gevoel te weinig tijd te hebben om alles te doen wat ze graag zouden willen doen. Wandelen scoort zowel bij vrouwen als bij mannen erg hoog als de activiteit waar men meer tijd voor zou willen hebben tijdens het weekend.
- Het ritme van vrouwen en mannen op een zaterdag volgt in grote mate het ritme van een doorweekse dag, zij het dat de betaalde arbeid bijna volledig vervangen wordt door werk in het huishouden. Hierdoor is op een zaterdag het aantal vrouwen en mannen dat op hetzelfde moment van de

dag hun tijd besteed aan gezinsarbeid veel meer gelijk dan op een doordeweekse dag (wanneer er de hele dag door gemiddeld veel meer vrouwen dan mannen huishoudelijke taken verrichten). De zondag is voor vrouwen en mannen vooralsnog een echte rustdag.

LIJST TABELLEN

Tabel 1.1:	Activiteiten ingedeeld in 9 hoofdactiviteiten	10
Tabel 1.2:	Tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	11
Tabel 1.3:	Evolutie in tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten naar geslacht voor de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar	16
Tabel 2.1:	Tijd per week besteed aan betaalde arbeid voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	20
Tabel 2.2:	Tijd per week besteed aan huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	22
Tabel 2.3:	Tijd per week besteed aan kinderopvang & opvoeding voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	23
Tabel 2.4:	Huishoudelijk werk naar geslacht voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 19 jaar	24
Tabel 2.5:	Correlatiecoëfficiënten tussen de tijd besteed aan de 8 huishoudelijke taken per week en de discriminerende functie	27
Tabel 2.6:	Tijd besteed aan kinderopvang en opvoeding en de procentuele verhouding hiervan naar geslacht voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	29
Tabel 2.7:	Werklast voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	30
Tabel 2.8:	Evoluties in de samenstelling van de werklast voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar	34
Tabel 2.9:	Verdeling en samenstelling van de werklast voor vrouw/man-koppels in de Belgische bevolking naar arbeidssituatie	37
Tabel 2.10:	Werklast en de samenstelling van werklast voor deeltijds werkende vrouwen en voltijds werkende vrouwen en mannen met en zonder kinderen in de Belgische bevolking	39
Tabel 2.11:	Procentuele verdeling van hulp bij huishoudelijke taken en kinderopvang in Belgische huishoudens	41
Tabel 2.12:	Percentage huishoudens met hulp bij huishoudelijke taken en kinderopvang in Belgische huishoudens naar arbeidssituatie	42
Tabel 2.13:	Tijd besteed aan betaalde arbeid en gezinsarbeid voor vrouwen en mannen uit tweeverdienerskoppels in de Belgische bevolking naar type van hulp in de huishouding	43
Tabel 3.1:	Tijd per week besteed aan eten & drinken voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	46

Tabel 3.2:	Tijd per week besteed aan lichamelijke verzorging voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	47
Tabel 3.3:	Tijd per week besteed aan slapen & rusten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	49
Tabel 3.4:	Tijd per week besteed aan ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	50
Tabel 3.5:	Tijd per week besteed aan eten & drinken, lichamelijke verzorging, slapen & rusten en ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar op een weekday, een zaterdag en een zondag	52
Tabel 4.1:	Tijd per week besteed aan sociale participatie voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	54
Tabel 4.2:	Tijd per week besteed aan sociale participatieactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	56
Tabel 4.3:	Percentage vrouwen en mannen in de Belgische bevolking dat vrijwilligerswerk heeft gedaan in de referentiemaand voor de verschillende types vrijwilligerswerk	57
Tabel 4.4:	Tijd per week besteed aan vrijwilligerswerk voor vrouwen en mannen	57
Tabel 4.5:	Tijd per week besteed aan vrije tijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	59
Tabel 4.6:	Tijd per week besteed aan vrijetijdsactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	61
Tabel 4.7:	Ervaren overbelasting als gevolg van dagdagelijkse taken voor vrouwen en mannen en voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking in percentages	63
Tabel 4.8:	Top 3 van type activiteiten waaraan vrouwen en mannen meer tijd zouden willen besteden in het weekend voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking	65
Tabel 5.1:	Tijd per week besteed aan verplaatsingen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	68
Tabel 5.2:	Tijd per week besteed aan verplaatsingen naar doel van verplaatsing voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	70
Tabel 7.1:	Tijdsbesteding op een schooldag, een zaterdag en een zondag aan 9 hoofdactiviteiten voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar	84
Tabel 7.2:	Tijd besteed aan vrijetijdsactiviteiten op een schooldag, zaterdag en zondag voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar	86

LIJST FIGUREN

Figuur 1.1:	Verschillen in tijdsbesteding per week aan 9 hoofdactiviteiten voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	11
Figuur 1.2:	Procentuele verdeling van de 4 soorten van tijd naar geslacht voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	13
Figuur 1.3:	Tijdsbesteding gedurende de levensloop naar geslacht voor de Belgische bevolking van 12 tot 80 jaar	14
Figuur 1.4:	Verschillen in tijdsbesteding gedurende de levensloop van vrouwen en mannen voor de Belgische bevolking van 12 tot 80 jaar	15
Figuur 1.5:	Evolutie van verschillen in tijdsbesteding tussen mannen en vrouwen voor de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar	17
Figuur 2.1:	Tijd besteed aan betaalde arbeid voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	21
Figuur 2.2:	Tijd besteed aan huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	25
Figuur 2.3:	Tijd besteed aan kinderopvang & opvoeding voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	26
Figuur 2.4:	Samenstelling van huishoudelijk werk voor vrouwen en mannen uit de Belgische bevolking vanaf 19 jaar naar huishoudelijke taken	27
Figuur 2.5:	Verdeling van de totale werklust tussen vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleiding, arbeidspositie en leeftijd van het jongste kind	31
Figuur 2.6:	Samenstelling van de werklust voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	33
Figuur 2.7:	Evoluties in de samenstelling van de werklust voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 tot en met 65 jaar	35
Figuur 2.8:	Verdeling van de werklust en de verschillende componenten ervan voor vrouw/man-koppels in de Belgische bevolking naar arbeidssituatie	38
Figuur 2.9:	Werklust en de samenstelling van werklust voor deeltijds werkende vrouwen en voltijds werkende vrouwen en mannen met en zonder kinderen in de Belgische bevolking	40
Figuur 3.1:	Tijd besteed aan eten & drinken en lichamelijke verzorging voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	48
Figuur 3.2:	Tijd besteed aan slapen & rusten en ontspannen & nietsdoen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	51
Figuur 4.1:	Tijd besteed aan sociale participatie voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	55
Figuur 4.2:	Tijd besteed aan sociale participatieactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	56
Figuur 4.3:	Tijd besteed aan vrijwilligerswerk voor vrouwen en mannen die minstens 1 maal vrijwilligerswerk deden in de referentiemaand	58

Figuur 4.4:	Tijd besteed aan vrije tijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidssituatie en leeftijd van het jongste kind	60
Figuur 4.5:	Tijd besteed aan vrijetijdsactiviteiten voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	62
Figuur 4.6:	Ervaren overbelasting als gevolg van dagdagelijkse taken voor vrouwen en mannen en voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking	63
Figuur 4.7:	Ervaring van te weinig tijd in het weekend voor vrouwen en mannen en voor vrouw/man-koppels naar arbeidssituatie in de Belgische bevolking	64
Figuur 5.1:	Tijd besteed aan verplaatsingen voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd, opleidingsniveau, arbeidspositie en leeftijd van het jongste kind	69
Figuur 5.2:	Samenstelling van de verplaatsingstijd voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking vanaf 12 jaar	71
Figuur 6.1:	Ritme van tijdsbesteding voor een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	76
Figuur 6.2:	Ritme van tijdsbesteding voor een zaterdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	77
Figuur 6.3:	Ritme van tijdsbesteding voor een zondag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	78
Figuur 6.4:	Verloop van betaald werk op een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	79
Figuur 6.5:	Verloop van kinderopvang & opvoeding op een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	80
Figuur 6.6:	Verloop van huishoudelijk werk op een weekdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	81
Figuur 6.7:	Verloop van huishoudelijk werk op een zaterdag voor vrouwen en mannen in de Belgische bevolking van 19 t/m 65 jaar	81
Figuur 7.1:	Tijd besteed op een schooldag, zaterdag en zondag aan de 9 hoofdactiviteiten voor meisjes en jongens in de Belgische bevolking van 12 t/m 18 jaar	85

BIBLIOGRAFIE

- Berkel, M., van & N. de Graaf (1999). By virtue of pleasantness? Housework and the effects of education revisited. *Sociology*, 33(4), 785-808.
- Bittman, M. & J. Wajcman (1999). *The rush hour: the quality of leisure time and gender equity*. Sydney: Social Policy Research Centre, University of New South Wales.
- Elchardus, M., L. Huyse & M. Hooghe (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*. Bursseel: VUBPress.
- EUROSTAT (2000). *Guidelines on harmonised European time use surveys*. Luxemburg: European Commission Eurostat.
- Glorieux, I., I. Mestdag & J. Minnen (2008). *Technisch verslag Time & Budget*. Onderzoeksgroep TOR, vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel.
- Glorieux, I., J. Minnen & T.P. van Tienoven (2008). *Het collectieve ritme van België. Evoluties in het levensritme van de Belgen op basis van tijdsbestedingsonderzoek uit 1966, 1999 en 2005*. Onderzoeksgroep TOR, vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel.
- Glorieux, I., S. Koelet, I. Mestdag, J. Minnen, M. Moens & J. Vandeweyer (2006). *De 24 uur van Vlaanderen. Het dagelijks leven van minuut tot minuut*. Leuven: LannooCampus.
- Glorieux, I., F. Stevens & J. Vandeweyer (2005). Time-Use and well-being of Belgian Adolescents: Research Findings and Time Use Evidence. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 28(2), 20-28.
- Glorieux, I. & J. Vandeweyer (2002). *24 uur... Belgische tijd: een onderzoek naar de tijdsbesteding van Belgen*. Reeks Statistische Studiën, Statistische Studie 110. Brussel: Nationaal Instituut voor de Statistiek.
- Glorieux, I (1995). *Arbeid als zingeving: Een onderzoek naar de betekenis van arbeid in het leven van mannen en vrouwen*. Brussel: VUBPress.
- Hochschild, A.R. (1990). *De late dienst. Werkende ouders en de thuisrevolutie*. Houten: De Haan.
- Javeau, C. (1970). *Les vingt-quatre heures du Belge*. Bruxelles, Editions de l'Institut de Sociologie.
- Koelet, S. (2005). *Standvastige verschillen. Een analyse van theoretische benaderingen over de verdeling van huishoudelijk werk van vrouwen en mannen op basis van tijdsbudgetonderzoek*. Onderzoeksgroep TOR, vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel
- Kreitzman, L. (1999). *The 24 Hours Society*. Londen: Profile Press.
- Meissner, M. (1977). Sexual division of labor and inequality: Labor and leisure. In: Stevenson, M. *Women in Canada*. Toronto: Women's Educational Press, 160-180.
- Noonan, M.C. (2001). The impact of domestic work on men's and women's wages. *Journal of Marriage and the Family*, 63(4), 1134-1145.
- Presser, H.B. (2003). *Working in a 24/7 Economy. Challenges for American Families*. New York: Russell Sage Foundation.
- Shaw, S. (1994). Gender, leisure, and constraint: Toward a framework for the analysis of women's leisure. *Journal of Leisure Research*, 26(1), 8-22.
- Shaw, S.M. (1988). Gender differences in the definition and perception of household labor. *Family Relations*, 37, 333-337.
- Szalai, A. (1972). *The use of time. Daily activities of urban and suburban populations*. Den Haag/Parijs: Mouton.

